

Opus latericium

HISTORIA NOVA 25

Editor

Peter Podolan

STIMUL

Bratislava 2024

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

KATEDRA
SLOVENSKÝCH DEJÍN

Opus latericium

HISTORIA NOVA 25

recenzenti

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

PhDr. Peter Zelenák, CSc.

editor

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

autori

Martin Horička

Peter Kašiak

Peter Podolan

Tomáš Tandlich

úvodná fotografia

Alžbeta Sopusková (1954 – 2024), © Peter Podolan

© STIMUL, editori a autori textov. Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou **Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0** (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; len nekomerčné použitie diela; nie je možné vytvárať odvodeniny diela bez predchádzajúceho súhlasu autora). Viac informácií o licencií a použití diela:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

vydavateľstvo

STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2024

<http://fphil.uniba.sk/stimul>

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

ISBN 978-80-8127-429-9

HISTORIA · NOVA

• • • dejiny prístupné všetkým • • •

zodpovedný redaktor

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

redakčná rada

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

prof. PhDr. Roman Holec, DrSc.

prof. Martin Homza, Dr.

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

doc. Mgr. Martin Vašš, PhD.

PhDr. Eva Benková, PhD.

Mgr. Stanislava Kuzmová, MA, PhD.

Mgr. Peter Vanek, PhD.

adresa redakcie

Katedra slovenských dejín

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta

Gondova ul. 2

811 02 Bratislava 1

Slovenská republika

peter.podolan@uniba.sk

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

PhDr. Alžbeta Sopusková

1954 – 2024

obsah

<i>ochrana pamiatok (Miloslav ŠVANDRLÍK)</i>	6
štúdie	
Tomáš TANDLICH <i>Kongregačné spisy Bratislavskej stolice z rokov 1669 – 1683. Výber prameňov k dejinám územia západného Slovenska v druhej polovici 17. storočia</i>	8
Peter PODOLAN <i>Historiografické črty v Starých novinách literního umění (1785 – 1786)</i>	24
Martin HORIČKA <i>Zmluva, ktorá nebola. Neúspešné rokovania o spojení medzi Československom a Francúzskom (1946 – 1947)</i>	48
dokumenty	
Peter KAŠIAK <i>Korešpondencia Františka Vítězoslava Sasinka a Pavla Mudroňa</i>	69
spomínane	
Peter PODOLAN <i>PhDr. Alžbeta Sopusková (1954 – 2024)</i>	97
o autoroch	99

ochrana pamiatok

Absolutním vládcem Zelené Hory byl major Haluška, zvaný Terazky. Vysoký, štíhlý, s unylým pohledem, avšak nad jiné obávaný. Nikdo nevěděl přesně, jaké byl národnosti. Snad Rusín, možná i Avar. Mluvil jazykem vzdáleně připomínajícím slovenštinu. V mládí býval dřevorubcem, ale sekyru brzy zaměnil za pušku, vstoupiv do armády Slovenského štátu. Bojoval proti Rusům, byl raněn a dostal řád. Ve čtyřiačtyřicátém roce se přidal k slovenskému povstání, byl raněn a dostal další řád. Po skončení války se pracně naučil číst, což mu spolu s tím, že zvolil správnou linii, umožnilo stát se důstojníkem. Po několika průšvících u bojových jednotek byl převelen k pětépákům.

„Čo bolo, bolo,“ bylo jeho nejoblíbenější přísloví. „Terazky som majorom!“

Jeho nástup na Zelenou Horu byl velkolepý.

„Na čo také veľké stromy?“ ukázal na několik stoletých cedrů, chráněných památkovým úřadem. „Popílit! Všetky popílit!“

Sám dohlížel na jejich kácení. „To je robota?“ křičel. „Klofetě do toho ako vrana do houna!“ Vytrhl jednomu vojínovi sekyru a připomněl si své dřevorubecké mládí. Šlo mu to znamenitě a mnozí z přihlížejících pak o něm nikoliv bez jistého respektu tvrdili, že by se jako jeden z mála důstojníků uživil i v civilu. Leč Terazky to neměl v úmyslu.

Po skácení cedrů vstoupil na nádvoří, kde ho upoutala krásná barokní kašna.

„Čo je to?“ zeptal se dychtivě nadporučíka, který ho doprovázel.

„Kašna,“ dostalo se mu odpovědi.

„Kášňa?“ podivil se. „Na čo je vojaku třeba kášňa? Ja som bol dobrý voják a nikedy som kášně nepotreboval! Vzít krompač a kášně rozbourovat!“

Rozkaz byl splněn.

Major Haluška vstoupil do zámecké kaple.

„Ajajaj, kostěl!“ zaradoval se. „Som veľ'a rád, že zdě je tiež kostěl! To bude skladisko pre šeučov aj krajčírov! Len tým anjelám je třeba urážat hlavy!“

Rovněž tento rozkaz byl splněn.

Teprve potom vešel velitel do samotného zámku, který měl z rozkazu ministra národní obrany Alexeje Čepičky sloužit jako kasárna.

Zde se nelíbil majoru Haluškovu nábytek.

„Som ja volajaká baronesa, aby som sedzel za takým stolikom!“ ukázal na šachový stolec. „S všetkým týmto buržoáznym svinstvom do krbu!“

„Ale,“ odvážil se namítnout nadporučík, „to snad je škoda!“

„Škóda?“ podivil se major. „Aká škoda? Pracujúci ľud zúčtuje s vykorisťovateľskými stolíkmi a nikto mu v tem nemóže zabrániť! Súdruh nadporučík, splňte rozkaz!“

Během několika dní byl zámek vyklizen. Nákladní auta sem vozila těžký dubový nábytek, postele a slamníky.

Ještě jednou si major Haluška zařadoval. Poručil zabít fresky na stěnách. „Na čo má voják kúkat na také ženské?“ A ukázal na jakousi šlechtičnu. „Zožeňte maliára a hovortě mu, aby namaloval pokrokové tradície!“

Malíř si dal záležet a stvořil báječně senilního Žižku s palcátem. Major se zahleděl na slavného vojevůdce. „Prečo jstě, súdruh vojín, namalovali súdruha Žižku s takýmto klacíkom!“ osopil se na tvůrce. „To něbol kapelník lebo šafář! Dajtě mu do tej ruky ľahký gulomet!“

„V té době, soudruhu majore, kulometry nebyly,“ bránil se vojín.

„V aké době?“ nechápal major.

„V patnáctém století,“ šeptal malíř.

„Čo bolo, to bolo,“ řekl major Haluška. „Terazky som majorom!“

Miloslav Švandrlík, *Černí baroni*, 1963

štúdie

Kongregačné spisy Bratislavskej stolice z rokov 1669 – 1683. Výber prameňov k dejinám územia západného Slovenska v druhej polovici 17. storočia

Tomáš Tandlich

Druhá polovica sedemnásteho storočia sa na území dnešného Slovenska, konkrétne jeho juhozápadnej časti, niesla v znamení vojny medzi Habsburgovcami a Osmanskou ríšou aj konfliktom uhorskej šľachty s cisárom a kráľom Leopoldom I. Jeho dlhá vláda v rokoch 1655 až 1705 sa prezentovala formou tvrdého zasahovania do riadenia Uhorska politickými a vojenskými prostriedkami. Územie Bratislavskej stolice na západných hraniciach s Rakúskom a Moravou tvorilo obrannú líniu hlavného cisárskeho mesta Viedne. Predložený text si kladie za cieľ aspoň stručne priblížiť problematiku vplyvu turbulentného obdobia rokov 1669 – 1683 na teritóriu Bratislavskej stolice ako šľachtickej samosprávnej jednotky Uhorského kráľovstva a armády na jej území z obsahu vybraných kongregačných spisov archívneho fondu historickej Bratislavskej stolice z rokov 1669 – 1683.

Vývoj územia Bratislavskej stolice skončil v prvej polovici 14. storočia. Západnú hranicu od ústia riečky Myjavy až po Devínsky hrad tvorila rieka Morava a od sútoku Moravy a Dunaja pokračovala korytom rieky Dunaj. Na pravom, dnes maďarskom brehu Dunaja patrili k Bratislavskej stolici obce Darnó a Zseli a hranica prechádzala aj chotárom obce Dunakiliti. Východná hranica sa rozprestierala čiastočne po riekú Váh, na severovýchode oddeľovala územie Bratislavskej a Nitrianskej stolice riečka Blava, ktorá delila obec Dechtice medzi tieto dve stolice. Bratislavská stolica sa najprv skladala zo štyroch slúžnovských obvodov, ktoré sa pôvodne označovali ako Prvý, Druhý, Tretí a Štvrtý slúžnovský obvod. Prvý sa rozprestieral na oboch stranách Malých Karpát. Druhý bol situovaný v severovýchodnej časti stolice, Tretí a Štvrtý slúžnovský obvod ležali na Žitnom ostrove. Do 17. storočia sa nachádzalo administratívne centrum stolice na Bratislavskom hrade a druhé sídlo bolo v Šamoríne.¹

Územie stolice tvorili prevažne nížiny, pohorie Malé Karpaty delilo jej územie na dve časti. Na severozápad od Malých Karpát sa rozprestieralo územie po riekú Moravu na Borskej nížine a smerom na juhovýchod sa Bratislavská stolica rozkladala na teritóriu Podunajskej nížiny až po riekú Váh. Osobitné územie, ktorého hranicu tvoria dnes toky Malého Dunaja a hlavného toku Dunaja, tvoril Žitný ostrov. Bratislavský komitát ako

¹ ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 37.

predchodca šľachtickej stolice bol jedným z najstarších uhorských správnych celkov, pretože jeho župan sa uvádza v listine kráľa Štefana III. z roku 1165 a kráľa Bela III. z roku 1183. Komitát sa v 13. storočí postupne zmenil na šľachtickú stolicu. Veľkú bratislavskú stolicu (Posonium maius) tvorilo územie medzi Malými Karpatmi a Váhom spolu so Záhorím. Šľachta na Žitnom ostrove sa snažila vďaka svojej početnosti o vytvorenie samostatnej stolice, ale toto územie s názvom provincia Csallóköz (Schüttinsel, Chollokuz, Csollokez, Challow) ostalo súčasťou Bratislavskej stolice. Pôvodne to bola Malá bratislavská stolica (Posonium minus) v 13. storočí, ktorú tvorilo územie západnej časti Žitného ostrova. Región Záhoria tvorilo tzv. konfínium, ktoré slúžilo ako nárazníková zóna oproti územiu Dolného Rakúska a Moravy. Začiatkom 14. storočia toto konfínium, ktoré tvorili Stupavský a Holíčsky komitát, splynulo s Bratislavskou stolicou. Severná hranica stolice na Záhorí sa tiahla na sever od mestečka Moravský Ján.²

V ranom stredoveku existovali v Bratislavskej stolici tieto hrady: Bratislavský, Devínsky a Plavecký hrad, ďalej to boli hrady Šintava a Červený Kameň. Od 14. do 15. storočia existovalo na území stolice asi 328 sídiel. V Malých Karpatoch boli postavené hrady: Pajštún (Borinka), Biely Kameň, Pezinok a Smolenice. Najviac nových sídiel vznikalo na Žitnom ostrove a v okolí Trnavy. Slobodné kráľovské mestá boli na území stolice v stredoveku tri: Bratislava, Trnava a do konca 16. storočia mal rovnaké postavenie aj Šamorín. Existovalo tu aj 17 privilegovaných mestečiek: Dunajská Streda, Svätý Jur, Plavecký Štvrtok, Štvrtok na Ostrove, Devín, Gabčíkovo (Bös), Bernolákovo (Čeklís), Cífer, Častá, Sered', Modra, Pezinok, Rohovce, Senec, Kostolná Gala, Diakovce a Šintava. Koncom 16. storočia existovalo na území slovenskej časti Bratislavskej stolice 318 obcí, pričom vzrástol význam Bratislavy a Trnavy ako sídiel uhorských politických a cirkevných inštitúcií. Mestecká sa rozdelili na tie, ktoré si udržali svoje privilegované postavenie, to znamená mali viaceré výsady, a tie, ktoré prestali byť oppidami. Do prvej skupiny patrili Gabčíkovo (Bös), Častá, Devín, Dunajská Streda, Svätý Jur, Modra, Pezinok, Senec, Sered', Šamorín, Štvrtok na Ostrove, Boleráz, Doľany, Malacky, Horné a Dolné Orešany a Smolenice. Svoje výsady privilegovaného mesta stratili Cífer, Bernolákovo (Čeklís), Sládkovičovo, Rohovce, Podunajské Biskupice, Plavecký Štvrtok a Kostolná Gala.

V 17. storočí a začiatkom 18. storočia nastal kvôli stavovským povstaniam a vojne s Turkami v rokoch 1663 až 1664 hospodársky úpadok a došlo k strate výsad viacerých mestečiek. Postavenie slobodných kráľovských miest získala Modra v roku 1607, Svätý Jur a Pezinok v roku 1647. Mestečkami zostali alebo postavenie mestečka získali Boleráz, Častá,

² ŽUDEL, Stolice, s. 35, 37.

Devín, Dolány, Dolné a Horné Orešany, Senec, Sereď, Smolenice, Stupava, Malacky, Šamorín a Štvrtok na Ostrove.³

Napriek odporu poddaných a mešťanov slobodných kráľovských miest narastali ich daňové povinnosti voči štátu kvôli financovaniu protitureckej armády. Daň, ktorá sa platila od jednej poddanskej usadlosti, dosahovala sumu jeden až dva zlaté. Práve za vlády Leopolda I. sa táto daň prudko zvýšila, pretože došlo k výraznému poklesu hodnoty mince kvôli vysokej ťažbe striebra v Mexiku.⁴ Ročná daň od majetného sedliaka v sume 8 až 9 zlatých sa nepovažovala za neadekvátnu. Poddaní platili cirkevné poplatky. Povinnosti voči zemepánovi zaťažovali poddaného najviac. Poddaní odvádzali peňažné dávky za dom, pôdu, ako aj naturálne dávky a mali povinnosť robotovať na panskej pôde. Šľachtické podnikanie znamenalo nárast využívania bezplatnej roboty poddaných aj 5 až 6 dní v týždni v prípade sedliakov koncom 17. storočia, aj keď zákon z roku 1514 stanovoval len jeden deň robotnej povinnosti na zemepanskej pôde. Vešeleniho sprisahanie bolo výsledkom politiky Leopolda I. a jeho okolia, ktorí v snahe ovládnuť uhorskú politiku a ekonomiku ustúpili aj napriek vojenskej výhode po víťaznej bitke pri Svätom Gottharde v lete roku 1664 a uzavreli s Osmanskou ríšou nevýhodný mier, ktorý bol spojený so stratou územia od Nových Zámkov po Hlohovec. Uhorská šľachta sa spojila bez ohľadu na náboženskú príslušnosť na čele s palatínom Františkom Vešelením (Wesselényi) a ostrihomským arcibiskupom Jurajom Lippayom, aby zbavila Uhorsko vlády Habsburgovcov. Smrťou obidvoch predstaviteľov sa stratila vedúca osobnosť šľachtického hnutia. Celé sprisahanie bolo v roku 1669 odhalené a jeho účastníci popravení kvôli vzájomným nezhodám. Nasledovali súdy s uhorskou šľachtou a protestantskými duchovnými.⁵

V roku 1673 zrušil panovník uhorskú stavovskú ústavu, nevymenoval palatína a vládu v Uhorsku prevzala osemčlenná komisia, Gubernium, na čele s veľmajstrom rádu nemeckých rytierov Johanom Gašparom Ampringenom so sídlom v Bratislave. Uhorské posádky v pevnostiach boli nahradzované nemeckými. Viedenský dvor sa snažil aj o ovládnutie uhorského obchodu. Zavedením porciového systému musela každá stolica vydržiavať určitý počet vojakov a zásobovať ich potravinami a krmivom pre kone. Riešilo sa takto potlačenie prípadnej neposlušnosti v Uhorsku po potlačení Vešeleniho sprisahania, ako aj zásobovanie jednotiek proviantom. Cisársky dvor sa rozhodol zaviesť v snahe o získanie čo najväčšieho príjmu z daní v Uhorsku novú daň, tzv. akcizu, z predaja mäsa, vína, piva, pálenky a obilia. Situáciu, ktorá bola pre poddaných v dôsledku neúrody, hladu, vojny a rabovačiek neúnosná, zhoršovali aj vysoké ceny potravín, vymáhanie daní

³ ŽUDEL, Stolice, s. 40-42.

⁴ MRVA, Ivan. Novoveké Uhorsko. In MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 193-194.

⁵ DANGL, Vojtech – KOPČAN, Vojtech. *Vojenské dejiny Slovenska. II. zväzok (1526 – 1711)*. Bratislava: MO SR, 1995, s. 167.

od štátu a od zemepánov. Prítomné bolo obmedzovanie náboženskej slobody pre nekatolíkov zo strany panovníckeho dvora a vysokej cirkevnej hierarchie. Všetky tieto problémy boli živnou pôdou pre vznik kuruckého hnutia, ktorého základ tvorili okrem utečencov pred násilnou rekatolizáciou, hajdúchov a poddaných aj prepustení uhorskí hradní vojaci, ktorí boli demobilizovaní po Vašvárskom mieri medzi Leopoldom I. a Osmanskou ríšou v roku 1664.⁶ Jeho základňou bolo územie kontrolované Osmanmi v Uhorsku a Sedmohradsko. V roku 1677 sa spojencom kurucov stal francúzsky kráľ Ľudovít XIV. Po porážke od cisárskej armády v novembri roku 1678 pri Svätom Kríži odpadli od povstalcov ich francúzski a poľskí spojenci. V roku 1680 sa na čelo kurucov dostal Imrich Tököli (Thököly). Jeho nástupom sa stále výraznejšie orientovali kuruci na Osmanskú ríšu, ktorej cieľom bolo dobytie Viedne a oslabenie Habsburgovcov. Panovník síce zvolal do Šoprone uhorský snem v roku 1681 a vymenoval Pavla Esterháziho (Esterházy) za palatína, ale cieľom kurucov nebol mier, ale zisk čo najväčšieho územia v Uhorsku. Po dobytí Košíc a Fiľakova v roku 1682 sa Imrich Tököli stal vládcom Horného Uhorska, ale len vďaka osmanskej podpore. Prímerie medzi povstalcami a panovníkom v októbri 1682 stanovilo rozdelenie Uhorska medzi kurucov a cisársku armádu pozdĺž toku Hrona. Na jar roku 1683 začali Osmani ťaženie s cieľom dobyť Viedeň. Kuruci využili túto situáciu a obsadili v júli Trnavu a Bratislavu. Osmani na čele s veľkovezírom Kara Mustafom obiehali dva mesiace Viedeň, ale nakoniec boli zahnaní na ústup 12. septembra 1683 koalíčnými vojskami na čele s kniežaťom Karolom Lotrinským a poľským kráľom Jánom III. Sobieskym. Bol to začiatok konca osmanského panstva v strednej Európe.⁷

Stoličná šľachta mala na území stolice počas celého stavovského obdobia neobmedzenú právomoc na území svojej stolice. Stolice ako územné korporácie vydávali štatúty ako záväzné právne normy platné na jej území po schválení na zasadnutí generálnej kongregácie. Tento najvyšší orgán stoličnej samosprávy mal súdne a administratívne kompetencie. Postupne sa rozlišovali jej zasadnutia podľa toho, či išlo o schvaľovanie štatútov, voľbu stoličnej správy alebo výkon súdnej moci stolice. Účasť šľachty na generálnej kongregácii bola pod hrozbou peňažnej pokuty povinná. Podžupan mohol zvolať v prípade naliehavej situácie partikulárnu, teda čiastkovú kongregáciu, ktorej sa zúčastnila len časť stoličnej šľachty. Rozhodnutia z takéhoto zasadnutia musela potvrdiť generálna kongregácia. Generálna kongregácia mala ako najvyšší orgán stolice na svojich zasadnutiach na základe hlasovania stoličnej šľachty vydávať štatúty a nariadenia, ktoré platili na území príslušnej stolice. Ďalšou kompetenciou kongregácie bola voľba stoličných funkcionárov a zástupcov stolice na zasadnutie Dolnej tabule uhorského stavovského

⁶ DANGL – KOPČAN, *Vojenské dejiny Slovenska II.*, s. 168-169.

⁷ MRVA, *Novoveké Uhorsko*, s. 183-184.

snemu. Kompetencie stolíc sa rozšírili od roku 1608 o urbárske záležitosti a od roku 1625 aj o limitáciu cien tovarov a miezd na teritóriu každej stolice. Schvaľovali ich generálne kongregácie stoličnej šľachty vo forme štatútov. Generálne kongregácie zasadali v Senci, Trnave, Pezinku, Modre a neskôr aj v Bratislave. Zasadali nepravidelne, neskôr sa postupne ustálili pravidelné termíny týchto zasadnutí. Rokovania generálnych kongregácií Bratislavskej stolice v 17. storočí tvorili reakcie na vojnové udalosti, ktoré najviac ovplyvňovali život jej šľachtických a nešľachtických obyvateľov. Viedenský dvor zvyšoval svoje finančné požiadavky na krytie vojny proti Osmanskej ríši a na vydržiavanie a zásobovanie armády počas stavovských povstaní uhorskej šľachty, čo vyčerpávalo stoličnú pokladnicu a zdaňovaných obyvateľov. Výsledkom boli časté sťažnosti stolice panovníkovi a ostatným nadriadeným orgánom v otázkach nadmernej záťaže opevňovacími prácami a vysokými daňami.⁸

Súdna oblasť bola prvou samosprávnou kompetenciou zástupcov šľachty, ktorými boli slúžni. Táto právomoc sa vzťahovala na všetko obyvateľstvo stolice, najmä poddaných, okrem županov a ostatnej vysokej šľachty, cirkevných osôb, slobodných kráľovských miest a kráľovských majetkov na území stolice. Stoličnému súdu predsedal podžupan, ktorý ho zvolával najprv podľa potreby, neskôr zasadal pravidelne. Do 15. storočia ho tvorili štyria slúžni a niekoľko sudcov z radov stoličnej šľachty. Od 15. storočia sa volili prísazní prísediaci, ktorých boli najprv štyria, neskôr sa ich počet zvýšil na 6 až 12 v závislosti od pomerov v danej stolici. Zákonný článok 24 z roku 1613 stanovil voľbu mimoriadnych prísediacich z radov majetnejšej šľachty, ktorí sa nazývali neskôr tabulárni sudcovia. Nepodliehali slúžnym, neboli ani stoličnými úradníkmi. Zasadnutia stoličnej sedrie sa konali väčšinou v Šamoríne, kde sídlilo aj stoličné väzenie. Stoličné štatúty, súdne rozhodnutia a ďalšie dokumenty sa potvrdzovali na pečatovacom alebo potvrdzujúcom zasadnutí stoličnej sedrie. Voľba stoličných predstaviteľov sa konala raz za tri roky na obnovovacom zasadnutí generálnej kongregácie, pričom odchádzajúci funkcionári skladali účty zo svojej činnosti na rozlúčkovej kongregácii.⁹ Vojenská funkcia stolice sa postupne menila na tylové zabezpečenie a vydržiavanie vojska na jej území. Šľachta platila ako náhradu za svoju vojenskú službu insurekčnú daň.¹⁰

Obdobie prelomu 70. a 80. rokov 17. storočia sa vyznačovalo starostlivosťou o zvýšenie obranyschopnosti územia Bratislavskej stolice proti osmanskej hrozbe a Tököliho kurucom opravou a výstavbou opevnení. Stolica spolupracovala so susednými

⁸ NEMCOVÁ, Zuzana. Život a správa Bratislavskej stolice v 16. – 18. storočí na základe obsahovej analýzy jej písomných prameňov. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 13-14.

⁹ NEMCOVÁ, Život a správa, s. 14-15.

¹⁰ PONGRÁCZ, Denis – STREŠŇÁK, Gábor – RAGAČ, Radoslav – TANDLICH, Tomáš – FEDERMAYER, Frederik. *Šľachta Bratislavskej stolice. Series Nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón*. Bratislava: Agentúra Luigi, 2004, s. 9.

stolicami Rábskou a Komárňanskou na opevňovacích prácach na Žitnom ostrove, o čom rokovali ich zástupcovia počas generálnej kongregácie dňa 7. novembra 1679 a 23. júla roku 1680. Predstavitelia Bratislavskej stolice riešili okrem hospodárskej, vojenskej a zdravotnej problematiky v roku 1679 aj vnútropolitický problém. Zomrel župan Mikuláš Pálfi (Pálffy) a o post hlavného župana sa uchádzali dvaja členovia tohoto magnátskeho rodu. Jeho syn Mikuláš (1657 – 1732), neskorší uhorský palatín, nemohol byť do tejto funkcie vymenovaný, pretože mal len 22 rokov. Rod Pálfiovcov zastával post župana Bratislavskej stolice dedične, a preto mal byť vymenovaný iný jeho člen. Výber sa mal uskutočniť medzi dvomi bratrancami zosnulého župana. Jedným z nich bol jezuita Ferdinand Pálfi (1620 – 1680), syn Jána Pálfiho, ktorý zastával funkciu čanádskeho a jágerského biskupa a prednášal na jezuitskom kolégiu a Trnavskej univerzite. Druhým uchádzačom bol Ján Anton Pálfi, syn palatína Pavla Pálfiho a majiteľ panstva Červený Kameň. Poznal situáciu v stolici a mal podporu tamojšej šľachty. Stoliční predstavitelia intervenovali u ostrihomského arcibiskupa Juraja Selepčeniho (Szelepcsényi), aby požiadal cisára a kráľa Leopolda I. o vymenovanie Jána Antona Pálfiho za župana Bratislavskej stolice. Panovník vymenoval Jána Antona Pálfiho za župana, za čo mu stoličná pospolitosť poďakovala listom z generálnej kongregácie dňa 26. septembra 1679. Ferdinand Pálfi protestoval proti inštalácii Jána Antona Pálfiho za župana, ale neuspel. Zomrel v roku 1680.¹¹

Pálfiovci patrili medzi uhorské magnátske rody, ktoré boli oporou Habsburgovcov počas vojny proti Osmanskej ríši a stavovských povstaní. Boli zároveň aj uhorskými vlastencami, ktorí sa stavali za oslobodenie Uhorska od tureckej okupácie a proti prílišnej koncentrácii moci v rukách habsburských panovníkov. Pálfiovci ako dediční župani stolice predstavovali od konca 16. a začiatkom 17. storočia dominujúci rod v Bratislavskej stolici. Gróf Mikuláš Pálfi z Erdődu povzniesol tento rod medzi najdôležitejšie v Uhorsku. Bol cisárskym radcom, uhorským kráľovským komorníkom, rytierom Rádu zlatého rúna, pánom hradu Červený Kameň, županom Bratislavskej stolice (od 1598) a kapitánom Bratislavského hradu (od 1598), cisárskym generálom a kapitánom Naddunajského vojenského dištriktu a Kapitanátu siedmich stredoslovenských banských miest, ako aj Ostrihomu a Novohradu. Panovník ho povýšil do barónskeho stavu v roku 1581. Zosobášil sa s Máriou Magdalénou Fuggerovou v roku 1583 a kúpil od Fuggerovcov panstvo Červený Kameň. Vyznamenal sa víťazstvom nad osmanskou armádou pri Rábe v roku 1599, za čo získal grófsky titul. Mikulášovi synovia Štefan, Ján a Pavol spolu so svojimi potomkami pridali k panstvu Červený Kameň postupne aj ďalšie rozsiahle panstvá napr. Plavec

¹¹ NEMCOVÁ, Život a správa, s. 18.

(Malacky), Pajštún (Stupava), Bratislava, Devín, Bojnice, Marchegg, Heidenreichstein, Krumbach, Smolenice, Dobrá Voda, atď.¹²

Pavol Pálfi upevnil postavenie svojho rodu v uhorskej politike a medzi vysokou šľachtou. Ako štvrtý syn Mikuláša Pálfiho najviac rozšíril rodové majetky, čím vytvoril základ rodovej moci. V roku 1625 sa stal hlavným kráľovským čašníkom a predsedom Uhorskej komory. Na čele tejto najvyššej hospodárskej inštitúcie stál do roku 1646. Významné bolo jeho pôsobenie na krajinskom sneme v roku 1630, kde sa snažil o zmierenie medzi katolíckou šľachtou a protestantskou šľachtou. V roku 1634 doplnil svoj šľachtický titul povýšením do grófskeho stavu a v tom istom roku získal do vlastníctva aj svoje najvýznamnejšie Plavecké panstvo. Uhorský krajinský snem ho poveril prestavbou Bratislavského hradu. Jeho ďalším významným stavebným činom sa stala výstavba paláca s rozsiahlym parkom v bratislavskom Podhradí. Vždy vo svojej politickej činnosti zastával záujmy Uhorska a nikdy nepodporoval snahy Habsburgovcov o koncentráciu moci v rukách panovníka. Do funkcie uhorského palatína ho zvolili na zasadnutí snemu v roku 1649 a o dva roky neskôr získal do definitívneho vlastníctva Bratislavské hradné panstvo a zabezpečil pre svoju rodinu titul dedičného župana Bratislavskej stolice. Jeho manželkou bola od roku 1630 Františka Khuen-Belassi. Ich najstarším synom bol Ján Anton, ktorý sa narodil v roku 1642. Ďalším dieťaťom bol Ján Karol a jediná dcéra sa volala Mária Magdaléna Terézia. Jeden z najvýznamnejších uhorských šľachtických politikov 17. storočia zomrel po ťažkej chorobe v októbri roku 1653.¹³

Fuggerovci, ktorí dosiahli v spoločnom podniku s Turzovcami založenom v roku 1495 v Banskej Bystrici dominantné postavenie v ťažbe, spracovaní a obchode s meďou Európe, patrili tiež k významným šľachtickým rodom Bratislavskej stolice 16. storočia. Uhorská šľachta si vynútila v roku 1525 zrušenie Turzovsko-fuggerovského mediarskeho podniku. Ferdinand I. Habsburský vrátil po baníckom povstaní v stredoslovenských banských mestách a neúspešnom pokuse o štátne vedenie podnik do rúk Fuggerovcov v roku 1526. Ich banské podnikanie skončilo v Uhorsku v roku 1540. Fuggerovci získali do zálohu panstvo Pajštún (Stupava) v roku 1528, ako aj hrad a panstvo Plavec v rokoch 1547 – 1562. Panstvo a hrad Červený kameň získali do vlastníctva v roku 1535 po zisku uhorského indigenátu a grófskeho titulu v rovnakom roku. Išlo o moderne spravovaný majetok. Hrad doplnili výstavbou opevnených skladov pod vplyvom Dürerovej architektúry a zamerali sa na podnikanie vo vinohradníctve a poľnohospodárstve. Odpor šľachty voči ich prítomnosti

¹² PALKO, František – SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj. *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. sprievodca po archívnych fondoch i. oddelenie feudalizmu*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1964, s. 89; PONGRÁCZ et al., *Šľachta*, s. 18.

¹³ TANDLICH, Tomáš. *Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice. Vybrané sídla s právnym postavením zemepanského mestečka (oppida) v rokoch 1526-1720*. Nitra: UKF Nitra, 2013, s. 35-36. Dostupné na: <https://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/tandlich_mestecka_fulltext.pdf> [2024-12-08]

donútil Fuggerovcov predať v roku 1583 toto panstvo Mikulášovi Pálfimu a odísť z Uhorska.¹⁴

Na čele správy panstva Červený Kameň stáli od roku 1543 dvaja provizori. Jeden z nich dozeral na dianie na hrade a druhý mal v správe hospodárstvo. Značnú časť provizorskej agendy tvoril dozor nad samosprávou v poddanských mestečkách a dedinách, výkon súdnej právomoci zemepanskej vrchnosti, zachovávanie právneho poriadku. Mestecká Častá, Dolány a Dolné Orešany boli jeho centrami produkcie vína a vinohradníctva.¹⁵ Ďalšími významnejšími rodmi v Bratislavskej stolici boli aj rody Amade, Esterházi, Bakič, či Czobor. Šľachta Bratislavskej stolice sa v novoveku delila na predialistov Ostrihomského arcibiskupstva vo Vojke, kurialistov, armalistickú šľachtu a titulovanú (vyššiu) šľachtu.¹⁶

Najvyšším predstaviteľom Bratislavskej stolice bol župan, neskôr hlavný župan. Menoval ho panovník z príslušníkov vyššej šľachty a mal pomerne veľké právomoci na území stolice. Zastupoval stoličnú šľachtu na kráľovskom dvore. Najprv predsedal aj generálnej kongregácii, kde ho postupne vystriedal podžupan. Dominantnou úlohou bolo zabezpečenie voľby stoličných funkcionárov na volebnom zhromaždení. Župan mal zvyčajne veľké majetky vo svojej stolici, pričom sa nezdržoval často na území, pretože vykonával rôzne funkcie v službách panovníka. V Bratislavskej stolici sa na poste hlavného župana vystriedali niekoľkí významní predstavitelia uhorských dejín. Najstarším známym županom Bratislavského komitátu bol Vangelen podľa listiny kráľa Štefana III. z roku 1165. Ďalším známym županom bol Ján uvedený v listine kráľa Bela III. z roku 1183. Peter je spomenutý v rokoch 1192 – 1194. V priebehu 13. storočia to boli: Demeter (1225 – 1229), palatín Roland (1248 – 1256, 1264 – 1265) Matúš Čák Trenčiansky (1291 – 1296). Ditrich (1313), Simon Medgyesi (1351 – 1360) a Mikuláš Garay (1379 – 1380) boli bratislavskými županmi v 14. storočí. Stibor zo Stiboric (1389 – 1401), grófi zo Svätého Jura a Pezinka (1410 – 1412) a členovia rodu Rozgoň boli županmi v 15. storočí. Zástupcovia nižšej šľachty Michal Kondé (1517) a Štefan Aczél (1519) vykonávali funkciu župana začiatkom 16. storočia. Ďalšími županmi boli: do roku 1510 marmarošský župan a výberca tridsiatku v Bratislave Ambróz Šarkan, kráľovský provizor Ján Podmanický (1510 – 1514), budínsky kastelán Ján Bornemisa (1515 – 1525) a František Batáni (de Német Ujvár) (1525 – 1527). Ján Zalai bol bratislavským županom v rokoch 1528 – 1545. Po ňom nasledovali traja grófi zo Salmu a Neuburgu, najskôr Mikuláš (1546 – 1551), ktorý bol súčasne hlavným kapitánom Uhorska. V roku 1555 bol do funkcie župana menovaný jeho syn Ecchius (1555 – 1574). Posledným županom z tohto rodu bol Mikuláš ml. (1574 – 1580). Medzníkom v obsadzovaní najvyššieho

¹⁴ PONGRÁCZ et al., Šľachta, s. 17-18.

¹⁵ ŽUDEL, Juraj. Panstvo Červený Kameň I. Rozbor fondu. In *Slovenská archivistika*, roč. 39, 2004, č. 1, s. 26-27.

¹⁶ PONGRÁCZ et al., Šľachta, s. 11, 16-18.

úradu v Bratislavskej stolici bol rok 1580, keď bol do neho menovaný po prvýkrát príslušník rodu Pálfi. Bol to Mikuláš Pálfi (1552 – 1600), ktorému panovník Rudolf II. dal v roku 1599 do užívania aj Bratislavské hradné panstvo a s ním spojené doživotné županstvo. Od roku 1650 obsadzovali Pálfiovci tento post dedične. Posledným županom stavovskej Bratislavskej stolice bol Móric Pálfi v rokoch 1847 – 1848.¹⁷

Podžupan, ktorý bol najvyšším predstaviteľom šľachtickej samosprávy, bol od roku 1548 po prijatí zákonného článku č. 70 volený generálnou kongregáciou na návrh župana. Predsedal generálnej kongregácii, stoličnému súdu a riadil ostatných stoličných predstaviteľov. Zastupoval aj župana a staral sa aj o stoličnú pečať a písomnosti. Najstaršími predstaviteľmi šľachtickej stoličnej samosprávy boli slúžni (*judex nobilium, judlium*), ktorých volila stoličná šľachta od roku 1291. Slúžni boli najprv štyria, neskôr sa ich počet zvýšil na 6 až 8. Súdna funkcia bola ich prvotnou právomocou. Boli členmi súdnej stolice (sedria) spolu s podžupanom a prísaznými prísediacimi. Prvá zachovaná listina Bratislavskej stolice je datovaná rokom 1301. Vydali ju podžupan Ján zvaný Ryneker so štyrmi slúžnymi ohľadom súdu v Šamoríne. Od 15. storočia plnili slúžni aj administratívne úlohy. Ich náplňou bolo vyšetrovanie, výsluch svedkov, obhliadky a určovanie hraníc majetkov, uzatváranie zmlúv a účasť na zemepanských súdoch v mene stolice. Slúžni pomáhali aj pri výbere cirkevného desiatku a ostatných daní. Slúžny úradoval primárne na území svojho slúžnovského obvodu. Notár sa stal stálym voleným úradníkom Bratislavskej stolice na prelome 16. a 17. storočia, ktorý viedol kongregačné a sedriálne zápisnice a celú úradnú agendu stoličnej správy. Dohliadal na stoličný archív a určitú dobu vykonával aj funkciu výberu daní v stolici. Výberca daní (*perceptor*) ako ďalší volený úradník stolice vyberal dane od zdaňovaného obyvateľstva, odovzdanie prislúchajúcej časti dane Uhorskej komore a stolici, vypracovanie daňového registra s konečným vyúčtovaním a vedenie celej daňovej agendy stolice po daňovej reforme v 70. rokoch 17. storočia.¹⁸

Dokumenty použité v tomto texte predstavujú výber písomností, ktoré reflektujú ťažké obdobie pre obyvateľov Bratislavskej stolice v rokoch 1669 – 1683 v tieni osmanskej hrozby a Tököliho povstania. Ide o príkazy panovníka, palatína a vojenských veliteľov ohľadom platenia daní, zásobovania a ubytovania vojska, nútených prác poddaných na opevneniach, korešpondencie a príkazov stoličných orgánov, ako aj odpisov zápisníc zo zasadnutí generálnych kongregácií. Dokumenty sú písané väčšinou v latinskom, menej v maďarskom a nemeckom jazyku. Kongregačné spisy Bratislavskej stolice z rokov 1664 – 1849 obsahujú celkovo: panovnícke dekréty, intimáty palatína, nariadenia gubernátora zo 70. rokov 17. storočia, miestodržiteľskej rady, Dvorskej vojenskej rady, Uhorskej kráľovskej

¹⁷ PONGRÁCZ et al., Šľachta, s. 8; NEMCOVÁ, Život a správa, s. 15.

¹⁸ PONGRÁCZ et al., Šľachta, s. 8-9; NEMCOVÁ, Život a správa, s. 15-17.

komory, nariadenia hlavného župana, správy stoličných úradníkov, svedectvá a žiadosti, korešpondenciu stolice s ostatnými stolicami a mestami, potvrdenia výsad šľachty a žiadosti o zapísanie šľachtica do zoznamu stoličnej šľachty, koncepty zápisníc z generálnych kongregácií, písomnosti poddaných. Všetky tieto dokumenty tvorili podklady pre rokovanie šľachty Bratislavskej stolice na generálnych kongregáciách. Stoliční notári odpisovali všetky došlé podania a odoslané písomnosti do kongregačných protokolov. Systematicky usporiadal spisový materiál až stoličný notár Ján Bacsák v polovici 18. storočia. Spisy sa poškodili kvôli častému sťahovaniu stoličného archívu, ako aj pri dvoch požiaroch v rokoch 1800 a 1803. Pevný úložný systém sa zachoval v archíve Bratislavskej stolice od roku 1832, odkedy boli spisy uložené podľa kongregácií a v rámci ročníka boli priebežne číslované. Diplomatika zaraďuje kongregačné spisy Bratislavskej stolice medzi aktá (*Acta congregationalia*), pretože od 16. storočia sa rozširuje zapisovanie priebehu a vybavovania úradných rokovaní a záležitostí s právnym rozhodnutím ako výsledkom. Tieto písomnosti slúžili ako dôkaz pri právnych nárokoch v rôznych záležitostiach. Aktá postupne prevažovali nad listinami a stali sa najpočetnejšou skupinou dokumentov v stoličných archívoch. Ich jednotkou sú spisy, ktoré predstavujú súbory písomností týkajúcich sa rovnakej veci v istom časovo obmedzenom úseku. Toto množstvo dokumentov nie je možné vzhľadom na veľké obsahové a formálne rozdiely definovať diplomatickými kategóriami písomností do 15. storočia. Novšia diplomatika rozdeľuje tieto písomnosti podľa určitej hierarchie pisateľa a adresáta na písomnosti nadriadených, rovnako postavených, podriadených úradov a osôb a dokumenty pre internú potrebu.¹⁹

Kongregačné spisy Bratislavskej stolice z rokov 1573 – 1794 sú zdigitalizované ako výsledok spoločného slovensko-rakúskeho archívneho projektu.²⁰ Webová stránka Štátneho archívu v Bratislave obsahuje zdigitalizované inventáre k fondu Bratislavská župa I. 1396 – 1922.²¹ Kongregačné protokoly a spisy archívu historickej šľachtickej Bratislavskej stolice sú uložené v Štátnom archíve v Bratislave ako fond Bratislavská župa I. (1396 – 1922). Kongregačné písomnosti (AC) 1579 – 1787.

Problémom pri vedení vojny proti Osmanskej ríši boli peniaze. Ich nedostatok sa snažili cisárski a uhorskí predstavitelia riešiť aj vymáhaním daňových nedoplatkov, ktorých správu mala na starosti Uhorská komora. Jej prefekt žiadal Bratislavskú stolicu v liste zo dňa 23. augusta roku 1669 o vyrovnanie daňových nedoplatkov.²² Panovník

¹⁹ KLAČKA, Jozef. Kongregačné písomnosti Bratislavskej župy 1579-1849. In *Slovenská archivistika*, roč. 2, 1967, č. 2, s. 99-101.

²⁰ Dostupné na: <<https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php>> [2024-06-12]

²¹ Dostupné na: <<https://www.minv.sk/?bratislavska-zupa-i-1396-1922>> [2024-06-12]

²² Štátny archív v Bratislave (ďalej len **ŠABA**), fond Bratislavská župa I. – Kongregačné písomnosti (ďalej len f. **BŽ I. AC**), rok 1669, fasc. 1, no. 4. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT 1](#), [Crossborderarchives SK-AT 2](#)> [2024-06-12]

v mandáte zo dňa 15. mája roku 1671 nariadil, aby všetky uhorské stolice v oblasti nad Dunajom a v Zadunajsku prispeli na vydržiavanie vojska podľa príkazov cisárskeho maršala baróna Heistera a ním určených plukovníkov, komisárov a úradníkov. Tamojší šľachtici, či Nemci alebo Uhri, mali ubytovať a zásobovať nemeckú cisársku armádu (*Militia Germanica*). Išlo o postupné nahrádzanie uhorských vojakov nemeckými žoldniermi, ktorí boli z pohľadu Viedne spoľahlivejší. Dozor nad rozmiestnením vojsk v stolicích každý mesiac mali mať okrem spomenutého maršala aj ostrihomský arcibiskup Juraj Selepčeni a grófi Pavol Esterházi a Adam Forgáč (Forgách) ako panovníkovi pridelenci. Obyvateľom hrozila strata majetku pri nezaplatení dane.²³

Cisár a kráľ Leopold I. vydal 22. decembra roku 1672 mandát, ktorým nariadil výber 200 000 zlatých pre potreby vojska v Uhorsku od jednotlivých stolíc a slobodných kráľovských miest ako vojenskej dane. Bratislavská stolica bola povinná zaplatiť sumu 17 024 zlatých z celoštátnej dane. Mandát bol adresovaný županovi grófovi Mikulášovi Pálfimu, pričom v prípade jeho neprítomnosti sa stal adresátom podžupan. Mandát mal byť publikovaný na zasadnutí generálnej kongregácie. Stolica sa zaviazala zaplatiť druhú splátku dane na stoličnej kongregácii 20. mája toho istého roku v mestečku Šamoríne.²⁴

Prvú splátku vojenskej dane prikazoval zaplatiť mandát panovníka Bratislavskej stolici zo dňa 10. februára roku 1672. Stoličná kongregácia publikovala mandát na zasadnutí dňa 11. marca roku 1672. Daň vo výške pol zlatého na jednu usadlosť mala slúžiť na zásobovanie potravinami pre armádu. Obyvateľstvo stolice, a to šľachtici, ako aj nešľachtici, museli poskytovať aj iné služby armáde podľa jej požiadaviek. Ďalšia polovica zlatého sa platila za usadlosť na seno pre vojenské účely. Túto sumu stanovili cisárski plukovníci, ktorí boli v januári roku 1672 odvelení pre zabezpečenie prítomnosti vojenských oddielov v Bratislavskej stolici.²⁵ Daň spravovala a vyberala Uhorská komora a o jej výške rozhodovala spolu s panovníkom aj Dvorská vojenská rada vo Viedni. Gubernátor nariadil stolici dňa 25. augusta roku 1673, aby ročne platila pravidelnú dávku pre financovanie vojska na jej území v sume 1000 zlatých.²⁶

²³ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1671, fasc. 1, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\], \[4\], \[5\]](#)> [2024-06-12]

²⁴ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1672, fasc. 1, no. 10. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

²⁵ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1672, fasc. 1, no. 1. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

²⁶ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1673, fasc. 1, no. 12. Text dokumentu je: „*Illustrissimi Reverendissimi adm. Reverendi Spectabiles ac Magnifici Generosi Egregii item et Nobiles Domini Amici nobis observandi. Nemirent Dominaciones Vestrae qualiter jam pridem cum Inclita Camera Hungarica ratione Servitorum Militi Suae Majestatis in hoc Comitatu degenti subministrandum, certam aliquam pecuniae summam, nimirum Mille aureos annuatim prestare se declaraverint et desuper conventio inita fuerit. Cum autem hactenus contractui huic inito minime satisfecerint, quod tamen in detrimentum Militiae Suae Majestatis cedit sic hisce Dominaciones Vestras Serio adhortamur ut non tantum restantias de praefata debita summa pecuniae sine mora exsolvant, verum etiam in futurum tempore congruo, et quidem praefixo, obligationi sua satisfaciant nec se ulterius et quidem non sine majori in commoditate moneri sinant. Caeterum permanentes. Illustrissimarum Reverendissimarum adm. Reverendarum solium Magnificarum Generosarum Egregiarum item et Nobilium Dominacionum Vestrarum. Posonii 25.*

Kráľovský gubernátor nariadil stolici dňa 15. apríla roku 1676, aby jej obyvatelia nevyvážali obilie a nepálili pálenku pod hrozbou peňažnej pokuty a konfiškácie obilia alebo vypáleného alkoholu. Obilie a vypálený alkohol mal slúžiť prioritne pre zásobovanie armády.²⁷ Následkom nadmerného používania raže na pálenie pálenky hrozil hladomor, a preto bolo povolené len pálenie z ovocia. Z tohto dôvodu sa rozšírilo najmä pestovanie sliviek v úrodných oblastiach Bratislavskej stolice. Prefekt a radcovia Uhorskej komory žiadali vo svojom liste zo dňa 24. októbra roku 1676 predstaviteľov Bratislavskej stolice, aby jej obyvatelia zaplatili predpísanú taxu z predaja a výčapu vína pre potreby cisárskeho vojska.²⁸

Panovník nariadil dňa 4. júla roku 1677 chytenie vodcov kuruckých rebelov Pavla Wesselenyho za odmenu 2000 zlatých, Štefana Petrocyho, Mateja Szuhaya, Jána Madarasza, Gabriela Kendeho a Pavla Szepesyho za odmenu 1000 zlatých.²⁹ Uhorská komora stanovila dňa 13. októbra roku 1677 po dohode s Dvorskou vojenskou radou výšku portálnej dane pre financovanie vojska v roku 1677 na sumu 40 zlatých na jednu portu.³⁰ Stolica odpovedala na príkaz Uhorskej komory dňa 25. novembra roku 1677, aby odvádzala vojenskú daň (*subsidiū militaris*) a štátnu daň (*dica*) podľa zákonov č. 8/1659 a 22/1662. Jej výber realizovali výbercovia, ktorých menovala stolica pre jednotlivé slúžnovské okresy. Daň slúžila pre potreby obrany proti Osmanom v oblasti Dunaja, pretože južná časť Bratislavskej stolice, Žitný ostrov, tvorila dôležitý priestor pre operácie armády a opevňovacie práce.³¹

Gubernátor Johann Gašpar Ampringen nariadil dňa 6. júna roku 1678 Bratislavskej stolici prísne karanténne opatrenia pred šírením morovej epidémie z územia pod kontrolou Osmanov kontrolou obchodníkov odtiaľ prichádzajúcich (*Ouaestorum aut Negotiatorum ex Praenotatis Partibus Turcicis*), ako aj osôb, ktoré sa pohybovali zo smeru od Poľska z oblasti Krakova a jeho okolia (*in Poloniam Cracoviam*).³² Leopold I. nariadil mandátom zo dňa 16. júla roku 1678 výber vojenskej dane v kráľovskom Uhorsku vo výške 170 000 zlatých. Z tejto sumy mala Bratislavská stolica zaplatiť 18 324 zlatých. Mandát bol publikovaný dňa 5. augusta toho istého roku na generálnej kongregácii v Bratislave. Mäso malo byť pre potreby armády nakupované len na dobytčích trhoch v mestách

Augusti 1673 Addictus Semper Johannes Casparus, Joannes A. Kirchmaior, Secretarius. Illustrisimis Reverendissimis adm. Reverendis Spectabilibus ac Magnificis Generosis Egregiis item et Nobilibus Dominis N.N. Supremo et Vice Comitibus, Judicibus Nobiliū, caeterisque Juratis Assessoribus, ac toti demum Universitati Dominorum, Praelatorum, Magnatum, et Nobiliū Comitatus Posoniensis Dominis Amicis Nobis observandis.“ Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

²⁷ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1676, fasc. 4, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

²⁸ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1676, fasc. 7, no. 5. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

²⁹ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1677, fasc. 4, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

³⁰ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1677, fasc. 7, no. 1. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\], \[4\], \[5\]](#)> [2024-06-12]

³¹ ŠABA, f. BŽ I. AC, rok 1677, fasc. 7, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

³² ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1678, fasc. 3, no. 8. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

a mestečkách, kde boli ubytované vojenské jednotky na území príslušnej stolice. Mohlo sa predávať len po librách. Rovnako sa malo predávať a čapovať víno a pivo v tých sídlach pre vojakov, kde sa nachádzali ich jednotky. Daň (*accisa*) z tohto predaja sa platila podľa výšky obratu. Problémy s chovaním vojakov voči obyvateľom sa mali hlásiť Dvorskej vojenskej rade. Všetky účty sa mali predkladať v prípade ich neplatenia Uhorskej komore. Stolica si musela uhradiť aj daňové nedoplatky z predošlých rokov.³³

Vdova po zosnulom županovi Mikulášovi Pálfi Mária Eleonóra oznámila dňa 13. augusta roku 1679 podžupanovi a ostatným funkcionárom Bratislavskej stolice úmrtie svojho manžela.³⁴ Leopold I. vymenoval za nového župana Jána Antona Pálfiho mandátom zo dňa 27. augusta roku 1679.³⁵ Proti tomuto menovaniu protestoval v liste zo dňa 26. septembra roku 1679 Ferdinand Pálfi, syn zosnulého župana Mikuláša Pálfiho, ako neúspešný uchádzač o miesto župana.³⁶

Veliteľ cisárskej jazdy gróf Antonio Caraffa nariadil dňa 12. januára roku 1680 županovi a ostatným predstaviteľom Bratislavskej stolice, aby dodali 220 bratislavských meríc ovsa pre kone (11945,472 litrov), 25 libier hovädzieho mäsa (123,2 kg), 60 okovov vína (50 litrov) jeho vojakom, ktorí sa nachádzali vo Veľkých Úľanoch.³⁷ Plukovník Caraffa ostro protestoval v liste zo dňa 4. septembra roku 1680 proti sťažnostiam na seba a svojich vojakov zo strany funkcionárov Bratislavskej stolice, ktorí sa obrátili na grófov Koloniča (Kolonich) a Pálfiho, aby ich ponosy sprostredkovali panovníkovi. Išlo o nedodržiavanie šľachtických privilégií a o neprimerané požiadavky pre zabezpečenie jeho jednotiek zásobami od obyvateľstva stolice. Gróf Caraffa sa odvolával na nariadenia Dvorskej vojenskej rady a na poľného maršala Eneáša Capraru.³⁸ Dvorská vojenská rada vymenovala dňa 5. novembra roku 1680 Ferdinanda Freya za komisára, ktorý bol poverený riešiť rozpory medzi Bratislavskou stolicou a plukovníkom Caraffom kvôli výdavkom na vojenské jednotky pod jeho velením.³⁹ Generálna kongregácia Bratislavskej stolice, ktorá rokovala v Bratislave, zaslala dňa 23. júla roku 1680 panovníkovi správu o spolupráci pri obnove opevnení proti Turkom so susednými stolicami Rábskou a Komárňanskou.⁴⁰

Predstavitelia Bratislavskej stolice napísali v priebehu roku 1681 panovníkovi sťažnosť na neplatenie účtov obyvateľom na jej území za zásobovanie a ubytovanie vojakov pod velením plukovníka grófa Antonia Caraffu (*Militiae Regiminis Karaffiani*). Napriek

³³ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1678, fasc. 3, no. 2. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\], \[4\]](#)> [2024-06-12]

³⁴ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1679, fasc. 4, no. 9. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

³⁵ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1679, fasc. 5, no. 2. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

³⁶ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1679, fasc. 5, no. 5. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

³⁷ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1680, fasc. 1, no. 5. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\], \[4\], \[5\]](#)> [2024-06-12]

³⁸ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1680, fasc. 10, no. 2. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

³⁹ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1681, fasc. 1, no. 4. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁰ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1680, fasc. 8, no. 2. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

viacerým pokusom o nápravu sa od tohto vojenského veliteľa nedočkali uhradenia zmienených vysokých finančných nákladov. Stolica sa snažila zabezpečiť vyplatenie týchto účtov najprv cez prefekta Uhorskej komory grófa Leopolda Koloniča (*Inclytae Camerae Hungaricae Praefecti*) ako jedného z najbližších poradcov cisára Leopolda I. Spomínajú sa aj ťažkosti s výdavkami, ktoré boli spojené s ubytovaním a zásobovaním vojenských jednotiek pod velením plukovníka Rabbatu. Tieto výdavky na armádu zaťažovali šľachtické a nešľachtické obyvateľstvo pre napätú ekonomickú situáciu.⁴¹

Župan stolice Ján Anton Pálfi spolu s podžupanom Valentínom Szenthem a slúžnym Štefanom Dobšom predniesli na generálnej kongregácii, ktorá zasadala dňa 13. januára roku 1681 v meste Modra, správu o dedinách, ktoré boli nútené platiť dane Osmanom kvôli svojej bezpečnosti. Išlo najmä o obce v povodí rieky Váh. Išlo o obce Čierna Voda, Nyék, Vozokany, Horné Saliby, Takšoň, Veľká Mača, Tomášikovo, Nagy Szegh, Kürt, Eperjes, Pallocz a časť mestečka Galanta vo vlastníctve grófa Františka Esterháziho z Galanty. Ďalej to boli dediny Kajal, Váhovce, Košúty, Barakony a Gáň, ktoré vlastnili spolu viacerí šľachtici. Obce Žihárec a Pered vlastnil ostrihomský arcibiskup a uhorský miestodržiteľ Juraj Selepčeni. Dedinu Diakovce vlastnil Konvent svätého Martina na Panónskej hore, obec Nebojsa patrila vdove Vicianovej a lokalitu Hody vlastnil pán Mikuláš Andráši (Andrássy). Všetky tieto sídla sa od mieru v roku 1664 museli v platení daní podriaďovať napriek panovníkovmu zákazu Osmanom, ktorí okupovali pevnosť Nové Zámky a vytvorili z nej centrum ejáletu.⁴²

Cisár a kráľ Leopold I. nariadil Bratislavskej stolici dňa 27. septembra roku 1682, aby poskytla poddaných, drevo, vozy so záprahmi a iné potreby pre obnovenie pevností v mestečkách Šaľa a Sered'.⁴³ Ďalej panovník určil dňa 19. januára roku 1683 naturálne dávky pre poddaných voči vojsku, a to 5 libier mäsa (2,8 kg) a 14 libier (7,84 kg) chleba pre vojakov týždenne, ako aj pre kone 70 libier sena (39,2 kg) a pol trnavskej merice ovsu (15,635 litra).⁴⁴

Palatín Pavol Esterházi nariadil dňa 7. októbra roku 1682 generálnej kongregácii Bratislavskej stolice, aby vyhlásila šľachtickú insurekciu ako povinnú brannú pohotovosť pri obrane Uhorska. Takto vytvorená vojenská jednotka stoličnej šľachty mala patriť spolu s oddielmi (*banderium*) ostatných uhorských stolíc pod velenie vicegenerála Mikuláša Berčeniho. Tento príkaz uhorského palatína ako najvyššieho šľachtického predstaviteľa kráľovstva mal za cieľ postaviť ozbrojené jednotky uhorskej šľachty na obranu Uhorska

⁴¹ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1681, fasc. 1, no. 12. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

⁴² ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1681, fasc. 1, no. 14. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

⁴³ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1682, fasc. 6, no. 7. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁴ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1683, fasc. 1, no. 6. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

a hlavného cisárskeho mesta Viedne proti obrovskej osmanskej armáde.⁴⁵ Príkaz sa však nestretol s väčším ohlasom u domácej šľachty, pretože prišiel v období prebiehajúceho stavovského povstania Imricha Tököliho a bol odrazom aj odporu proti tvrdej protiuhorskej politike Leopolda I. Palatín stanovil dňa 3. októbra roku 1682, že každých 20 domov v stolici bolo povinných postaviť jedného jazdca a jedného pešiaka.⁴⁶ Palatín nariadil dňa 12. apríla roku 1683 stolici, aby postavila 500 jazdcov pre potreby šľachtického insurekčného bandéria. Mandát bol publikovaný dňa 22. apríla roku 1683 na generálnej kongregácii v mestečku Šamorín.⁴⁷

Cisársky generál Eneáš Caprara žiadal v liste zo dňa 26. septembra roku 1682 od stolice 100 vozov so záprahmi (*Centum Currus*) na prepravu svojich vojakov z vojenského tábora pri Oslanoch.⁴⁸ Ján Anton Pálfi ako župan navrhol dňa 2. januára roku 1683 na generálnej kongregácii v Bratislave rovnomerné rozdelenie a ubytovanie nemeckého vojska na území Dolnožitnoostrovného okresu pod dohľadom tamojšieho slúžneho Františka Šomodího a Pavla Blaškoviča ako prísazného prísediaceho.⁴⁹

Bratislavská stolica zohrala pri obrane Uhorska a rakúskych krajín veľmi dôležitú a náročnú úlohu, pretože často ako jediná stolica musela zásobovať prechádzajúce cisárske a povstalecké jednotky v poslednej štvrtine 17. storočia počas vojny proti Osmanom a vo víre stavovských povstaní uhorskej a sedmohradskej šľachty proti Habsburgovcom. Poznanie obsahu zvolených dokumentov tejto náročnej dejinnej etapy vývoja regiónu na dnešnom juhozápadnom Slovensku prispeje k lepšiemu pochopeniu dejín Slovenska, historického Uhorského kráľovstva a strednej Európy v období raného novoveku.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Štátny archív v Bratislave (ŠABA)

fond Bratislavská župa I., Kongregačné písomnosti (AC)

Dostupné na: <<https://www.crarc.findbuch.net/php/main.php>> [2024-06-12]

Literatúra

DANGL, Vojtech – KOPČAN, Vojtech. *Vojenské dejiny Slovenska. II. zväzok (1526 – 1711)*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 1995, 249 s.

KLÁČKA, Jozef. Kongregačné písomnosti Bratislavskej župy 1579-1849. In *Slovenská archivistika*, roč. 2, 1967, č. 2, s. 94-106.

⁴⁵ ŠABA, BŽ I., AC, rok 1682, fasc. 6, no. 5. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁶ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1682, fasc. 6, no. 4. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁷ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1683, fasc. 4, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁸ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1682, fasc. 6, no. 6. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\]](#)> [2024-06-12]

⁴⁹ ŠABA, f. BŽ I., AC, rok 1683, fasc. 1, no. 3. Dostupné na: <[Crossborderarchives SK-AT \[1\], \[2\], \[3\]](#)> [2024-06-12]

- MRVA, Ivan. Novoveké Uhorsko. In MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 143 – 305.
- NEMCOVÁ, Zuzana. Život a správa Bratislavskej stolice v 16. – 18. storočí na základe obsahovej analýzy jej písomných prameňov. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 11-27. Dostupné na: <https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/odbor_archivov_a_registratur/archivnictvo/slovenska_archivistika/sa_2000_2020/SA%202004-2%20z%20Wordu.pdf> [2024-06-12]
- PALKO, František – SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj. *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch I. Oddelenie feudalizmu*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1964, 439 s.
- PONGRÁCZ, Denis – STREŠŇÁK, Gábor – RAGAČ, Radoslav – TANDLICH, Tomáš – FEDERMAYER, Frederik. *Šľachta Bratislavskej stolice. Series Nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón*. Bratislava: Agentúra Luigi, 2004, 496 s.
- TANDLICH, Tomáš. Mestečká na území Bratislavskej, Nitrianskej a Tekovskej stolice. Vybrané sídla s právnym postavením zemepanského mestečka (oppida) v rokoch 1526-1720. Nitra: UKF Nitra, 2013, 120 s. Dostupné na: <https://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/tandlich_mestecka_fulltext.pdf> [2024-06-12]
- ŽUDEL, Juraj. Panstvo Červený Kameň I. Rozbor fondu. In *Slovenská archivistika*, roč. 39, 2004, č. 1, s. 20-39. Dostupné na: <https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/odbor_archivov_a_registratur/archivnictvo/slovenska_archivistika/sa_2000_2020/SA%202004-1%20z%20Wordu.pdf> [2024-06-12]
- ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984, 200 s.

Congregational Files of the Bratislava County from 1669 – 1683. Selection of Sources on the History of the Territory of Western Slovakia in the Second Half of the 17th Century

The study describes the period of the years 1669 – 1683 as presented by congregational documents from the archival fund of Bratislava County I. 1396 – 1922 from the State Archives in Bratislava when the Emperor and Hungarian King Leopold I of Habsburg led a war against the Ottoman Empire in the territory of the Kingdom of Hungary and against the kurucs of Imrich Tököli. The nobility and subjects in that region of present southwestern Slovakia on the border between Austria, Hungary, and the Czech Republic starved during the above mentioned period under the high taxes and duties. They had to contribute to the supplying of armed forces with grain, wine, bread and they also accommodated the soldiers.

Keywords: Bratislava, archives, army, nobility, taxes, grain, wine, soldiers, Kingdom of Hungary, Slovakia, 17th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[1,36 AH]

TANDLICH, Tomáš. Kongregačné spisy Bratislavskej stolice z rokov 1669 – 1683. Výber prameňov k dejinám územia západného Slovenska v druhej polovici 17. storočia. In *Opus latericium*. Historia nova 25. [online] Bratislava: Stimul, 2024, s. 8-23. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino25.pdf>

Historiografické črty v *Starých novinách literního umění* (1785 – 1786)

Peter Podolan

Koniec 18. storočia, resp. prelom 18. a 19. storočia bol obdobím, keď sa miešali viaceré tradície a nové vplyvy. Myšlienkový mix panujúci u vtedajšej intelektuálnej elity sa prirodzene prelieval aj do jej literárnej tvorby. Jej špecifický segment tvorili historiografické práce, alebo texty pracujúce s motívmi sprístupňovania minulosti alebo jej použitím ako komparatívneho vzoru.

Nová etapa aktivít vzdelancov evanjelického vierovyznania súvisí najmä s dvoma vplyvmi: v spoločnosti všeobecne modernizujúco pôsobiacim osvietenstvom (akokoľvek v tomto prúde „história“ nebola stredobodom záujmu) a potom zvlášť pre všetkých protestantov, resp. nekatolíkov – možnosťami aktivít danými aplikovaním Tolerančného patentu Jozefa II. Tí, ktorí sa dokázali stotožniť s osvietenským poňatím a sumou ideí tohto svetonázoru potom prirodzene chválili Jozefove reformné zásahy; evanjelická inteligencia tak bola osobitou súčasťou jozefínskej inteligencie. Výhodou bol dozaista aj fakt, že v rámci tolerovaných vierovyznaní boli evanjelici augsburského vierovyznania uznaní ako samostatná a rešpektovaná cirkev.¹

Jozefova politika náboženskej tolerancie a de facto občianskeho zrovnoprávnenia umožnila hlavne mladším osobnostiam naplno sa zapojiť do verejného diskurzu, vedeckého výskumu a organizácie inštitucionálnej bázy – často práve v duchu prístupu Jozefa II. Hoci niektoré takéto prejavy zo strany evanjelikov možno chápať aj ako istý oportunistus, časť vyjadrení a oslavných opisov bola určite autentická a korešpondovala s osobným svetonázorom.² V druhej línii bolo potom obdobie po Tolerančnom patente dôležité z hľadiska nových stratégií povolání evanjelikov – stabilizovala sa potreba kňazov, ale aj svetskej inteligencie – učiteľov. Súčasne bola zreteľná silná aktivizácia činnosti evanjelikov, ktorá následne akcelerovala vývoj ideológie národného hnutia v 19. storočí na

* Text je výstupom projektu VEGA 1/0165/22 „Transformácia zobrazenia minulosti v slovenskej spisbe na prelome 18. a 19. storočia“, ktorý je riešený na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

¹ MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Neratovice: Verbum Publishing, 2013, s. 187-192, 197.

² Faktickú dedikáciu nájdeme aj v názve celej publikácie. Pozri poznámku č. 6. Namiesto predhovoru bola v publikácii umiestnená charakteristika Jozefa II. Na mjesto Předmluvy. Charakter, aneb živý Obraz Jozefa druhého Cýsaře Římského, a nassého milostiwého Krále Uherského. In *Spolusebránj*, s. 3-19; obdobne HRDLIČKA, Ján. Pocestný Penjz Welikého Jozefa II. Bratřjm swým daný. In *Spolusebránj*, s. 551-562 či [HRDLIČKA, Ján.] Zwoneček Chrámowý. In *Spolusebránj*, s. 588-589. O „snášenlivosti“, teda tolerancii aj v cirkevnom zmysle pozri PLACHÝ, Ondřej. Snášenlivost. In *Spolusebránj*, s. 459-490. Veľmi ľstivo a účelovo potom aj [PLACHÝ, Ondřej?] Literatura Slowanská gest potřebná, a slaužj k rozssjřenj známosti řeči německé. In *Spolusebránj*, s. 120-131. V texte používame skrátené označenie Spolusebránj, celý názov pozri v poznámke č. 6.

celonárodnej báze. Uvoľnenie súvisí aj s neskorším etablovaním sa širšej generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika, osobností, ktoré sa narodili v tomto období a mohli byť vzdelávané novými spôsobmi.³ Nejde teda len o jednoduchý vývoj spoločnosti v „chronologickom“ duchu pokroku.

Spoločenská situácia a atmosféra teda na jednej strane umožnila, na druhej strane si prakticky vynútila, potrebu nových kanálov intelektuálneho diskurzu. Hoci kňazská časť evanjelickej inteligencie bola majoritou, nebola jedinou zložkou. Priestor novej komunikácie a šírenia myšlienok v nielen evanjelickom cirkevnom spoločenstve tak súvisel so vznikom učených spoločnosti a vo virtuálnej rovine aj so vznikom periodických publikácií. Ich obsah potom korešpondoval s dobovými náhľadmi a aktuálnymi témami. Dôležité bolo aj publikovanie v zrozumiteľnom domácom jazyku, čo mal zvýšiť edukatívne možnosti periodika.⁴

Niektorí autori spochybňovali, či o *Starých novinách literního umění* možno hovoriť ako o skutočnom periodiku.⁵ Faktom je, že jednotlivé texty boli publikované postupne (s mesačnou periodicitou) a nakoniec boli zložené do jedinej publikácie.⁶ Na druhej strane je známy v podstate obdobný model publikovania viacerých periodík v Európe, ktorý súvisel s dobovou módou.⁷ Existuje nakoniec aj priama dobová zmienka o takomto zaradení: „...sem přináležej y nasse Presspurské a Bistrycké Nowiny...“⁸ Za noviny projekt považovala aj redakcia *Prešpurských novín* (1783 – 1787): „Gakby ale gináce totiž chwáli[t]ebné umjněj s učeným swětem spolčiti mohlo, giný lepssj prostředek vynaleznauti nemohlo, totiž učené towarišswj, gak kdyby po kusu něco wydávalo. Pročež sobě wywolilo gméno **Staré Nowiny**, z kterých I) Každý měsýc, jedna knižečka ze čtyř Archů záležejícj v **Banské Bystricy** u Pána Jana Jozefa **Tummlera** priwilegiatního Knihtlačitele, wytlačena bude.“⁹ Exaktné zaradenie medzi

³ PODOLAN, Peter. *Velká Morava v historickéj spisbe generácie Věslávie*. Bratislava: STIMUL – centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, Bratislava, 2018, s. 12-13, passim.

⁴ Porovnaj VRÁBLOVÁ, Timotea. Projekt rozvoja „jazyka a vzdelanosti“ v *Starých novinách literního umění*. In *Slovenská literatúra*, 2004, roč. 51, č. 4, s. 269.

⁵ RUTTKAY, Fraňo. *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999, s. 36.

⁶ *Spolusebránj rozličných Spisů z wsselikého Uměnj historického, geografického, filozofického, fyzikálského, hwězdárského a okonomickálského kužitečnému Czasu Tráwenj w Uměni zbehých slowenského Gazyka Milownjků a k potřebnému Naučenj mladého Wěku Lidj z částky z giných Knih wytahnutých, a w slowenské čisté Raucho oblečených, z částky pak w nowě wydělaných, gimíž místo Předmluvy předložen gest Charakter anebože Wyobrazenj nasseho milostiwého Cýsaře a krále Jozefa IIho*. W B. Bistryci, wytisštené u Jana Jozefa Tummlera Roku 1786. V zásade kvôli obmedzenej dostupnosti a kompletnosti pôvodných čísel novín v štúdiu pracujeme s touto verziou, podľa ktorej uvádzame aj umiestenie a strany jednotlivých textov.

⁷ KLIMEŠ, Vladimír. *Počátky českého a slovenského novinárství*. Praha: Orbis, 1955, s. 162-163; VALACH, Juraj. *Erudita societas slavica*. In *Literárny archív 10/73*. Martin: Matica slovenská, 1974, s. 100.

⁸ [PLACHÝ, Ondrej.] *Kochánj se s Bohem*. In *Spolusebránj*, s. 183.

⁹ *Slowensstj Nowináři. Něco k liternjmu uměnj*. In *Presspurské Nowiny*, 1785, roč. 3, č. 35 (4. 5. 1785), s. 278.

periodiká či sériovo vydávanú publikáciu fakticky nie je dôležité. Pri relatívne krátkom čase vydávania (1785 – 1786) totiž obe formy oslovovali tú istú sumu čitateľov a podporovateľov – a snaha o čo najširšie rozšírenie publikovaných myšlienok, vedomostí a informácií bola rovnaká. Rovnaký okruh prijímateľov nebol vnímaný ako konkurenčný boj: „*My tu na skrze ohledu nemáme na to, že by to nasse **Politycké Nowiny** negaké umenssenj wzyti měli. A potom, ne aby gedny druhé kazyli, nýbrž gakožto dvě na leď postawené wěrné sestry wždyckysobě ruce upřjmně podáwati slibugj, ano gestli běžeti chtěgj, y musý.*“¹⁰ Vydávanie *Starých novín* súviselo s relatívne dobrým zázemím evanjelikov na strednom Slovensku, ktoré nakoniec indikoval aj počet viacerých evanjelických učených spoločností.¹¹ Noviny mali 60 predplatiteľov, z toho 39 duchovných, 21 šľachticov a dokonca 4 ženy,¹² čo dobre ilustruje nastavenie vtedajšej evanjelickej inteligencie. Predplatné bolo pomerne vysoké, 10 zlatých.¹³ Zánik periodika je spojený práve s malým záujmom čitateľov.¹⁴

Staré noviny literního umění resp. ich redakčný okruh tiež predstavujú zvláštnu inštitúciu pracujúcu na poli všeobecnej osvety, etiky, histórie a filozofie, vlastivedy, etnológie no i prírodných vied ako fyziky či astronómie, módného kazateľského zamerania a aj vedeckého i ideologického prístupu.¹⁵ Sympatická bola aj snaha o tvorbu a ustálenie odbornej terminológie. Hoci v názve rezonuje slovo noviny (ktoré budeme v texte ďalej používať), reálne sa prikláňame k označeniu vedecko-kultúrna revue.¹⁶ Ako všetky redakčné kruhy (akokoľvek bola samotná redakčná činnosť zrejmé redukovaná na osobu Ondreja Plachého), sériovo publikovaná publikácia (či periodikum) združovala určitú skupinu ľudí s podobnými náhľadmi a uvažovaním (uvádzané sú osobnosti ako Augustín Doležal, Ján Hrdlička, Juraj Ribay, Štefan Leška, Bohuslav Tablic a i.).¹⁷ Hoci táto skupina

¹⁰ Slowensstj Nowináři, Něco k liternjmu uměnj, s. 278. Pozri aj MOSENDZOVÁ-PAPÁNKOVÁ, Magda. *Čitateľské pomery na Slovensku v rokoch 1783–1848*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1944, s. 45.

¹¹ Pozri VILIKOVSKÝ, Jan. *Dějiny literárních společností malohontských*. Spisy filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě č. 20. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1935, passim.

¹² VALACH, Erudita societas slavica, s. 99; KLIMEŠ, Počátky, s. 168-169; časť menného zoznamu predplatiteľov pozri v Šk. [ŠKULTÉTY, Jozef] Literárno-historické drobnosti. V. Staré Noviny – Bernolák. In *Slovenské Pohľady. Časopis zábavno-poučný*, 1897, roč. 17, č. 9, s. 552-553.

¹³ KLIMEŠ, Počátky, s. 169.

¹⁴ MOSENDZOVÁ-PAPÁNKOVÁ, Čitateľské pomery, s. 45-46; KLIMEŠ, Počátky, s. 168-169.

¹⁵ FORDINÁLOVÁ, Eva. *Stretnutie so starším pánom alebo Tragédia Augustína Doležala*. Martin: Osveta, 1993, s. 47; VLČEK, Jaroslav. O Slovensku a slovenskej literatúre. Slovensko Čechám. [1913] Zlatý fond SME 2.0. [online] Dostupné na: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1022/Vlcek_O-Slovensku-a-slovenskej-literature/33> [2024-12-18]

¹⁶ Pozri zhrnutie vo VRÁBLOVÁ, Projekt rozvoja, s. 271.

¹⁷ Šk. [ŠKULTÉTY,] Literárno-historické, s. 553; MOSENDZOVÁ-PAPÁNKOVÁ, Čitateľské pomery, s. 45; FORDINÁLOVÁ, Eva. K autorstvu článku *Národ slovenský v Starých novinách*. In *Slovenská literatúra*, 1991, roč. 38, č. 4, s. 330; KLIMEŠ, Počátky, s. 161-162; RUTTKAY, Dejiny, s. 36; VALACH, Erudita societas slavica, s. 98.

bola označovaná ako Societas slavica či Erudita societas (slavica), nemuselo ísť o skutočnú učenú spoločnosť či jej oficiálny názov – jednoducho iba o skupinu vzdelancov.¹⁸ Je dozaista škoda, že nie všetky príspevky boli náležite označené menom autora, čo sťažuje identifikáciu členov skupiny, nehovoriac o problémoch s určením autorstva konkrétnych textov. Z hľadiska všeobecného historiografického prístupu k obdobiu nie je určenie autorstva zásadné, je pravda dôležité pri prístupe smerujúcom k predstaveniu jednotlivých autorov a ich diela a vývoja téz. Zdá sa, že niektoré doplňujúce medailóny a vysvetlivky k textom pochádzali z pera redaktora Ondreja Plachého, čo sa ale exaktne nedá doložiť.

Cieľom tohto príspevku je zmapovať zobrazenie minulosti, popularizáciu histórie a jej inštrumentáciu v prospech dobového modelu vzdelanosti na základe textov *Starých novín literního umění*. To znamená aj podchytenie autorov (akokoľvek neprioritné), stopovanie historiografických téz a tradície či naopak upozornenie na nové prvky. Hoci v prípade „všeobecných“ periodík nejde o najvhodnejší materiál, pokúsime sa analyzovať aj dobové metódy a prístupy. Cieľom je identifikácia módnych dobových tém či hypotéz, alebo okruhov záujmu a ich smerovanie. Zvýrazniť treba, že si historické uchopenie dobových autori jasne uvedomovali a je jasne zmienené aj v názve uceleného vydania publikácie.¹⁹

Pri všeobecnom uchopení si treba uvedomiť dobovú snahu o kozmopolitné, teda nenacionálne uchopenie, typické pre osvietenské idey. „*Gednoho každého bez přigjmánj osob, a rozdílů národu Nemeckého, Uherského, Slowanského, Řeckého, Židovského; (*) bez rozdílů Stawu wyssjho, a neb nižssjho, ano y neymenssjho wděčně, a přízniwě wydýchati ráčj.*“ V poznámke potom: „**Gak mnohý nesmyslný Nationalista se na ten čas za nos lapiti musý! Gak ohyzdnáby to věc byla, kdby nekdo gen proto měl w nenáwisti mji giného, ponewáďž se ze Slowanské aneb gakékoli giné matky narodil! Lépeby gemu bylo, aby takowého člowěka byl Pán Bůh oslem stwořil!*“²⁰ Na druhej strane je viditeľné pronárodné cítenie napr. v texte *Národ Slowenský*.²¹

Zaujímavým uchopením histórie bolo dobové rozdelenie tohto termínu, kde jednou dnes zabudnutou časťou, ktorá sa vymanila z jeho rámca, aby sa vyčlenila na úrovni prírodných vied, bola historia naturalis (historie prirodzení).²² S vnímaním času súvisí

¹⁸ Porovnaj VILIKOVSKÝ, Dějiny, s. 8-9.

Pozri aj VALACH, Erudita societas slavica, s. 95; VRÁBLOVÁ, Projekt rozvoja, s. 270.

¹⁹ Pozri poznámku č. 6.

²⁰ Na mjesto Předmluvy, s. 5-6.

²¹ [DOLEŽAL, Augustín?] *Národ Slowenský*. In *Spolusebránj*, s. 736n; porovnaj GÁFRIKOVÁ, Gizela. K Tablicovmu historiografickému konceptu slovenskej literatúry. In *Slovenská literatúra*, 2004, roč. 51, č. 4, s. 260-261.

²² *Hystorie přirozenj*. In *Spolusebránj*, s. 32-36. Porovnaj SKŘIVÁNEK, Milan. *K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli*. Pardubice: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2008, s. 35-36; SMYČKA, Václav. *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*. Praha: Academia, 2021, s. 79-80.

príspevok s názvom *Wěčnost*, ktorý sa však otázke venuje z náboženského resp. filozofického uhla pohľadu.²³ Podobne s konceptom času a vývoja súvisí príspevok Jána Hrdličku *O časých oswjčených*,²⁴ pracuje ale aj s konceptom osvietenského negatívneho vnímania minulosti, ktorý sám autor v texte spochybňuje: „*Gestli gednokaždé nastáwagjčj léto od předešlého gest oswjčenegssj, tedy ponewadž swětlo menssj, w přirownánj k wětssjmu gest wjce tmu, nežli swětlo, wyljwa odtuđto, že léta předessla musela wjce zatmnělymi, nežli oswjčenými časý býti.*“²⁵

Pri porovnaní údajnej partnerskej vernosti slonov, pisateľ ako opak uviedol ľudský príklad: „*Gakby mnohý člowěk stydliwěgssj byl, kdyby sobě aspoň toto nerozumné howado za přjklad bral. Y onano Barbara Sygizmunda Cýsaře manželka bylaby wětssj stud zachowáwala, kdyby geho stidliwost byla nasledowala. O kteréžto Bonfinius Decade III. lib. VII pjsse, že byla neynestydatěgssj žena, a natolik s obecnými smilnyky smilnila, že wjce ona za nimi, nežli oni za nj běhala. Přitom že neměla žádného náboženstw, ani Nebe, ani Peklo newěřila, a swé děwečky od wykonáwánj wsseliké nábožnosti odwozowala. A tak byla ona z řádu Atheů [ateistov], kteřížto Boha nemagj. Potom wswé weliké chlípnosti a nestydatosti zemřela w Praze 1451, ale wssak ani do hrobu Kráľowské Familie položená nenj.*“²⁶ Na tomto úryvku môžeme ilustrovať formát stručného medailónu, akým boli vybavené viaceré osobnosti. Zaujímavým je uvedenie zdroja informácie – *Dekády uhorských dejín* (1497) Antonia Bolfiniho. Dôvodom pre uvedenie takéhoto negatívneho prirovnania bol evidentne odpor evanjelikov ku kráľovi Žigmundovi kvôli osudu Jana Husa.

Medzi príklady dobrého hospodárenia bola v „prídavkoch“ spomenutá historka spojená s francúzskym kráľom Karolom IX.²⁷ Meno panovníka tu prakticky nebolo dôležité, pretože išlo iba o morálne ponaučenie. V rovnakej rubrike sa nachádza text s názvom *Krwawá swatba*. Odkazuje na Bartolomejskú noc a vraždenie hugenotov v Paríži v roku 1572 za vlády Karola IX. Jadrom nastavenia príkladu však bolo zobrazenie zbytočného ľudského utrpenia.²⁸ Oba príbehy zrejme pochádzajú z rovnakého zdroja či inšpirácie, kde v pozadí teba zrejme treba vnímať súvislosť s protestantským motívom prenasledovania.

V textoch sa stretáme sa s naozaj početnými odkazmi na antické reálie, rozvíjané viacerými smermi. Starovekí Gréci a Rimania a ich „striedmy“ spôsob života bol spomínaný aj všeobecne.²⁹ Z konkrétnejších motívov môžeme pripomenúť napr. opis

²³ *Wěčnost*. In *Spolusebránj*, s. 36-39.

²⁴ HRDLIČKA, Jan. *O časých Oswjčených*. In *Spolusebránj*, s. 293-314.

²⁵ HRDLIČKA, O časých Oswjčených, s. 295.

²⁶ Slon. In *Spolusebránj*, s. 52.

²⁷ Dobré hospodárstw. In *Spolusebránj*, s. 61.

²⁸ *Krwawá swatba*. In *Spolusebránj*, s. 62-63.

²⁹ Odpowěd na Otazku: Gako člowěk swé dobré Zdrawj zawarowati může? In *Spolusebránj*, s. 61.

trojnožky zo svätyně Apolóna v Delfách,³⁰ úroveň gréckych či rímskych vojakov,³¹ uctievanie slnka Grékmi a Rimanmi (no i u iných národov).³² V súvislosti s úlohou uhorskej „obilnice“ pre habsburskú monarchiu bola v tomto zmysle spomenutá rímska ríša a Sicília.³³ Svojský návrat k gréckym a rímskym zvykom sa nachádza v poznámke v texte venovanému otázke názvov mesiacov.³⁴ K rímskym vzorom sa hlásil aj Ondrej Plachý vo svojej úvahe o snášenlivosti (tolerancii).³⁵ Použil tu pravda aj biblické analógie u Izraelitov.³⁶ Antickí filozofi a reálie boli pripomenuté vo viacerých príspevkoch, ktorým sa podrobnejšie venujeme nižšie, tu zhrnieme menej rozvinuté zmienky.

Spomínaní boli panovníci ako Marcus Aurelius,³⁷ Alexander Velký, biblický kráľ Šalamún,³⁸ Julius (César), Theozysus (Theodosius) Velký, Ptolomeus (Ptolemaios), Cleopatra v súvislosti so zakladaním škôl.³⁹ Nájdeme aj zmienku o perzských kráľoch Kýrovi a Kambýsesovi (Kambyses).⁴⁰ Kvôli bojovým slonom bol spomenutý Antyoch Epifán (Antiochos IV. Epifanés) a židovské vojny.⁴¹ Cisár Júlián bol dôležitou postavou poučnej príhody o stanovení viny.⁴² Nájde sa aj zmienka o cisárovi Adryánovi (Hadrián), cisár Julius (zrejme Julius César) – tu bol tiež uvedený zdroj ako Suetonius či Ovídius.⁴³ Cisár Augustus mal v morálne poučnom texte *Odpusstěnj* odpustiť vodcovi zbojníkov Karakottovi.⁴⁴ Odkazy na starých Rimanov (aj konkrétne osobnosti ako byzantský cisár Phocas (Fókas), autorov ako Polydorus, Vergilius, Sigonius, Apuleus, Petronius, Plínius st. možno nájsť v Doležalovom texte s názvom *Kýchánj*.⁴⁵ K literárnej línii potom patrili básnici ako

³⁰ Na mjesto Předmluvy, s. 6.

³¹ Na mjesto Předmluvy, s. 11.

³² Slunce. In *Spolusebránj*, s. 193.

³³ Uherská Krajina byla a gest až posawád neybohatssj Spižjrnj Domu Rakauského. In *Spolusebránj*, s. 179.

³⁴ RYBBAY, Giřj [RIBAY, Juraj]. Nowé léto, nowý Rok, Gména Měsýců, a Dnů. In *Spolusebránj*, s. 442.

³⁵ PLACHY, Snássenlivost, s. 480-481.

³⁶ PLACHY, Snássenlivost, s. 482-483.

³⁷ Na mjesto Předmluvy, s. 13; aj v línii filozofa: HRDLIČKA, Jan. Trh na Ostařky. In *Spolusebránj*, s. 511.

³⁸ Hystorie přirozenj, s. 34.

³⁹ Hystorie přirozenj, s. 35.

⁴⁰ Obloha nebeská. In *Spolusebránj*, s. 47. Pozri aj text Cýrus. In *Spolusebránj*, passim.

⁴¹ Slon, s. 47, 52.

⁴² Advocat bez dostatečného duwodu. In *Spolusebránj*, s. 357.

⁴³ Nesmrtdlnost dussj lidských. In *Spolusebránj*, s. 359. Pozri aj HRDLIČKA, Jan. Nětco o diwých lidech. In *Spolusebránj*, s. 270.

⁴⁴ [DOLEŽAL, Augustín.] Odpusstěnj. In *Spolusebránj*, s. 345.

⁴⁵ [DOLEŽAL, Augustín.] Kýchánj. In *Spolusebránj*, s. 342.

Wergilius (Vergilius) a Homeros (Homér).⁴⁶ Konkrétne bol pripomenutý „spisovateľ“ Plútarchos.⁴⁷

S dejinami prírody bol spojený Plínius (ml.).⁴⁸ Inak boli pripomenutí filozofi ako Cicero,⁴⁹ Seneca,⁵⁰ Klaudius Ptolemaios,⁵¹ či Pytagoras,⁵² Aristoteles,⁵³ tiež Lukrecius a Epicuros.⁵⁴ Epikurovi bol venovaný dokonca zvláštny príspevok, týkajúci sa jeho filozofie.⁵⁵ Spoločne s inými filozofmi (Demokrytus (Demokritos), ale aj Anaxagoras aj Sokrates) bol Epikurus (Epikuros) uvedený i v ďalšom príspevku.⁵⁶ Anaxagoras bol spomenutý i v inom príspevku.⁵⁷ Samostatný medailónik bol venovaný filozofii učenca zo Skýtie *Mudrlec Anacharsys*.⁵⁸ Odhliadnuc od starovekého obdobia texty spomínali aj neskorších filozofov, ako boli napr. Pomponacyus,⁵⁹ Koperník,⁶⁰ Renatus Kartusius⁶¹ – Kartesius a Newton.⁶² Trochu bulvárne vyznieva zmienka o Tychovi de Brahe a príčine jeho úmrtia kvôli prasknutému močovému mechúru.⁶³ Z relatívne súdobých filozofov boli pripomenutí Malebrans (Nicolas Malebranche).⁶⁴ Demeter (La Metrie),⁶⁵ Wolter/Woltérus

⁴⁶ [PLACHÝ,] Literatura Slowanská, s. 128. Podľa E. Fordinálovej bol autorom Augustín Doležal, podľa T. Vráblovej Ondrej Plachý. FORDINÁLOVÁ, K autorstvu, s. 329-330; VRÁBLOVÁ, Projekt rozvoja, s. 275; VALACH, Erudita societas slavica, s. 105. Pozri aj Epikurowo Zaufalstwj. In *Spolusebránj*, s. 100-101.

⁴⁷ Epikurowo Zaufalstwj, s. 92, 106.

⁴⁸ Hystorie přirozenj, s. 34; Slon, s. 51.

⁴⁹ Epikurowo Zaufalstwj, s. 83; [PLACHÝ,] Literatura Slowanská, s. 125; O Užitých bedliwého čtenj Hystorye. In *Spolusebránj*, s. 214; Prwnj Důwod blahoslawené Nesmrtdlnosti dussj lidských gest dle nassého rozmyslowánj, Gegich duchownj podstata. In *Spolusebránj*, s. 395-396; HRDLIČKA, Jan. Wzněssenost Ržeči České neb wůbec Slowenské. In *Spolusebránj*, s. 427.

⁵⁰ O Užitých bedliwého čtenj, s. 218; Nesmrtdlnost dussj lidských, s. 362.

⁵¹ Obloha nebeská, s. 41-42.

⁵² Obloha nebeská, s. 47; Welryb. In *Spolusebránj*, s. 79.

⁵³ Prwnj Důwod, s. 402-403.

⁵⁴ Welryb, s. 79-80; Epikurowo Zaufalstwj, passim.

⁵⁵ Epikurowo Zaufalstwj, s. 81-120.

⁵⁶ [DOLEŽAL, Augustín.] Křiwda nesmrtdlné dusse lidské. In *Spolusebránj*, s. 353. Pozri aj Nesmrtdlnost dussj lidských, s. 358, 360.

⁵⁷ Slunce, s. 185-186.

⁵⁸ [DOLEŽAL, Augustín.] Mudrlec Anacharsys. In *Spolusebránj*, s. 355-357.

⁵⁹ Nesmrtdlnost dussj lidských, s. 361.

⁶⁰ Slunce, s. 184, 193.

⁶¹ Prwnj Důwod, s. 399.

⁶² Slunce, s. 187.

⁶³ Obloha nebeská, s. 43.

⁶⁴ Prwnj Důwod, s. 376.

⁶⁵ Prwnj Důwod, s. 388.

(Voltaire),⁶⁶ a Russo (Jean-Jacques Rosseau).⁶⁷ Zastúpenie filozofov súviselo s osvieteným poňatím, ktoré sa sústreďovalo nielen na slávne činy, ale aj na výdobytky ľudského ducha.⁶⁸

Biblické (Mojžiš) a antické (Gréci, Rimania) konotácie uvádza aj Augustín Doležal v svojom texte o utorku (*Utery*).⁶⁹ Inde vystupuje patriarcha Jákob.⁷⁰ Z biblických osobností bol spomenutý aj Kristus a sv. Pavol.⁷¹

Vyslovene popularizačný (ale znovu aj poučný) rozmer mali texty oboznamujúce so starovekými či antickými postavami či náboženstvami a bájoslovím s presahmi k novším obdobiam.⁷² Často šlo o preklady či upravené prevzaté texty, bez zvláštneho kritického prístupu k výkladu.⁷³ Takto noviny obsahovali fakticky „biografický“ medailón o gréckom hrdinovi Heraklovi.⁷⁴ V prvej časti rekapituloval jeho antické činy, pripomenul cisára Svätej ríše rímskej nemeckého národa Karola V., ktorý sa ako Herakles štylizoval.⁷⁵ Nasledovala úvaha o úpadku starovekého Grécka kvôli pohanskému náboženstvu a na záver sa znovu vracia k Heraklovým synom (Heraklovcom). V závere autor vymenoval pohanské božstvá gréckeho panteónu.⁷⁶ V novinách nájdeme aj iné zmienky o antických mýtických hrdinoch (Tantalos, Sifyfos, Titius).⁷⁷

Podobným prípadom je kratší text s názvom *Sardanapál*,⁷⁸ ktorý rovnako obsahuje stručnú charakteristiku tejto osobnosti známej aj v biblickom kontexte. Osoba asýrskeho kráľa je pripomenutá v negatívnom zmysle ako márnotrtník a smilník, ktorý zanedbával svoje vládarske povinnosti. Prepísaný tu bol jeho údajný náhrobný nápis v latinčine, so stručným prekladom a komentárom Aristotela. Uvedený je tu aj zdroj – práca Plútarcha o Alexandrovi Veľkom.⁷⁹

Podobný je text s názvom *Cýrus*,⁸⁰ o Kýrovi Veľkom, zakladateľovi Perzskej ríše. Autor spomenul aj historikov, ktorí o ňom písali: Herodota a Xenofóna.⁸¹ Zvýraznená tu

⁶⁶ Nesmrtnosť dussj lidských, s. 362; Epikurowo Zaufalstw, s. 111.

⁶⁷ Prwnj Důwod, s. 368.

⁶⁸ Porovnaj SKŘIVÁNEK, K osvícenskému pojetí, s. 34.

⁶⁹ A. D. [DOLEŽAL, Augustín.] Utery. In *Spolusebránj*, s. 233-235. Pozri aj Epikurowo Zaufalstw, s. 110.

⁷⁰ [DOLEŽAL,] Kýchánj, s. 342.

⁷¹ Nesmrtnosť dussj lidských, s. 362; Epikurowo Zaufalstw, s. 87.

⁷² Porovnaj SKŘIVÁNEK, K osvícenskému pojetí, s. 34.

⁷³ Pozri názov kompletného vydania, poznámka č. 6. KLIMEŠ, Počátky, s. 167.

⁷⁴ Herkules. In *Spolusebránj*, s. 225-231.

⁷⁵ Herkules, s. 227.

⁷⁶ Herkules, s. 230-231.

⁷⁷ Epikurowo Zaufalstw, s. 100-101.

⁷⁸ Sardanapál. In *Spolusebránj*, s. 231-232.

⁷⁹ Sardanapál, s. 232.

⁸⁰ Cýrus, s. 240-270.

⁸¹ Cýrus, s. 242.

bola nábožná pokora Kýra.⁸² Súčasťou textu bola aj časť o lýdskom kráľovi Krézovi a známom delfskom prorocťve, ktoré ho stálo jeho ríšu.⁸³ V poznámke autor opísal aj Cayro (Káhiru) a chrám boha Apisa.⁸⁴ Zaujímavé je uchopenie rozdielneho podania smrti Kýra u Herodota (že padol v bitke proti Skýtom) a Xenofóna (že zomrel prirodzene). V poznámke autor totiž vyslovuje väčšiu dôveru Xenofónovi, aj kvôli lepšej kompatibilite s *Písmom svätým* či názoru Cicera.⁸⁵

Z hľadiska dobovej úlohy histórie je pozoruhodný text *O Užitečných bedliwego čtenj Hystorie*.⁸⁶ Ten sa svojim charakterom hodí k celkovej koncepcii novín, no je podobný humanisticko-renesančným úvahám v zmysle didakticko-historických moralizačných spisov. Problémom je v závere textu uvedený dátum M. DXXXII, čo je 1532 a miesto spísania: Staré Mesto pražské.⁸⁷ Pravdepodobne však ide o chybu sadzby a správny letopočet mal byť 1782; v prípade správneho údaja by potom šlo o edíciu staršieho textu. Text je uvedený citátom Cicera v zmysle: „...*Historia gest swědek časů. Swětlo prawdy, život paměti lidské, mistryně žiwota, a posel starodáwnjch věcý.*“⁸⁸ Nasledujú ďalšie atribúty definície: „*Ona zachowáwa ty věcy, aby w paměti lidské zústati mohly, nebo ginák welmi snadněby k zapomenautj přissly, kdyby w spisy a w knihy uwedeny nebyly. Ona zprawuge, a řjđ žiwot lidský, gak mnohým užitečným naučenjm, takneywjce přjklady, w njchžto welebj cnosti, a tupj nesslechetnosti. Ona gest nám , gako za posla, aneb počtára starodáwnjch časů, a nowin, abychom wědeli co se před námi dalo, a z toho té opatrnosti nabywali, gakbychom přjtomné časy dobře užjwati, a k budaucím se hotowiti mohli.*“⁸⁹ Aj tento rozmer pisateľ vybavil Cicerovým výrokom: „*Newěděti o tom co se před tebau stalo, gest wždycky býti dítětem.*“⁹⁰ Zo všetkých ľudí sú vraj takéto vedomosti potrebné najmä panovníkom, vládcom a „spravovateľom“, ktorí sa starajú o ľudí. Na takéto osoby, resp. potreby ich pohľadu sú potom zamerané aj historické texty. Malo ísť o svetský náprotivok histórie *Písma svätého* a náboženských právd. Orientácia na pohanskú históriu mala byť užitočná svojimi príkladmi z odlišného prostredia. „*Y pohanské Hystorye obsahuj užitečná naučenj o powinnostech, a cnostech.*“⁹¹ To sa týkalo aj negatívnych prípadov, ktoré mali slúžiť ako odstrašenie. Ilustráciou bol prípad rímskeho cisára Nera, ktorý bol v poznámke pod čiarou vybavený medailónikom o jeho

⁸² Cýrus, s. 251, 254-255, 268.

⁸³ Cýrus, s. 262-263.

⁸⁴ Cýrus, s. 264-265.

⁸⁵ Cýrus, s. 267-268.

⁸⁶ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 214-225.

⁸⁷ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 225.

⁸⁸ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 214.

⁸⁹ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 214-215.

⁹⁰ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 215.

⁹¹ *O Užitečných bedliwego čtenj*, s. 216.

odpudivých činoch (vražda manželky, poprava mentora Senecu).⁹² Spomenul aj konflikt Pompeia s Cézarom, či bratov Gracchovcov; náboženské konflikty aj v súvislosti s islamom či ariánskym kresťanstvom. Poučná mala byť aj strata moci a postavenia Atén.⁹³ Na takéto výklad znovu nadviazal citát Thukitida, v poznámke charakterizovaného ako historika peloponézskych vojen – „...*Hystoria gest drahý poklad, kteréhož lide nikdá z rukau opausseti nemagj, ale wždycky geg při sobě mjti, aby berauce odtad pomoc, w podobných věcech, a příhodách wedeli se gak řjdi. A syce pro to, poněwadž y nynj podobné se přjčiny k mnohým věcem dáwagj, a takmeř nic nowého w swět w stat se nemůže, čehožby prwé příklad aneb negaké podobenstwj nepředesslo.*“⁹⁴ Vyššie zmienenú majoritnú užitočnosť pre elity autor rozširuje aj na iné časti obyvateľstva. Poddaných mala učiť pokore a poslušnosti. Uvádza príklady ako Absolón, Catilina, Brutus a Cassius ako príklady odporu voči autoritám a vrchnosti. V biblickej linke to mal byť príbeh Jonatána a Davida.⁹⁵ Znovu využíva výrok Homéra o božskej záštite vrchnosti, na čo nadväzuje príkladom Pallas Atény a Achilla. Bol tu pridaný aj Homérov biografický medailón. Paralelu mali predstavovať biblické príbehy osobností ako Abrahám, Dávid, Ezechiáš a iných kráľov. Archaický štýl a prístup sťažujú bližšie zaradenie textu.

Vyslovene historický charakter má text *Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege starobylých Germanů, podle wypsanej starobylých Scribentů*.⁹⁶ Jedným zo zdrojov bol Strabon,⁹⁷ Julius Cýsar (Július Cézar),⁹⁸ Herodyanus.⁹⁹ Opísané tu boli základné črty spôsobu života, zvykov a mravov, či náboženstva – všetko skôr v duchu pozitívneho prístupu k antickým národom. Tematické pokračovanie výkladu predstavoval text *Starý Germanye Narodowé, a rozličné gegj rozdělenj*.¹⁰⁰ Neznámy autor tu uviedol podľa neho štyroch najvýznamnejších autorov, ktorí písali o Germánii: Berozus (Béróssos, Berossus), Strabón, Kornelius Tacitus, Ptolomeus (Klaudios Ptolemaios) či Plinius starší.¹⁰¹ Pomerne vplyvné knihy Berozusa (údajne

⁹² O Užitečných bedliwého čtenj, s. 218-219.

⁹³ O Užitečných bedliwého čtenj, s. 220.

⁹⁴ O Užitečných bedliwého čtenj, s. 212 [221]. Porovnaj našu kritiku takéhoto uvažovania, ktoré pretrvalo dodnes: PODOLAN, Peter. Čomu nás učia dejiny... a zmeny okolo nás. In *Tvorba*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 2-3.

⁹⁵ O Užitečných bedliwého čtenj, s. 222.

⁹⁶ *Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege starobylých Germanů, podle wypsanej starobylých Scribentů*. In *Spolusebránj*, s. 68-71; 135-143.

⁹⁷ *Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege*, s. 141.

⁹⁸ *Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege*, s. 142.

⁹⁹ *Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege*, s. 143.

¹⁰⁰ *Starý Germanye Narodowé, a rozličné gegj rozdělenj*. In *Spolusebránj*, s. 201-209.

¹⁰¹ *Starý Germanye Narodowé*, s. 203, 206.

objavené v roku 1498) však boli mystifikáciou (či falzom) Anniusa Viterba (1437 – 1502).¹⁰² Hoci ako falzá boli odhalené už v 17. storočí, a pisateľ textu v *Starých novinách* o tomto fakte vedel, zaujali ho informácie a odmietal spochybňovanie starovekých autorov, ktoré sa podľa neho mohlo potom fakticky uplatňovať na všetkých starších spisovateľov.¹⁰³ Išlo o líniu výkladu o „praotcovi“ Germánov Tuiskovi (Tuisskon). Zaujal ho zrejme aj iný motív spojený s germánskymi Vandalmi: „*Od Wandala possli Sarmatowé, gako Russowé, Polacy, Čechowé, Charwati, Slowacy, kterýžto wssickni gednoho gazyku využjwagj.*“¹⁰⁴ Tu zrejme využil niektorý z textov uhorskej či poľskej historiografie. Okrem podania a súpisu germánskych kmeňov (synov Tuiska) podáva aj ich delenie u Strabóna a Tacita.¹⁰⁵ Autor si uvedomoval problémy s významom mien i s rôznymi verziami či vôbec odlišnými menami (niektoré mohli byť ovplyvnené skomolením pri prepise do latinčiny): „*Což tým gest hůřegi, že se žádný Hystorykus s druhým w těchto gmenách nesrownáwa, ale geden každý, Narodům, Zemjm a Měštům giná dáwa gmená.*“¹⁰⁶ „*Kdyby prwnj Skribenti Germánowé byly, nebylby se takowý spletek stal w gmenách...*“¹⁰⁷ Pozoruhodná je snaha očistiť Germánov od prívlastkov spojených s vojnami a násilím, čo malo súvisieť práve s historickým či etnografickým dobovým popisom: „*Toho času se u Germannů žádných lidj učených nenachádzelo, sýcby y oni byli pamatky starožitnosti po sobě zanechali. Kterj pak psali, ti obcowánj swé měli, podle Raynu [Rýnu], zbrog, a wálky nasledugjce. Odkudž prawých, a přirozených Obyčegů Germannůw, gich obcowánj, wtipů, mrawů, w nitřnjch Kragin, a mjst, nikdy dokonále shledati nemohli. Obzwlásstě pak proto, ponewadž gegich země k progjti neynesnadněgssj byla, a při tom ponewadž Germannowé žádného s cyzými Národy obcowánj neměli, aniž wčem spolku gakého s njmi mjwali, ale přestáwagjce na swem djle, a owocem se w gegich zemi se polodjčým žiwjce, doma w swé vlasti zustáwali, a seděli. Gestliže gsau pak kdy od cyzých, utoky a wpády trpěli, podle možnosti swé odpjrali.*“¹⁰⁸ Dokonca sa mali pred silnejším nepriateľom schovávať v lesoch.¹⁰⁹ Takéto podanie sa podobá antimarginalizačnému naladeniu pri zobrazovaní Slovanov v 30.

¹⁰²STEPHENS, Walter. Complex Pseudonymity: Annius of Viterbo's Multiple Persona Disorder. In *MLN [Modern Language Notes]*, 2011, roč. 126, č. 4, s. 695, 699, 701-702; STEPHENS, Walter. From Berossos to Berosus Chaldaeus: The Forgeries of Annius of Viterbo and Their Fortune. In HAUBOLD, Johannes; LANFRANCHI Giovanni B.; ROLLINGER, Robert a STEELE John, ed. *The World of Berossos*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2013, s. 279-280, 286.

¹⁰³Starý Germanye Narodowé, s. 203-204.

¹⁰⁴Starý Germanye Narodowé, s. 204.

¹⁰⁵Starý Germanye Narodowé, s. 205-206.

¹⁰⁶Starý Germanye Narodowé, s. 206.

¹⁰⁷Starý Germanye Narodowé, s. 207.

¹⁰⁸Starý Germanye Narodowé, s. 208.

¹⁰⁹Starý Germanye Narodowé, s. 208-209.

rokoch 19. storočia, napr. u Šafárika.¹¹⁰ Nie náhodou sa príspevok končil povzdychnutím „*Veneranda antiquitas!*“¹¹¹ odkazujúcim na „zlatý vek“.

Ďalší príspevok o riekach starej Germánie mal zemepisný charakter.¹¹² Tu bol spomenutý rímsky cisár Tibérius, ako organizátor výpravy, ktorá mala objaviť prameň Dunaja.¹¹³ V pozitívnom náhľade na starých Germánov možno vidieť u protestantov už od renesancie cizelovaný motív (kultúrneho) náprotivku voči Itálii, čo bolo prenesené aj do náboženskej roviny.¹¹⁴

Stredoveku nebolo venované zďaleka toľko priestoru, hoci aj tu nájdeme zaujímavé zmienky. Istou záhadou je text *Wýtah z Listu Založenj Klásstera Waysenburského, s Wypsánjm tohto města*.¹¹⁵ Je to jednak otázka autorstva, bola to zrejme tá istá osoba, ktorá v *Starých novinách* popísala aj iné texty spojené s dejinami Francúzska. Nejasný je motív výberu témy súvisiacej s benediktínskym kláštorom a následným predstavením mesta Weißenburg (dnes Wissembourg) v Alsasku (Francúzsko). V dobe spísania textu patrilo tiež Francúzsku, hoci predchádzajúci vývoj bol spojený skôr s nemeckými krajinami. Bohužiaľ zo samotného textu nie je možné zistiť viac o motivácii jeho spísania a publikovania. Zaujímavý je samotný text, pretože jeho prvú časť tvorí výťah zo zakladacej listiny spomínaného kláštora, ktorá mala byť vydaná franským kráľom Dagobertom I. v roku 623. Listina bola totiž dobovo iba relatívne v nedávnej dobe po prvý raz publikovaná v edícii (1772).¹¹⁶ To znamená, že pisateľ textu mal buď poruke zmienenu edíciu, alebo použil nám neznámy sekundárny nemecký text, ktorý iba preložil (alebo z neho vychádzal) – aj v tomto prípade bol príspevok svojim prístupom unikátny. V prostredí slovenskej historickej vedy ide o ojedinelé predstavenia takéhoto druhu pamiatky, na čom nemení nič ani fakt, že išlo

¹¹⁰ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Slovanské starožitnosti*. Zv. 1. Sebrané spisy Zv. 1. Praha: Nákladem kněhkupce Bedřicha Tempského, 1862, s. 578-583, PODOLAN, Peter. (Kontra)marginalizácia v slovenskej historiografii generácie Všeslávie. In SOUKUPOVÁ, Blanka; NOSKOVÁ, Helena a BEDNAŘÍK, Petr, ed. *Paměť – národ – menšiny – marginalizace – identity I*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013, s. 49-58, ed. řada Urbánní studie, sv. 6., s. 52, 54, passim.

¹¹¹ *Starý Germanye Narodowé*, s. 209.

¹¹² Ržeky a Potoky Germanye. In *Spolusebránj*, s. 209-214.

¹¹³ Ržeky a Potoky Germanye, s. 210.

¹¹⁴ KREBS, C[hristopher]. B. A dangerous book: the reception of the Germania. In WOODMAN A. J., ed. *The Cambridge Companion to Tacitus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 287.

¹¹⁵ Wýtah z Listu Založenj Klásstera Waysenburského, s Wypsánjm tohto města. In *Spolusebránj*, s. 195-201.

¹¹⁶ SCHÖPFLIN, Johann Daniel, ed. *Alsatia aevi merovingici carolingici saxonici salici suevici diplomatica [Alsatia diplomatica]*. Zv. 1. Mannheimii: Ex typographia academica, 1772, s. 22-23 (XX.); GRANDIDIER, [Philippe-André]. *Histoire ecclésiastique, militaire, civile et littéraire de la province d'Alsace [Histoire de la province d'Alsace]*. A Strasbourg: A la librairie académique, 1787, s. X (Tit. 4); pozri aj modernejšiu edíciu PERTZ, Georgius Heinricus, ed. *Monumenta Germaniae Historica [MGH]. Diplomatum Imperii*. Zv. 1. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1872, s. 149-150 (31).

o listinné falzum pravdepodobne z druhej polovice 11. storočia.¹¹⁷ Obsah koreloval s mravným imperatívom, pretože Dagobert mal kláštor vybudovať z pokory a pokánia za predchádzajúce veľmi zbožné činy.¹¹⁸ Opis mesta mal vychádzať zo spisu z 15. storočia.¹¹⁹ Uvedené tu boli viaceré privilégia mesta (rybolov, lov) či hospodársky prehľad komodít (gaštany, víno).¹²⁰

Skutočne historiografický bol zrejme Doležalov text *Křížné Wálky* o križiackych výpravách¹²¹ – stručne v bodoch tu boli podané informácie o piatich križiackych výpravách, vymenované boli vodcovské osobnosti. Tematicky podobným bol Doležalov text *Templarii. Chrámownjci. Czerwenj Kněžj* venovaný rytierskym rádom.¹²²

Z hľadiska konfesionality je zrejmy záujem o osobu Martina Luthera, avšak zaujímavá je fakticky forma príspevku, ktorý je de facto edíciou Lutherovho závetu z roku 1542 s dopĺňujúcimi vysvetlivkami v poznámkach. Autor v prvej poznámke uviedol, kde sa nachádza pôvodina textu a k edičnému vydaniu napísal: „*Nebo se hystorycké wěcy, gen toliko wapisowati musegj; a kdo může neywjcegi hystoryckých Dokumentů při rukách mjti, ten může neyslawněgssj Historicus býti!*“¹²³

Istou zaujímavosťou je text venovaný „chrámovému zvončeku“, teda akoby mobilnej „schránke“ na milodary. V texte autor Ján Hrdlička hodnotil jeho meno, formu i farbu, neobišiel ani históriu tohto spôsobu zbierania milodarov. Vo výklade sa dostal až k rímskym chrámom a ich zvykom a etablovaníu zvyku v kresťanskej cirkvi.¹²⁴

Ako sme práve preukázali, dôležitým aspektom textov v *Starých novinách* je fakt, že sa nevenovali iba slovenským dejinám, resp. územiu, ale pioniersky prinášali všeobecné dejiny v podobe textov najmä z európskych dejín (Francúzsko, špecificky Turecko), ale i exotiky v podobe arabských krajín.

Etnografickú líniu sledoval text Jána Hrdličku *Nětco o diwých lidech*, o domorodom obyvateľstve Ameriky (Indiáni), ktorých hodnotí veľmi negatívne až rasisticky,¹²⁵ vyčíta im „zhovadilosť“, či viacero manželiek.¹²⁶ Buď išlo o podfarbenie ktoré prebral už od zdroja,

¹¹⁷ Pozri HERR, E[mil]. Bemerkenswerte mittelalterliche Schenkungen im Elsaß. In *Beiträge zur Landes- und Volkeskunde in Elsass-Lothringen*, 34. Straßburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1908, s. 2-3; DETTE, Christoph. *Liber Possessionum Wizenburgensis. Neu herausgegeben und kommentiert*. Mainz: Verlag der Gesellschaft für mittelrheinische Kirchengeschichte, 1987, s. 12-16.

¹¹⁸ Wýtah z Listu Založenj, s. 196, 198.

¹¹⁹ Wýtah z Listu Založenj, s. 197.

¹²⁰ Wýtah z Listu Založenj, s. 199-200.

¹²¹ [DOLEŽAL, Augustín?] *Křížné Wálky*. In *Spolusebránj*, s. 346-350.

¹²² [DOLEŽAL, Augustín.] *Templarii. Chrámownjci. Czerwenj Kněžj*. In *Spolusebránj*, s. 350-353.

¹²³ Testament, aneb Kssaft Doktora Martyna Luthera. In *Spolusebránj*, s. 573-580.

¹²⁴ [HRDLIČKA,] *Zwoneček Chrámowý*, s. 594-602.

¹²⁵ HRDLIČKA, *Nětco o diwých lidech*, s. 272.

¹²⁶ HRDLIČKA, *Nětco o diwých lidech*, s. 277.

alebo naznačil svoj vlastný konzervatívny náhľad – značne sa líši od neskoršieho romantického podania v polohe „ušľachtilého divocha“. V podobnom etnografickom duchu (tentoraz ale bez negatívneho vyhrotenia) sa nesie text *Mravy Arabů*,¹²⁷ a tiež už podľa veľavravného názvu príspevkov o Osmanoch (Turkoch) – *Turecká Potencye, Moc, Náboženstw, Mrawj, Obyčege, a Wrchnosti tohoto Národu*.¹²⁸ Autor tu zmieňuje *Historisches Portefeuille zur Kentniß der gegenwärtigen, und vergangenen Zeit 1784* (chybne vysádzané Portefenille), nepodarilo sa nám však objaviť konkrétne texty, ktoré mali byť zdrojom.¹²⁹ Výklad sa prelína s opisom moslimov a islamu. V úvode boli spomenuté osmanské vojenské výboje, ich dobytie Konštantínopolu, ale i bitky pri Moháči, Varne či Viedni.¹³⁰ Historické údaje tu boli spomenuté aj pri náčrte osmanskej armády a jej zložiek. Tematicky nasledoval text o Konštantínopole, aj tu nájdeme historické odkazy na cisára Konštantína či dobytie mesta Osmanmi.¹³¹ Na pomedzí etnografického podania a súpisu stereotypov je asi Doležalov text s názvom *Žid*, s doplnkom *Židovská wjra*.¹³²

Výklad stredoeurópskeho charakteru a venovaný domácomu prostrediu bol teda v minorite. Z hľadiska dynastickej lojality bola pripomenutá napr. Mária Terézia,¹³³ kurfirst Maxmilian Jozef Bavorský,¹³⁴ či Jozef I.¹³⁵ Medailónik so základnými informáciami dostal aj lekár Nils Rosén von Rosenstein (1706 –1773).¹³⁶ Miestami nie je zrejmé či medailóny v poznámkach neboli doplnkom niektorého z editorov textu, kde najviac prichádza do úvahy Ondrej Plachý. Zdá sa totiž, že medailóny asi písal rovnaký autor, a mali vlastne iba doplniť informačnú bázu než plniť nejaké špecifické podanie histórie.

Na hrane vlastivedného podania histórie bola séria príspevkov venovaná genealógii dynastií mocnárov 18. storočia. Obsahovala predovšetkým genealogické informácie (dátumy a miesta narodenia). V prípade prvej časti venovanej rodu a rodine Jozefa II. sa autor vrátil iba k jeho rodičom a rozptyl uvedených osobností je nastavený skôr do „šírky“ než do minulosti, preto historická rovina vlastne chýba.¹³⁷ Obdobne bol nastavený aj

¹²⁷Mravy Arabů. In *Spolusebránj*, s. 580-588.

¹²⁸Turecká Potencye, Moc, Náboženstw, Mrawj, Obyčege, a Wrchnosti tohoto Národu. In *Spolusebránj*, s. 657-679.

¹²⁹Turecká Potencye, s. 679.

¹³⁰Turecká Potencye, s. 657-658.

¹³¹Constantinopolis. In *Spolusebránj*, s. 679-686.

¹³²[DOLEŽAL, Augustín.] Žid. In *Spolusebránj*, s. 315-322; [DOLEŽAL, Augustín.] Židovská wjra. In *Spolusebránj*, s. 326-341.

¹³³Na mjsto Předmluvy, s. 17.

¹³⁴Na mjsto Předmluvy, s. 12.

¹³⁵HRDLIČKA, Pocerstný Penjz, s. 551.

¹³⁶Wssi neylepegi z Hlawy wytrawiti. In *Spolusebránj*, s. 133.

¹³⁷Genealogia, aneb Krátické wypsánj Rodu nyněgssjch Mocnářů (Potentátů) Europejských, gakožto y Kragin, a počtu lidj w gegich Kraginách, a syce neyprwé Domu Rakauského. In *Spolusebránj*, s. 20-32.

príspevok venovaný Rusku.¹³⁸ Obsahoval len výpis o cárskej rodine na konci 18. storočia. Zaujímavé je vôbec predstavenie Ruska, geografický prehľad, prehľad hospodárstva, zloženia populácie, rozlohy a niektorých zvláštností.

Z oblasti slovenských dejín je zaujímavá zmienka o zbojníkovi Jánošíkovi v názve príspevku, text však pracuje iba s motívom zbojníkov, ktorí neublížili chudobnému františkánskemu kazateľovi.¹³⁹ Z hľadiska uvádzania zdrojov bol citovaný Matej Bel v príspevku o hospodárstve Uhorska.¹⁴⁰

Relatívne známym je text Jána Hrdličku *Wzněssenost Ržeči České neb wůbec Slowenské*.¹⁴¹ Prvým bodom jej obhajoby bola jej „starožitnosť“ Nechcel síce jej počiatky hľadať pri babylonskej veži, no antike sa nevyhýbal: „*Hystorye swědčj, že s národy Slowenskými časté činěnj swé měli stařj geště Řjmané.*“¹⁴² V poznámke rozvinul, že najstaršie mená Slovanov mal byť Heneti či Veneti, Sarmati, sami sa však nazýval „*Sláwos a Slowákos*“, teda Slávi (odvodené od sláva) a Slováci (odvodené od slovo).¹⁴³ Pod menom Slováci však Hrdlička myslel Slovanov, čo je zreteľné z kontextu.¹⁴⁴ Aj ďalej uvádza Henétov Paflagónskych, „...*že Slowácy potomcy gsau tak řečených Hetenotu obywatelu někdy Paflagonických, gako, že prawda gest, gednomyslně se giž uznáwa;*“ podľa Homéra, ktorý dostal v poznámke aj stručný medailónik, heslo.¹⁴⁵ Hrdlička vypočítal vek slovanskej reči a teda Slovanov na 2697 rokov. Na rečnícku otázku, ktorý zo živých jazykov sa môže pochváliť takýmto vekom mu v poznámke odpovedal Plachý, že okrem slovanského žiadny.¹⁴⁶ Ďalším atribútom slovanského jazyka bola jeho rozšírenosť.¹⁴⁷ V rámci slovanských jazykov pôvodná slovančina mala byť ich matkou: „*Nerozumím wssudy a we wssem gednostegnau řeč Slowenskau, ale wssak předce Slowenskau. Wsěcky zagistě tu panugjcy řeči z Slowenské, gakožto k matce swe se přiznáwagi, totižto Istricka, Dalmatská, Chorwátská, Bosnanska, Polska, Slezacka, Litwánska, Moskwánska, y giné temto příbuzné.*“¹⁴⁸ Slovanský jazyk mal mať v oblube Karol IV. aj podľa jeho odporúčania svojim dedičom a aj kurfirstom Svätej ríše národa nemeckého (Zlatá bula); citoval tu jej edíciu.¹⁴⁹ Toto je známa téza objavujúca sa u viacerých

¹³⁸ Genealogya (Wypsánj Rodu) Domu Ruského, s připogeným kratičkým Wypsánjm Kragin, Urodnosti, a Lidu tohto Cýsařstw! In *Spolusebránj*, s. 145-156.

¹³⁹ Znamenitá kázeň gednoho Kazatele za dnu hlawnjho zbognjka Jánossjka. In *Spolusebránj*, s. 65-68.

¹⁴⁰ Uherská Krajina, s. 178.

¹⁴¹ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 417-438.

¹⁴² HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 418-419.

¹⁴³ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 419.

¹⁴⁴ Porovnaj HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 422.

¹⁴⁵ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 420.

¹⁴⁶ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 420-421.

¹⁴⁷ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 421.

¹⁴⁸ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 422.

¹⁴⁹ HRDLIČKA, *Wzněssenost Ržeči*, s. 423-424.

autorov 17. a 18. storočia. Ako podporovateľov českej reči uviedol aj Mateja II., no i Žigmunda, Václava, Jiřího z Poděbrad, Ferdinanda I., Rudolfa II. či Máriu Teréziu.¹⁵⁰ Odmietal odvodenie mena Slovanov od slova otrok.¹⁵¹

Ďalším majoritne historiografickým je text *Národ Slowenský*.¹⁵² Určenie autorstva je tu neľahkou úlohou, niektorí autori sa prikláňajú k Jánovi Hrdličkovi,¹⁵³ ale pri porovnaní s jeho podpísaným textom *Wzněssenost Ržeči České neb wůbec Slowenské* by boli zreteľné nelogické odchýlky – to postrehol už Jozef Škultéty (odvodzovanie mena Slovan – Sláv),¹⁵⁴ iné detaily (najmä vnímanie samostatnosti Slovákov) spomína Eva Fordinálová, ktorá zmienený text pripisuje Augustínovi Doležalovi.¹⁵⁵ Hoci v úvodnej časti ozaj obsahuje veľa historiografickej matérie, ktorú tu naznačíme, fakticky ide o špecifickú recenziu/anotáciu¹⁵⁶ či výťah z diela „*neyhodnowerněgssjho Scribenta*“¹⁵⁷ Juraja Papánka – *Historia gentis Slavæ – De regno, regibusque Slavorum atque cum prisci civilis, et ecclesiastici...* (1780), informácie však autor priniesol v českom jazyku. Papánka tiež nazýva „*Slawným Hystorykem Národu slowenského*“.¹⁵⁸ Spomenutej práci a predstaveniu jej obsahu venoval aj priestor priamo v texte.¹⁵⁹ „...ona zaslaužj, aby od každého Slowáka aspoň gedenkrát byla přečtená. [...] Že pak y tato Kniha má swých Nepřátelů, to gest gistý Znak, že gest na naymožněgšj Prawdě založená; nebo Prawda oči kole!“¹⁶⁰ Priznáva jej aj možné chyby, pretože je ľudské mýliť sa. Anonymný autor textu si však prácu veľmi cenil.¹⁶¹ V latinčine dokonca uviedol známu časť Papánkovho vyznania o viacnásobnej identite (Slovák, Uhor, Nemec, Ilýr),¹⁶²

¹⁵⁰HRDLIČKA, Wzněssenost Ržeči, s. 424-425.

¹⁵¹HRDLIČKA, Wzněssenost Ržeči, s. 437.

¹⁵²[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 721-741. Časti textu sú v edícii prístupné aj v TIBENSKÝ, Ján. *Chvály a obrany slovenského národa*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965, s. 121-126.

¹⁵³TIBENSKÝ, *Chvály a obrany*, s. 121; TIBENSKÝ, Ján. *Slovenská historiografia v období počiatkov slovenského národného obrodovania (1780 – 1830)*. In *Historický časopis*, 1980, roč. 28, č. 3, s. 531; podľa neho aj URBANCOVÁ, Viera. *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1970, s. 33; ŠKVARNA, Dušan. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2004, s. 20, 26; ŠKVARNA, Dušan a HUDEK, Adam. *Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied vo vydavateľstve Typoset Print, s.r.o., 2013, s. 22; PODOLAN, Velká Morava, s. 37; VALACH, *Erudita societas slavica*, s. 105. Zhrnutie pozri aj v FORDINÁLOVÁ, K autorstvu, s. 330.

¹⁵⁴Šk. [ŠKULTÉTY,] *Literárno-historické*, s. 554-555.

¹⁵⁵FORDINÁLOVÁ, K autorstvu, s. 330; FORDINÁLOVÁ, *Stretnutie*, s. 52-54, 56.

¹⁵⁶Pozri FORDINÁLOVÁ, *Stretnutie*, s. 56.

¹⁵⁷[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 732.

¹⁵⁸[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 726.

¹⁵⁹[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 732-733.

¹⁶⁰[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 733, 736.

¹⁶¹[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 733-734.

¹⁶²PAPANEK, Georgius. *De regno, regibusque Slavorum. Atque cum prisci civilis, et ecclesiastici. Tum hujus ævi statu gentis Slavæ*. Quinque-Ecclesiis: Typis Joannis Josephi Engel, Typog. privil, 1780, s. [5].

v poznámke uvádza, že je dôležité nehanbiť sa za svoj národný pôvod. Papáňkov koncept ale sčasti naštrbuje – každý, hoci multilingválny človek má iba jediný materinský jazyk. „...gako Němec rozený se nikdy rozeným Slowákem, tak ani Slowák Němcem stati nemůže“¹⁶³ Zdôrazňoval potrebu prekladu Papáňkovej práce do slovenského jazyka, a pri záujme sľuboval do budúcnosti výťahy z každej jej kapitoly.¹⁶⁴ Tento preklad však zrejme nebol realizovaný (evidentne nepublikovaný), hoci výťah z diela Papáňka po istých peripetiách vydal Juraj Fándly – *Compendiata historia gentis Slavae* (1793), ale opäť po latinsky.¹⁶⁵ Treba však tiež upresniť, že hoci je výklad postavený na Papáňkovej faktografii, miestami autor prináša vlastné rozvinutie téz.

Na začiatku autor naznačuje potrebu vznešeného stvárnenia svojho národa. „Přirozená gest to Wěc, že gedenkaždý Scribent, když o swem Národu pjsse, usyluge se, aby o takowém co nejvznesseněgi mluwil. I gá práwě tuto reğuli zachowáwage; o Půwodu, Králowství, Králích a kterýchkoli giných Wěcech k tomuto Národu přislauchagjycch, nemohu než co k Sláwě, a Wznessenosti tohoto Národu přislussj, mluwiti.“¹⁶⁶ Slovanský (slovenský) národ má mať potom už pôvod od biblickej potopy.¹⁶⁷ Slovania mali pochádzať od Noeho syna Jáfeta a jeho syna Magoga. Slovania sú tu stotožnení so Skýtmi. Ich etnonymum malo pochádzať od slávy v zmysle slávnych činov národa.¹⁶⁸ Slovenský národ mal byť otcom ostatných slovanských národov.¹⁶⁹ Autor odmietal odvodenie mena Slovan od otrok a proti takýmto názorom postavil opačnú teóriu – „že oni gen proto od Germanů nazwáni gisau Sklawi, to gest otrocy, ponewadž ne žeby byli Slowácy pod moc, a gegich Otroctwj podmaniti dali, ale radněgi oni Němců podmaňovali, a gich w Otroctwj drželi.“¹⁷⁰ Uvažoval ale, že Slováci mohli byť načas v podriadenom postavení k Rimanom. Kolískou Slovákov mala byť „hiperboreyská“ (severná) zem medzi Volgou a Dneprom.¹⁷¹ Spomína rôzne vymedzovanie údajného slovenského kráľovstva, ktorého existencia bola vraj niektorými historikmi spochybňovaná. Autor ale toto kráľovstvo vymedzuje podľa Juraja Papáňka: „starodáwnj Králowstwj slowenské: Dunag, Morawu, Wah, Hron, Nitru, Turgec, Orawu, Ypel, Hernad, Ssgow [Slaná], Poprad, a giné mnohé, malé y weliké tekaucí Wody w sobě obsahowalo.“¹⁷² Podľa

¹⁶³[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 734-736.

¹⁶⁴[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 733, 736.

¹⁶⁵ Porovnaj FORDINÁLOVÁ, *Stretnutie*, s. 57.

¹⁶⁶[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 721.

¹⁶⁷[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 721. Problém odlišiť význam slovenský – slovanský bol prítomný aj v Papáňkovej práci. Podľa PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 39.

¹⁶⁸[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 723-725; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 39-40, 64-70, 5,33, 29-32.

¹⁶⁹[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 724.

¹⁷⁰[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 725; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 28-29.

¹⁷¹ Podľa PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. [5].

¹⁷²[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 726; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 50.

Papánka preberá doslovne zoznamy slovenských kráľov najstarších období.¹⁷³ Slováci mali byť Rimanom známi pod menom Markomani, Sarmati a Skýti.¹⁷⁴ Absenciu historických prác gréckych a latinských historikov autor sám vysvetľuje jednak nezaujmom týchto národov o barbarov, ale aj možným zničením takýchto prác pri skaze alexandrijskej knižnice.¹⁷⁵ Posledným panovníkom slovenského kráľovstva mal byť Svätoboj (syn Svätopluka). Pretože nepočúval rady starších, ale riadil sa svojím rozumom, bolo kráľovstvo „roztrhnuté“ na štyri diely (Česi, Maďari (Uhri, Panóni), Poliaci a Rakúšania).¹⁷⁶ Spochybňuje bájku o bielom koňovi a kritizuje jej domnelého autora Jána z Turca (Thurocius).¹⁷⁷

Z hľadiska zdrojov, okrem Papánka – väčšinou však podľa Papánka¹⁷⁸ – boli spomenuté práce autorov ako Prokopius, Jordanes, Johann Petrus Kohlius, Vincent Kadlubek,¹⁷⁹ Kaspar Hofmann,¹⁸⁰ Ján z Turca.¹⁸¹ Tento text dobre ukazuje dôležitosť historiografického stvárnenia pre národnú inteligenciu, hoci aj v podobe relatívne silnej recepcie nevelmi kritického a nekonzistentného podania Juraja Papánka. Ďalej je zreteľné, že doboví evanjelickí intelektuáli nemali problém použiť prácu ich katolíckeho vrstovníka, ak chceli ideologicky pôsobiť rovnakým smerom.¹⁸²

Ak máme teda zhrnúť charakter zobrazenia minulosti na stránkach *Starých novín literárneho umění*, je zrejmé, že odkazy na minulosť boli pre autorov textov pomerne dôležité a nachádzali sa aj v textoch, ktoré nemali prioritné zaradenie k humanitným vedám, čo však korešponduje s dobovým uvažovaním. Súviselo to aj so zmenou foriem komunikácie o minulosti.¹⁸³ Na prvý pohľad tak nemajú súvis s apriórnym priradovaním exaktnosti a kritickosti, ktorý býva vnímaný pri osvietenском dejepisectve. Odzrkadľujú jednak

¹⁷³[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 727, 729-731; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 1-3.

¹⁷⁴[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 727-728, 730; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 82-103, 268-286 (Markomani), 31, 61-70 (Skýti).

¹⁷⁵[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 728.

¹⁷⁶[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 731; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 3-4.

¹⁷⁷[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 731-732; porovnaj PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 314-315, 318-319.

¹⁷⁸Nižšie uvedené mená historikov podľa PAPANĚK, *De regno, regibusque Slavorum*, s. 29-30, 314, resp. *passim*.

¹⁷⁹[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 723.

¹⁸⁰[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 725.

¹⁸¹[DOLEŽAL,] *Národ Slowenský*, s. 732.

¹⁸²Porovnaj TIBENSKÝ, Ján. *Historiografické zdroje a spoločenskopolitické vplyvy na vývoj veľkomoravskej tradície do počiatku slovenského národného obrodzenia*. In MARSINA, Richard – RUTTKAY, Alexander, ed. *Svätopluk 894-1994*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1996, s. 226. Podľa E. Fordináleovej, pri predpokladanom autorstve Augustína Doležala mal pozitívny prístup k Papánkovi určovať aj rovnaký pôvod oboch autorov (Záhorie). FORDINÁLOVÁ, K autorstvu, s. 331.

¹⁸³SMYČKA, *Objevení dějin*, s. 13.

zachytenú, jednak propagovanú úroveň historického vedomia, resp. povedomia,¹⁸⁴ ktorú sa autori snažili sprostredkovať svojim čitateľom. Niektoré z tematicky historických medailónov de facto iba vymedzovali tému či upozorňovali na „pamätihodné udalosti.“¹⁸⁵ Na niektorých z týchto textov sú potom zreteľné nastavenia praktickej historiografie,¹⁸⁶ resp. praktickej filozofie, ktorá historické udalosti používala ako empirickú rovinu aplikovania filozofie (aj v zmysle teórie spoločnosti) a sústreďovala sa na príklady morálnej kvality a vzdelanosti človeka pri hlbšom záujme o jeho vnútorné pochopenie.¹⁸⁷ Historické vedy pri dobovom prístupe nemali byť totiž postavené iba na pamäti (teda faktografii) ale aj úsudku (teda chápaní súvislostí).¹⁸⁸ Hovoriť preto možno o využití príkladov, „overených udalostí“ vo forme exempla či anekdoty na základe ktorých sa mal (nielen) čitateľ vzdelávať – aplikovaný tak bol prístup *historia magistra vitae*.¹⁸⁹ Poučné poňatie súviselo aj s „mravoučnými“ vzormi v podobe nemeckých osvietenských časopisov.¹⁹⁰ Texty venované obrazu prírody a výsledkom prírodných vied (*Slon, Welryb*, a pod.) však tiež ešte môžu súvisieť s rozmerom *historia naturalis*, ktorý bol však v tomto období z odboru histórie vyňatý.¹⁹¹ Z hľadiska kapacít autorov, môžeme po novej identifikácii autorstva tvrdiť, že z hľadiska kvantity i prístupu k zobrazeniu minulosti či rýdzo historiografického prístupu sme definovali Augustína Doležala ako „novoobjaveného“ slovenského historika (jeho podiel by mohol vyznieť ešte výraznejšie pri ďalšej vrstve identifikačného procesu autorstva). Historickým témam sa však nevyhýbali ani Ondrej Plachý a Ján Hrdlička. Odlišnosť náhľadov dobre dopĺňa mozaiku našich znalostí o historiografii tohto obdobia s viacerými osobitými črtami, a veríme, že ďalšie podrobné analýzy dobových textov ešte upresnia niektoré motívy a prístupy. Zároveň sú viditeľné aj odlišnosti s podaním nasledujúceho obdobia 1. polovice 19. storočia.

¹⁸⁴ Porovnaj SKŘIVÁNEK, K osvícenskému pojetí, s. 7-10.

¹⁸⁵ SKŘIVÁNEK, K osvícenskému pojetí, s. 34.

¹⁸⁶ SMYČKA, Objevení dějin, s. 248, 227-228, 225-226.

¹⁸⁷ SKŘIVÁNEK, K osvícenskému pojetí, s. 81; SMYČKA, Objevení dějin, s. 264.

¹⁸⁸ Porovnaj SMYČKA, Objevení dějin, s. 226.

¹⁸⁹ Porovnaj SMYČKA, Objevení dějin, s. 234.

¹⁹⁰ KLIMEŠ, Počátky, s. 162, 167.

¹⁹¹ SMYČKA, Objevení dějin, s. 79-80.

Pramene a literatura

Analyzované periodikum

Spolusebránj rozličných Spisů z wsselikého Uměnj historického, geografického, filozofického, fyzikálského, hwězdářského a okonomickálského kužitečnému Czasu Tráwenj w Uměni zbehlych slowenského Gazyka Milownjků a k potřebnému Naučenj mladého Wěku Lidj z částky z giných Knih wytahnutyh, a w slowenské čisté Raucho oblečených, z částky pak w nowě wydělaných, gimiž místo Předmluwy předložen gest Charakter anebože Wyobrazenj nasseho milostiwého Cýsaře a krále Jozefa IIho. W B. Bistrici, wytisstené u Jana Jozefa Tumlera Roku 1786, 742 s. [Staré noviny literního umění, 1785 – 1786]

Advocát bez dostatečného duwodu. In *Spolusebránj*, s. 357.

Constantinopolis. In *Spolusebránj*, s. 679-686.

Cýrus. In *Spolusebránj*, s. 240-270.

Dobré hospodárstwj. In *Spolusebránj*, s. 61-62.

Epikurowo Zaufalstwj. In *Spolusebránj*, s. 81-120.

Herkules. In *Spolusebránj*, s. 225-231.

Hystorie přirozenj. In *Spolusebránj*, s. 32-36.

Genealogia, aneb Krátické wypsánj Rodu nyněgssjch Mocnářů (Potentátů) Europejských, gakožto y Kragin, a počtu lidj w gegich Kraginách, a syce neyprwé Domu Rakauského. In *Spolusebránj*, s. 20-32.

Genealogya (Wypsánj Rodu) Domu Ruského, s připogeným kratičkým Wypsánjm Kragin, Urodnosti, a Lidu tohto Cýsařstwj! In *Spolusebránj*, s. 145-156.

Krwawá swatba. In *Spolusebránj*, s. 62-63.

Mravy Arabů. In *Spolusebránj*, s. 580-588.

Na mjsto Předmluwy. Charakter, aneb živý Obraz Jozefa druhého Cýsaře Římského, a nasseho milostiwého Krále Uherského. In *Spolusebránj*, s. 3-19.

Náboženstwj, Mrawj, a Obyčege starobylých Germanů, podle wpsanaj starobylých Scribentů. In *Spolusebránj*, s. 68-71, 135-143.

Nesmrtdlnost dussj lidských. In *Spolusebránj*, s. 357-365.

Obloha nebeská. In *Spolusebránj*, s. 41-47.

Odpowěd na Otazku: Gako člowěk swé dobré Zdrawj zawarowati může? In *Spolusebránj*, s. 54-61.

O Užitých bedliwého čtenj Hystorye. In *Spolusebránj*, s. 214-225.

Prwnj Důwod blahoslawené Nesmrtdlnosti dussj lidských gest dle nasseho rozmysslowánj, Gegich duchownj podstata. In *Spolusebránj*, s. 366-405.

Ržeky a Potoky Germanye. In *Spolusebránj*, s. 209-214.

Sardanapál. In *Spolusebránj*, s. 231-232.

Slon. In *Spolusebránj*, s. 47-54.

Slunce. In *Spolusebránj*, s. 184-195.

Starý Germanye Narodowé, a rozličné gegj rozdělenj. In *Spolusebránj*, s. 201-209.

Testament, aneb Kssaft Doktora Martyna Luthera. In *Spolusebránj*, s. 573-580.

Turecká Potencye, Moc, Náboženstwj, Mrawj, Obyčege, a Wrchnosti tohoto Národu. In *Spolusebránj*, s. 657-679.

Uherská Krajina byla a gest až posawád neybohatssj Spižjrnj Domu Rakauského. In *Spolusebránj*, s. 172-179.

Wěčnost. In *Spolusebránj*, s. 36-39.

Welryb. In *Spolusebránj*, s. 73-80.

Wssi neylepegi z Hlawy wytrawiti. In *Spolusebránj*, s. 133-134.

Wýtah z Listu Založenj Klásstera Waysenburského, s Wypsánjm tohto města. In *Spolusebránj*, s. 195-201.

Znamenitá kázeň gednoho Kazatele za dnu hlawnjho zbornjka Jánossjka. In *Spolusebránj*, s. 65-68.

- A. D. [DOLEŽAL, Augustín.] Utery. In *Spolusebránj*, s. 233-240.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Kýchánj. In *Spolusebránj*, s. 342-344.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Křiwda nesmrteľné dusse ľidské. In *Spolusebránj*, s. 353-354.
 [DOLEŽAL, Augustín?] Křjžné Wálky. In *Spolusebránj*, s. 346-350.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Mudřec Anacharsys. In *Spolusebránj*, s. 355-357.
 [DOLEŽAL, Augustín?] Národ Slowenský. In *Spolusebránj*, s. 721-741.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Odpusťtěnj. In *Spolusebránj*, s. 345-346.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Templarii. Chrámownjci. Čerwenj Kněžj. In *Spolusebránj*, s. 350-353.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Žid. In *Spolusebránj*, s. 315-322.
 [DOLEŽAL, Augustín.] Židowská wjra. In *Spolusebránj*, s. 326-341.
 HRDLIČKA, Jan. Trh na Ostařky. In *Spolusebránj*, s. 490-515.
 HRDLIČKA, Jan. Nětco o diwých ľidech. In *Spolusebránj*, s. 270-293.
 HRDLIČKA, Jan. O čásých Oswjcených. In *Spolusebránj*, s. 293-313.
 HRDLIČKA, Ján. Pocerťný Penjz Welikého Jozefa II. Bratřjm swým daný. In *Spolusebránj*, s. 551-562.
 HRDLIČKA, Jan. Wzněssenost Ržeči České neb wúbec Slowenské. In *Spolusebránj*, s. 417-438.
 [HRDLIČKA, Ján.] Zwoneček Chrámowý. In *Spolusebránj*, s. 588-625.
 PLACHY, Ondřej. Snássenľivost. In *Spolusebránj*, s. 459-490.
 [PLACHÝ, Ondřej.] Kochánj se s Bohem. In *Spolusebránj*, s. 179-184.
 [PLACHÝ, Ondřej?] Literatura Slowanská gest potřebná, a slaužj k rozssjřenj známosti řeči německé. In *Spolusebránj*, s. 120-131.
 RYBBAY, Ğiř [RIBAY, Juraj]. Nowé ľeto, nowý Rok, Gměna Měsýců, a Dňů. In *Spolusebránj*, s. 439-446.

Pramene a edície prameňov

- GRANDIDIER, [Philippe-André]. *Histoire ecclésiastique, militaire, civile et littéraire de la province d'Alsace* [*Histoire de la province d'Alsace*]. A Strasbourg: A la librairie académique, 1787, 336+CCLXXXVII s.
Historisches Portefeuille. Zur Kenntnis der gegenwärtigen und vergangenen Zeit. 1784, roč. 3. Wien, Breslau, Leipzig, Berlin, Hamburg: 1784, 810 s.
 Slowensstj Nowinári. Něco k ľiternjmu uměnj. In *Presspůrské Nowiny*, 1785, roč. 3, č. 35 (4. 5. 1785), s. 278-280.
 PERTZ, Georgius Henricus, ed. *Monumenta Germaniae Historica* [MGH]. *Diplomatum Imperii.* Zv. 1. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1872, 250 s.
 PAPANĚK, Georgius. *De regno, regibusque Slavorum. Atque cum prisci civilis, et ecclesiastici. Tum hujus aevi statu gentis Slavæ.* Quinque-Ecclesiis: Typis Joannis Josephi Engel, Typog. priviľ, 1780, 355 s.
 PAPÁNEK, Juraj. *Historia gentis Slavæ. Prvé dejiny slovenského národa.* Bratislava: Perfekt, 2018, 600 s.
 SCHÖPFLIN, Johann Daniel, ed. *Alsatia aevi merovingici carolingici saxonici salici suevici diplomatica* [*Alsatia diplomatica*]. Zv. 1. Mannhemii: Ex typographia academica, 1772, 486 s.
 ŠAFARÍK, Pavel Josef. *Slovanské starožitnosti.* Zv. 1. Sebrané spisy Zv. 1. Praha: Nákladem kněhkupce Bedřicha Tempského, 1862, 600 s.

Literatúra

- ADAMIŠ, J[ozef]. Michal Institoris Mossóczy. Českí a moravskí evanjelici. In *Veda a viera. Časopis venovaný vedeckým záujmom evanjelikov na Slovensku*, 1932, roč. 3, s. 159-165.
 BRTÁŇ, Rudo. *Slovenskí novinári a publicisti.* Bratislava: Obzor, 1971, 192 s.
 ČAPEK, J[an]. B[lahoslav]. Několik doplňků k studii o Augustinu Doležalovi. In *Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafařikovy*, 1932, roč. 6, s. 155-156.
 ČAPLOVIČ, Ján. o začiatkoch slovenského novinárstva. In *Slovenská literatúra*, 1957, roč. 4, č. 2, s. 173-186.

- DETTE, Christoph. *Liber Possessionum Wizenburgensis. Neu herausgegeben und kommentiert*. Mainz: Verlag der Gesellschaft für mittelhessische Kirchengeschichte, 1987, 192 s.
- FORDINÁLOVÁ, Eva. *Stretnutie so starším pánom alebo Tragédia Augustína Doležala*. Martin: Osveta, 1993, 268 s. ISBN 80-217-0546-9
- FORDINÁLOVÁ, Eva. K autorstvu článku *Národ slovenský v Starých novinách*. In *Slovenská literatúra*, 1991, roč. 38, č. 4, s. 329-332.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. K Tablicovmu historiografickému konceptu slovenskej literatúry. In *Slovenská literatúra*, 2004, roč. 51, č. 4, s. 260-268.
- GOLEMA, Martin. *Projekt mentálnej urbanizácie v Starých novinách literárneho umění*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 1999, 215 s.
- HANUŠ, J[osef]. Počátky kritického dějezpitu v Čechách. Několik kapitol z dějin českého obrození. In *Český časopis historický*, 1909, roč. 15, s. 277-302, 425-463.
- HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu. Ke zrození novodobé české kultury*. Praha: Academia, 1987, 228 s.
- HERR, E[mil]. Bemerkenswerte mittelalterliche Schenkungen im Elsaß. In *Beiträge zur Landes- und Volkeskunde in Elsass-Lothringen*, 34. Straßburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1908, 82 s.
- KLIMEŠ, Vladimír. *Počátky českého a slovenského novinářství*. Praha: Orbis, 1955, 195 s.
- KOLLÁROVÁ, Ivona. Čitateľské preferencie v jofefínskej dobe. In PORIEZOVÁ, Miriam, ed. *Studia Bibliographica Posoniensia 2013*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2013, s. 52-66.
- KOLLÁROVÁ, Ivona. Cenzúra a rozvoj literatúry v neskorom osvietenstve. Hľadanie korelácie. In *Litikon*, 2017, roč. 2, č. 2, s. 81-102.
- KOLLÁROVÁ, Ivona. Sloboda tlače v uhorskom neskorosvietenskom diskurze. In *Historický časopis*, 2015, roč. 63, č. 3, s. 405-426.
- KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2001, 220 s. ISBN 80-224-0704-6
- KREBS, C[hristopher]. B. A dangerous book: the reception of the Germania. In WOODMAN A. J., ed. *The Cambridge Companion to Tacitus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 280-299. DOI: <https://doi.org/10.1017/CCOL9780521874601.021>
- LOMBARDINI, Alexander. Slovenský Plutarch. (17. Michal Institoris, 77. Michal Semian, 81. Ďuro Ribay, 82. Bohuslav Tablic, 100. Ján Hrdlička, 110. Andrej Plachý) In *Slovenské Pohľady. Ilustrovaný časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku*, 1887, roč. 7, č. 2, 8, 10 (25. 2., 25. 8., 25. 10. 1887), s. 44, 179-180, 222-223.
- MACŮREK, Josef. České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození. K otázce prvých zájmů J. Dobrovského o Uhry a Maďary. In *Josef Dobrovský. 1753 – 1953*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 473-506.
- MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Neratovice: Verbum Publishing, 2013, 304 s. ISBN 978-80-903920-4-5
- MOSENDZOVÁ-PAPÁNKOVÁ, Magda. *Čitateľské pomery na Slovensku v rokoch 1783–1848*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1944, 90 s.
- PILLINGOVÁ, Martina. Svätoplukovská tradícia u Slovákov v druhej polovici 18. storočia. In HOMZA, Martin et al. *Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*. Bratislava: Post Scriptum, 2013, s. 371-406.
- PODOLAN, Peter. Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika. In *Forum historiae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 21-33. [online] Dostupné na: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/67648/Podolan.pdf> [2024-12-18]
- PODOLAN, Peter. Čomu nás učia dejiny... a zmeny okolo nás. In *Tvorba*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 2-3.
- PODOLAN, Peter. (Kontra)marginalizácia v slovenskej historiografii generácie Vseslávie. In SOUKUPOVÁ, Blanka; NOSKOVÁ, Helena a BEDNAŘÍK, Petr, ed. *Paměť – národ – menšiny – marginalizace – identity I*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013, s. 49-58, řada Urbánní studie, sv. 6.

- PODOLAN, Peter. *Velká Morava v historickej spisbe generácie Všeslávie*. Bratislava: STIMUL – centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, Bratislava, 2018, 152 s.
- RIZNER, Ľudovít V[ladimír]. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. Diel prvý až štvrtý. A–F, G–K, L–O, P–R. Turčiansky Sv. Martin: Nákladom Matice slovenskej, 1929, 1931 a 1932, 416, 512, 364 a 312 s.
- ROSENBAUM, Karol. „Osemnásťte storočie“ Štefana Krčméryho. In *Literárny archív 1967*. Martin: Matica slovenská, 1967, s. 5-46.
- RUTTKAY, Fraňo. *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999, 226 s.
- SENČEK, Richard R. *Staré Nowiny literního Umění. 1785-1786. Bibliografický súpis príspevkov. Zoznam všetkých príspevkov časopisu Staré Nowiny literního Umění za celú existenciu jeho vydávania rozdelený chronologicky, názvo, regionálne a tematicky*. Banská Bystrica: Amtheon, 2016, 135 s. ISBN 978-80-971423-1-5
- SKŘIVÁNEK, Milan. *K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli*. Pardubice: Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2008, 155 s.
- SMYČKA, Václav. *Objevení dějin. Dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*. Praha: Academia, 2021, 559 s. ISBN 978-80-200-3211-9
- STEPHENS, Walter. Complex Pseudonymity: Annus of Viterbo's Multiple Persona Disorder. In *MLN [Modern Language Notes]*, 2011, roč. 126, č. 4, s. 689-708.
- STEPHENS, Walter. From Berossos to Berossus Chaldaeus: The Forgeries of Annus of Viterbo and Their Fortune. In HAUBOLD, Johannes; LANFRANCHI Giovanni B.; ROLLINGER, Robert a STEELE John, ed. *The World of Berossos*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2013, s. 277-289.
- Šk. [ŠKULTÉTY, Jozef] Literárno-historické drobnosti. V. Staré Noviny – Bernolák. In *Slovenské Pohľady. Časopis zábavno-poučný*, 1897, roč. 17, č. (sošit) 9, s. 552-557.
- ŠKVARNA, Dušan. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2004, 130 s. ISBN 80-8083-014-2
- ŠKVARNA, Dušan a HUDEK, Adam. *Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied vo vydavateľstve Typoset Print, s.r.o., 2013, 162 s. ISBN 978-80-970302-8-5
- ŠTAIF, Jiří. *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollova školu. 1790-1900*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997, s. 3-210.
- ŠTEFÁNEK, Anton. Osvietenstvo na Slovensku. In *Bratislava. Časopis učenej spoločnosti Šafaříkovej*, 1930, roč. 4, s. 13-25.
- TIBENSKÝ, Ján. *Chvály a obrany slovenského národa*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965, 402 s.
- TIBENSKÝ, Ján. Slovenská historiografia v období počiatkov slovenského národného obrodzenia (1780 – 1830). In *Historický časopis*, 1980, roč. 28, č. 3, s. 531-553.
- TIBENSKÝ, Ján. Historiografické zdroje a spoločenskopolitické vplyvy na vývoj veľkomoravskej tradície do počiatku slovenského národného obrodzenia. In MARSINA, Richard – RUTTKAY, Alexander, ed. *Svätopluk 894-1994*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, 1996, s. 221-228.
- TIBENSKÝ, Ján. Predstavy o slovanstve na Slovensku v 17. a 18. storočí. In *Historický časopis*, 1960, roč. 8, č. 2-3, s. 198-224.
- URBANCOVÁ, Viera. *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1970, 388 s.
- VALACH, Juraj. Erudita societas slavica. In *Literárny archív 10/73*. Martin: Matica slovenská, 1974, s. 95-111.

- VILIKOVSKÝ, Jan. *Dějiny literárních společností malohontských*. Spisy filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě č. 20. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1935, 152 s.
- VLČEK, Jaroslav. O Slovensku a slovenskej literatúre. Slovensko Čechám. [1913] Zlatý fond SME 2.0. [online] Dostupné na: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1022/Vlcek_O-Slovensku-a-slovenskej-literature/33> [2024-12-18]
- VRÁBLOVÁ, Timotea. Projekt rozvoja „jazyka a vzdelanosti“ v Starých novinách literního umění. In *Slovenská literatúra*, 2004, roč. 51, č. 4, s. 269-279.
- VYVÍJALOVÁ, Mária. Formovanie ideológie národnej rovnoprávnosti Slovákov v 18. storočí. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 3, s. 373-403.

Historiographic Features in *Staré noviny literního umění* Newspaper (1785 – 1786)

The study explores in detail the depiction of the past, the popularization of history, and its instrumentation in the periodical *Staré noviny literního umění* (1785 – 1786). We have also traced the sources of knowledge, the form of access to information and its use. The newspaper contains many articles related to the depiction of the past. They mention ancient and biblical personalities (rulers, philosophers, etc.), while presenting texts about contemporary applications of historical events (mainly along the lines of pragmatic historiography or practical philosophy). The articles also addressed various phenomena of world history, ethnographic descriptions of foreign ethnicity or cultures; besides, they include an interesting review of the contemporary work of Juraj Papánek on the history of the Slovaks.

Keywords: *Staré noviny literního umění* (1785 – 1786), newspaper, historiography, pragmatic historiography, practical philosophy, Enlightenment, Augustín Doležal (1737 – 1802), Ján Hrdlička (1741 – 1810), Ondrej Plachý (1755 – 1810), Kingdom of Hungary, Slovakia, 18th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[1,96 AH]

PODOLAN, Peter. Historiografické črty v Starých novinách literního umění (1785 – 1786). In *Opus latericum*. Historia nova 25. [online] Bratislava: Stimul, 2024, s. 24-47. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino25.pdf>

Zmluva, ktorá nebola. Neúspešné rokovania o spojení medzi Československom a Francúzskom (1946 – 1947)

Martin Horička

Francúzsko bolo v medzivojnovom období hlavným garantom bezpečnosti Československa. Na jeseň 1938 sa však pod tlakom nacistického Nemecka vzdalo svojich pozícií v stredoeurópskom priestore a napriek spojeneckej zmluve, ktorú uzatvorilo s Československom v roku 1924,¹ umožnilo okupáciu jeho pohraničných území. Mníchovská konferencia a francúzsko-britská ľahostajnosť k osudu ČSR zanechali v mysliach prezidenta Edvarda Beneša a ďalších československých politikov traumu, s ktorou sa museli vyrovnávať počas nasledujúcich rokov. To poznačilo aj rozvoj vzťahov medzi Francúzskom a Československom v priebehu druhej svetovej vojny. Preklenúť krivdy pomohla skutočnosť, že po roku 1940 sa územia oboch krajín ocitli pod nadvládou nacistického Nemecka. Práve zdieľanie neblahého osud podnietilo spoluprácu medzi Slobodným Francúzskom vedeným generálom Charlesom de Gaullem a Benešovým Dočasným štátnym zriadením.² Počas nasledujúcich rokov sa vzťahy medzi exilovými politikmi oboch krajín ďalej prehľbovali.³ Dňa 22. augusta 1944 bola podpísaná francúzsko-československá deklarácia, v ktorej sa zástupcovia oboch krajín dohodli na neplatnosti mníchovskej dohody a na ďalšom rozvíjaní priateľských vzťahov.⁴

Už na sklonku vojny bola však vo vládných kruhoch Francúzska voči Prahe citelná rezervovanosť, ktorá pramenila predovšetkým z toho, že Československo na geopolitickej šachovnici rýchlo smerovalo na východ. Napriek tomu družné vzťahy medzi oboma krajinami pokračovali aj po vojne. V správe Quai d'Orsay, francúzskeho ministerstva zahraničných vecí, z novembra 1945 sa uvádza, že obe krajiny mali podobný typ demokracie a smerovanie štrukturálnych reforiem.⁵ Na ministerstve sa domnievali, že v záujme bezpečnosti Európy treba vzťahy medzi republikami posilniť. V apríli 1946 sa

¹ V januári 1924 uzatvorilo Československo s Francúzskom spojeneckú zmluvu a v októbri nasledujúceho roka zmluvu garančnú, ktorá súvisela s Locarnskými dohodami a vymedzovala podmienky, za akých si obe krajiny v prípade ohrozenia prídu na pomoc. Pozri BŘACH, Radko. Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924 a garanční dohoda čs.-francouzská z 16. října 1925. In *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 6, s. 3-21; FERIANCOVÁ, Alena. Československo-francouzská zmluva z januára 1924 a "odhalenie" jej tajného dodatku v nemeckých novinách. In *Studia historica Nitriensia*, 2005, roč. 12, s. 85-107.

² PETRUF, Pavol. *Vzťahy medzi Československom a Francúzskom 1918 – 1948*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 130.

³ De Gaulle ako líder Národného výboru Slobodného Francúzska v liste z 29. septembra 1942 potvrdil uznanie neplatnosti mníchovskej dohody. NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠŤOVÍČEK, Ivan, ed. *Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940-1945*. Praha: Karolinum, 2005, dokument číslo (ďalej d. č.) 105, s. 176-178.

⁴ NĚMEČEK; NOVÁČKOVÁ a ŠŤOVÍČEK, d. č. 272, 273, s. 398-401.

⁵ NĚMEČEK; NOVÁČKOVÁ a ŠŤOVÍČEK, s. 142.

stretol Maurice Dejean, francúzsky veľvyslanec v Prahe, s Vladimírom Clementisom. Štátny tajomník mu oznámil, že po diskusii s Benešom a Masarykom dospela vláda k záveru, že nastal čas na začiatok rokovaní o novej spojeneckej zmluve medzi Francúzskom a Československom, ktorá by nahradila zmluvy z medzivojnového obdobia.⁶ Praha preferovala, aby bola založená na československo-sovietskej zmluve z decembra 1943 a francúzsko-sovietskej zmluve, ktorá bola uzatvorená o rok neskôr.⁷ Clementis bol pripravený začať na návrhu textu zmluvy pracovať čo najskôr, so samotným uzatvorením však odporúčal ešte počkať – vzhľadom na blížiace sa voľby v oboch krajinách – kým nebudú v Paríži a Prahe sformované nové vlády. Francúzsky veľvyslanec sa stretol aj s Janom Masarykom, ktorý mu v zásade zopakoval to isté, čo Clementis; teda že môžu začať pripravovať zmluvu, no s jej podpísaním by ešte mali počkať.

Na jeseň 1945 bola v Prahe založená *Spoločnosť Československo-Francúzsko*, ktorá nadviazala svoju činnosť na vo Francúzsku pôsobiacu *l'Association France-Tchécoslovaquie*.⁸ Predsedom československo-francúzskej spoločnosti sa stal premiér Zdeněk Fierlinger a jeho zástupcom minister zahraničného obchodu Hubert Ripka; medzi členov predsedníctva patrili najvýznamnejší politickí predstavitelia, napríklad Petr Zenkl, Vladimír Clementis, Klement Gottwald, Jozef Lettrich, Karol Šmidke alebo Jan Masaryk.⁹ Vývoj po roku 1945 bol naklonený prehĺbeniu vzťahov medzi Československom a Francúzskom. Súviselo to s podobným osudom oboch krajín počas vojny, ale aj s mnohými ideologickými similaritami ich povojnových politických systémov.¹⁰ Vo vládoch oboch krajín sedeli komunisti a hoci tí francúzski nemali také dominantné postavenie ako ich československí súdruhovia, patrili medzi určujúce politické sily.

Československý návrh

Po československých parlamentných voľbách bola 2. júla 1946 vymenovaná nová vláda Klementa Gottwalda. Napriek tomu, že komunisti posilnili svoje pozície, jej ochota

⁶ Maurice Ernest Napoléon Dejean (1899 – 1982) bol francúzsky diplomat a politik, blízky spolupracovník Charlesa de Gaulla. Počas vojny bol v exilovej vláde komisárom pre zahraničné veci a dobre vychádzal s československými predstaviteľmi. V decembri 1945 sa oficiálne ujal veľvyslanectva v Prahe, kde zotrval až do roku 1949. Neskôr pôsobil ako veľvyslanec v Tokiu (1950 – 1953) a v Moskve (1955 – 1964). Patril medzi zástancov francúzsko-sovietskeho zblíženia. Jeho kariéra skončila v roku 1964 potupným odchodom z funkcie veľvyslancu v Sovietskom zväze po kontroverznej afére. Stal sa obeťou sexšpionáže. Zviedla ho herečka Larisa Ivanovna Kronbergová, volavka KGB, cez ktorú ho Sovieti mohli kompromitovať. De Gaulle sa o tejto afére dozvedel od britských tajných služieb a Dejeana okamžite povolal späť do Paríža, kde prebehlo jeho vyšetrovanie. WEST, Nigel. *Historical Dictionary of Sexspionage*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc., 2009, s. 64.

⁷ PETRUF, Vzťahy, s. 148.

⁸ Společnost ČSR – Francie. Národní archiv (ďalej NA) Praha, f. ÚV KSČ – Klement Gottwald (ďalej KG), k. 94.

⁹ Společnost ČSR – Francie, s. 1-2, NA Praha.

¹⁰ K povojnovému vývoju francúzskeho politického systému a vláde tripartizmu pozri HITCHCOCK, William I. *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000; TRAN, Tuong-Vi. The Failure of the French Tripartite Experiment in May 1947. In *European History Quarterly*, 2012, roč. 42, č. 2, s. 261-285.

uzatvoriť spojenectvo s Francúzskom nevyprchala. Práve naopak, nový kabinet sa zasadzoval za čo najrýchlejšie podpísanie zmluvy.¹¹ Už v júli 1946 Francúzom predložila vláda jej prvý oficiálny návrh. „Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a mierovej spolupráci“ sa odvolávala na Chartu Spojených národov a na spoločnú československo-francúzsku deklaráciu z 22. augusta 1944, pričom mala nahradiť predošlé dohody z rokov 1924 a 1925.¹² Bola namierená proti možnému nemeckému imperializmu a formuláciou sa podobala na nedávno podpísanú československo-juhoslovanskú zmluvu z 9. mája 1946. Okrem iného sa medzi republikami mali rozvíjať aj vzájomné „duchovné a hospodárske vzťahy“.¹³ Text návrhu vychádzal a obsahovo sa ponášal na štandardné zmluvy, ktoré po decembri 1943 uzatváralo Československo so svojimi východoeurópskymi spojencami.

V tom čase vypracovali na francúzskom ministerstve zahraničných vecí správu, podľa ktorej francúzska prestíž v Československu od konca vojny narastá a hoci sa krajina opiera v zahraničnej politike o Sovietsky zväz, „obracia zrak“ aj k Západu.¹⁴ Pri príležitosti výročia dobytia Bastily v júli 1946 si Dejean všimol, že Francúzsko sa teší veľkej popularite naprieč celým politickým spektrom. Uzavretie spojeneckej zmluvy podporovali všetci politici Národného frontu. Francúzskeho veľvyslanca prekvapilo, že sa v „podobnom duchu vyjadrovali nielen tí, od ktorých by sa to dalo čakať [...], ale aj minister informácií Kopecký, predseda Ústavodarného národného zhromaždenia a šéf odborov A. Zápotocký, ba dokonca aj minister zdravotníctva Z. Nejedlý, pokladaný za spiritus movens neoslovanskej politiky Prahy.“¹⁵ Za prehĺbenie československo-francúzskych vzťahov sa nevyjadrovali len národní socialisti a politici generáčne či ideologicky blízki prezidentovi Benešovi, ale aj najvyšší predstavitelia KSČ a KSS. Platilo to aj o komunistickej tlači. Dňa 13. júla 1946 priniesol denník *Rudé právo* na titulnej strane článok „Manifestace našeho přátelství k Francii“, ktorý sa nesie v pozitívnom duchu rozširovania spolupráce medzi Prahou a Parížom.¹⁶ Podľa článku vyslovil minister Václav Kopecký „nádej, že bude zakrátko priateľstvo oboch národov spečatené obnovením spojenectva a že Československo a Francúzsko spolu so Sovietskym zväzom pôjdu spoločne za ideálom lepšej Európy.“¹⁷ „Náš štát a náš ľud mal k Francúzsku vždy ten najsrdečnejší vzťah,“ informuje komunistický denník druhý deň a dodáva, že Francúzsko sa „behom druhej svetovej vojny obrodilo“. A hoci „francúzska reakcia opäť zdvihla hlavu [...]

¹¹ Vládu v Prahe totiž znepokojovali rokovania o francúzsko-poľskej zmluve a chcela spojenectvo uzatvoriť skôr ako Poliaci, s ktorými malo Československo územné spory. MARÈS, Antoine. Francouzsko-československé vztahy v letech 1944–1948 neboli mnichovský syndrom. In *Soudobé dějiny*, 1990, roč. 6, č. 2-3, s. 194.

¹² Návrh zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a mierovej spolupráci medzi ČSR a Francúzskom. Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky (ďalej **AMZV**) Praha, f. Generální sekretariát 1945 – 1954, Francúzsko, k. 150.

¹³ Návrh zmluvy o priateľstve..., AMZV Praha.

¹⁴ PETRUF, Vzťahy, s. 149.

¹⁵ Zdeněk Nejedlý bol v tom čase minister práce. PETRUF, Vzťahy, s. 150.

¹⁶ Manifestace našeho přátelství k Francii. In *Rudé právo*, 1946, roč. 26, č. 159, s. 1.

¹⁷ Manifestace našeho přátelství, s. 1.

*francúzsky pracujúci ľud, nositeľ pokroku a bojovník za slobodu, nikdy nestratil našu lásku a priateľstvo“.*¹⁸

Oslavným článkom a vyhláseniam politikov pri príležitosti francúzskeho štátneho sviatku predchádzalo 9. júla 1946 uznesenie československej vlády, v ktorom bol oficiálne schválený začiatok rokovaní o spojeneckej zmluve s Francúzskom.¹⁹ Masaryk o prianí vlády informoval na ďalší deň veľvyslanca Dejeana.²⁰ Nálada v Československu bola počas leta 1946 priaznivá k okamžitému podpisu zmluvy. Dejean disponoval informáciami, že k tomu dostala Praha dokonca aj súhlas Moskvy.²¹ Nadšenie československých politikov však schladil prístup francúzskeho ministerstva zahraničných vecí. Keď Masaryk v auguste 1946 počas pobytu v Paríži spomenul na tlačovej konferencii úmysel Československa začať rokovania o spojeneckej zmluve, Quai d'Orsay hneď vydalo správu, podľa ktorej o takomto úmysle nič nevie. Ako sa vyjadril Arnošt Heidrich, generálny tajomník Masarykovho rezortu, v Prahe to považovali za „hrubú urážku“.²² Paríž sa do uzatvorenia spojenectva veľmi neponáhľal – zastával k nemu rezervovaný postoj.²³ V jednej správe sa pracovníci francúzskeho ministerstva zahraničných vecí dokonca zamýšľajú, aký zmysel by vlastne malo uzatvorenie zmluvy pre Francúzsko. Videli v nej totiž mnohé riziká – a len minimálny prínos. Obávali sa, že Československo sa môže sovietyzovať a s prihliadnutím na „polokonformistickú“ povahu jeho obyvateľov, silu komunistov a geografickú pozíciu krajiny by tomu bolo len ťažké zabrániť.²⁴ Navyše, Francúzsko chcelo mať dobré vzťahy so Sovietskym zväzom, a preto by boli prípadné záväzky k Československu priťažujúce, keby sa jeho politické elity náhodou rozhodli vymaniť z vplyvu Moskvy. Zmluva tak mala potenciál zhoršiť vzťahy Francúzska tak so Západom, ako aj s Východom.²⁵

¹⁸ Státní svátek svobodné Francie. In *Rudé právo*, 1946, roč. 26, č. 160, s. 1.

¹⁹ Prvú iniciatívu k začatiu medzivládnych rokovaní ponechalo Československo na Francúzsko, čo vzhľadom na Mníchov považovala československá vláda za vhodný postup. Francúzi si vyžiadali oficiálne stanovisko Prahy k spojeneckej zmluve v júli 1946. Výsledkom toho bol československý návrh jej textu. KAPLAN, Karel a ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *ČSR a SSSR 1945 – 1948. Dokumenty mezivládnych jednání*. Brno: Doplněk, 1997, d. č. 106, s. 227; Referát dr. Jaromíra Špačeka o československo-francúzskej spojeneckej zmluve, s. 1. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 94.

²⁰ Spojenecká zmluva s Francúzskom mala podľa vlády doplniť československo-sovietsku zmluvu z 12. decembra 1943 a francúzske-sovietsku z 10. decembra 1944. „V koncepcii československej vlády má totiž budúca spojenecká zmluva s Francúzskom svojim obsahom celkom úzko odpovedať zmieným dvom spojeneckým zmluvám.“ Masaryk francúzskemu veľvyslancovi Dejeanovi 10. júla 1946. AMZV, f. Teritoriální odbory – Obyčejné 1945 – 1959, ZSSR, 1945 – 1959, k. 26.

²¹ PETRUF, Pavol, ed. *Politické vzťahy medzi Francúzskom a Československom a Francúzskom a Slovenskom (1939 – 1948). Výber z dokumentov*. Martin: Matica slovenská, 2003, d. č. 173, s. 374.

²² Schôdza zahraničného výboru ÚNZ zo 4. júla 1947. AMZV, f. Zastupitelský úrad USA 1921 – 1950, USA, k. 40.

²³ Dňa 16. júla odoslal Bidault správu Dejeanovi, v ktorej mu odporučil, aby zachovával k zmluve rezervovaný postoj, kým sa situácia v povojnovej Európe nestabilizuje, pretože Francúzsko sa nechce „takýmto zmluvami viazať“. MARÈS, Francúzsko-československé vzťahy, s. 196.

²⁴ PETRUF, Vzťahy, s. 151.

²⁵ O vývoji stredoeurópskych socialistických štátov sa vyjadroval skepticky aj Léon Blum, francúzsky socialistický premiér na prelome rokov 1946 – 1947. Podľa neho krajiny v sovietskej sfére vplyvu až príliš záviseli od Moskvy, ktorá sledovala v zahraničí len svoje záujmy, nie záujmy robotníckej triedy. Archiv Kanceláre prezidenta republiky (ďalej **AKPR**) Praha, f. Kancelář prezidenta republiky (ďalej **KPR**) – protokol „T“ (Tajné) 1945 – 1963, sign. T 311/45.

V októbri 1946 hovoril Dejean s Gottwaldom. Predseda vlády mu oznámil, že Československo má v prípade zmluvy jasný postoj, čaká sa teda len na súhlas francúzskej strany.²⁶ Pre neochotu Francúzov boli prípravy zmluvy v nasledujúcich mesiacoch úplne prerušené a znova sa dali do pohybu až vo februári 1947, keď francúzsky minister zahraničných vecí Georges Bidault vyjadril súhlas so začiatkom oficiálnych medzištátnych rokovaní.²⁷ Po skončení parížskej mierovej konferencie podpísal 14. februára Jan Masaryk s Bidaultom „Československo-francúzsku deklaráciu o spolupráci“, ktorou sa zaviazali, že majú „úmysel zosilniť súčinnosť medzi oboma krajinami, ako je vyjadrený v československo-francúzskej deklarácii zo dňa 22. augusta 1944“.²⁸ Československí predstavitelia si želali, aby bola zmluva podpísaná ešte pred začiatkom blížiacej sa moskvskej konferencie ministrov ZSSR, USA, Veľkej Británie a Francúzska.²⁹ Pre ďalšiu nečinnosť Paríža sa to však nestalo.

V prípade zmluvy nenastal žiadny pokrok ani v priebehu nasledujúcich dvoch mesiacov. Oficiálne rokovania sa stále nezačali. V Prahe boli čoraz viac rozčarovaní z vlažného postoja Paríža, čo si uvedomoval aj Dejean, ktorý apeloval na Quai d'Orsay, aby sa nevzdávali bez boja všetkých svojich strategických pozícií v Československu. Francúzsky veľvyslanec v správach pre ministerstvo zahraničných vecí často písal o netrpezlivosti či priamo rozčarovaní československých politikov z pomalého postupu francúzskej vlády. Ako zdôraznil v jednom telegrame, v Prahe považujú vyčkávanie už za „neúnosne dlhé“ a vo vláde navyše spôsobuje „sklamanie a roztrpčenie“.³⁰

Európa sa rozdeľuje

Uzatvorenie spojenectva začala komplikovať aj medzinárodná situácia. V súvislosti so stupňujúcim sa napätím medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom bol podpis zmluvy stále problematickejší. Začiatkom mája 1947 boli vo Francúzsku z vlády vylúčení komunisti Maurice Thoreza, čím sa oficiálne začala studená vojna aj na francúzskej domácej pôde.³¹ Paul Ramadier,³² francúzsky socialistický premiér, využil vlnu celoštátnych robotníckych štrajkov ako zámienku na odstránenie svojho komunistického

²⁶ PETRUF, Vzťahy, s. 153.

²⁷ François Coulet, diplomat a pracovník európskeho oddelenia francúzskeho ministerstva zahraničných vecí, informoval 13. februára veľvyslanectvá vo Washingtone a Moskve o tom, že „nadišiel okamžik zahájiť plánované rozhovory s československou vládou“, podpis zmluvy sa však mal uskutočniť až po uzatvorení zmluvy s Veľkou Britániou. MARÈS, Francúzsko-československé vzťahy, s. 199.

²⁸ Československo-francúzska deklarácia o spolupráci zo 14. februára 1947. AMZV Praha, f. Generální sekretariát (ďalej GS), 1945 – 1954, k. 150, Francúzsko, Spojenecká zmluva.

²⁹ To však Bidault odmietol. Československo-francúzska deklarácia..., AMZV Praha.

³⁰ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 208, s. 441.

³¹ Maurice Thorez (1900 – 1964) bol francúzsky politik, predseda Francúzskej komunistickej strany od roku 1930 až do svojej smrti. V rokoch 1946 – 1947 bol podpredsedom francúzskej vlády.

³² Paul Ramadier (1888 – 1961) bol od januára do novembra 1947 francúzskym premiérom.

koaličného partnera. Čiastočne to bol aj výsledok tlaku Spojených štátov,³³ ktoré podmieňovali alokovanie hospodárskej pomoci absenciou komunistov vo vláde, čo údajne Ramadierovi oznámil priamo americký veľvyslanec v Paríži Jefferson Caffery.³⁴ Tieto zmeny mali závažné následky aj na francúzsko-československé vzťahy.³⁵ V tom istom čase boli odstránení komunisti z vlády aj v Taliansku.³⁶ Na oboch stranách Európy narastala vzájomná nedôvera a spolupráca naprieč kontinentom bola v takejto atmosfére stále zložitejšia.³⁷

Už pred samotným vylúčením komunistov z francúzskej vlády začali z Paríža prichádzať do centrály KSČ správy rôznych autorov s varovaním, aby podpis spojeneckej zmluvy s Francúzskom odložili. Na medzinárodnom oddelení ÚV KSČ sa dokonca otvorene pýtali: „Za tejto situácie komu vo Francúzsku prospieje uzatvorenie zmluvy s Československou republikou?“ A odpovedali si: „Len zložkám pravice, ktoré z tohto faktu budú propagačne vyvodzovať, že mníchovská zrada vlastne ani zradou nebola, čo vlastne sama naša republika svojimi činmi uznáva.“³⁸ Správa ďalej konštatuje, že „doba k jej definitívnemu uzatvoreniu nie je zatiaľ vhodná“.³⁹ Československé „pravivé“ sily podľa medzinárodného oddelenia sledovali budovaním pomysleného mosta medzi Západom a Východom „jediný cieľ, aby po

³³ Trumanova vláda priamo svojich slabších partnerov do konkrétnych krokov nenútila, avšak nastavila systém budúcej hospodárskej pomoci a spolupráce tak, aby bolo pre vlády výhodné zbaviť sa svojich dovtedajších komunistických partnerov. Spojené štáty rôznymi nástrojmi podporovali v západnej Európe stredopravicové alebo stredoľavicové strany, ktoré boli orientované proamericky. Preto neplatí, že ich podpora smerovala len k hnutiam na pravej strane spektra, ale k tým politickým subjektom, ktoré nepodporovali Sovietsky zväz a boli ochotné spolupracovať s Washingtonom. Pozri KISATSKY, Deborah. The United States, the French Right, and American Power in Europe, 1946–1958. In *The Historian*, 2003, roč. 65, č. 3, s. 615–641.

³⁴ LEFFLER, Melvyn P. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Redwood City: Stanford University Press, 1992, s. 158.

³⁵ V polovici júna 1947 vypracovalo československé ministerstvo vnútra správu o situácii vo Francúzsku. Jej autorom bol komunist Jindřich Veselý (1906 – 1964). Politickú krízu, ktorú správa analyzovala najmä z medzinárodného kontextu, pripísali na ministerstve kresťanským demokratom a socialistom. „Vinu na kríze nenesie komunistická strana, ktorá v záujme udržania pokoja išla vo svojich ústupkoch často omnoho ďalej, než bolo z hľadiska jej ideológie únosné (otázka kolónií atď.).“ Udalosti vo Francúzsku zasadili do kontextu americkej politiky v Európe. „Po Bidaultovom moskovskom obrate na západ a po vylúčení komunistov z vlády je isté, že Francúzsko dostane od USA nejakú protihodnotu. Jej výška však nie je zďaleka taká, ako si to Francúzi predstavovali.“ Správa ministerstva vnútra Československej republiky o americkom politickom vplyve vo Francúzsku zo 16. júna 1947. AKPR, f. KPR, sign. T 311/45.

³⁶ Pozri PONS, Silvio. Stalin, Togliatti, and the Origins of the Cold War in Europe. In *Journal of Cold War Studies*, 2001, roč. 3, č. 2, 3–27.

³⁷ Pred uzatvorením spojeneckej zmluvy s Československom varovali Paríž aj Briti v marci 1947 ústami Ormeho Sargenta, štátneho podtajomníka na ministerstve zahraničných vecí, ktorý na rokovania reagoval: „Neupadajme znovu do predvojnových omylov; nerozširujeme počet paktov, ak chceme zachovať hodnotu tých, ktoré už sú alebo budú uzavreté medzi hlavnými veľmocami a ktoré jedine môžu byť účinné. Chápem..., že ste sa nádejali, že rokovaniami s Čechmi zabránite, aby sa celkom ocitli v područí Ruska, a že Česi si to aj želajú. Na tomto princípe sa zhodujeme, avšak domnievame sa, že v tomto smere môže byť osožná nejaká akcia v ekonomickej oblasti.“ Podľa Britov bolo možné dosiahnuť v strednej Európe výsledky už len v hospodárskej a kultúrnej sfére. Proti uzatváraniu francúzskych paktov vo východnej Európe sa v máji vyjadrili aj Američania. PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 196, s. 411.

³⁸ Správa nie je podpísaná ani datovaná, avšak vznikla počas moskovskej konferencie štyroch ministrov zahraničných vecí (10. marec – 24. apríl 1947). Československo-francúzska spojenecká zmluva. NA Praha, f. ÚV KSČ – Mezinárodní oddělení 1945 – 1952 (ďalej **MO 1945 – 1952**), k. 37.

³⁹ Československo-francúzska spojenecká zmluva, NA Praha.

ňom pretiahli našu republiku na západ a nie, aby po ňom priblížili Francúzsko k východu“.⁴⁰ Na medzinárodnom oddelení ÚV KSČ očakávali, že sa situácia vo francúzskej vláde čoskoro zmení a komunistov z nej budú vytláčať, alebo budú ich pozície posilnené – a až v takom prípade by československí komunisti mali začať propagovať rýchly podpis zmluvy.

Jacques Duclos, popredný funkcionár Francúzskej komunistickéj strany (PCF),⁴¹ oznámil zástupcom KSČ ešte pred vylúčením jeho strany z vlády, že na „zmluve československo-francúzskej máme záujem, ale radil by som vám, aby ste sa s jej podpisom neukvapovali.“⁴² Tri dni po tom, čo francúzski komunisti stratili svoje ministerské kreslá, avizoval Duclos do Prahy, že Ramadierov kabinet po ich odstránení zmení svoj rezervovaný postoj k spojeneckej zmluve s Československom, hoci to ani tentokrát nebude „úprimná túžba“.⁴³ Mala sa tým iba odvrátiť pozornosť verejnosti od toho, že vylúčením komunistov z vlády sa Francúzsko stalo definitívne členom západného bloku. Nasledujúce týždne mu naozaj dali za pravdu, pretože československá vláda dostala nový francúzsky návrh zmluvy. Situácia sa však oproti predchádzajúcim mesiacom zmenila, československí komunisti už na uzatvorení zmluvy stratili záujem. Navonok sa za ňu síce ešte zasadzovali, interne však jej podpísanie chceli zdržiavať a oddialiť na neurčito. Aj sociálny demokrat, podpredseda vlády Zdeněk Fierlinger sa 8. mája zhodol počas rozhovoru s Mauricom Thorezom, lídrom francúzskych komunistov a donedávna tiež podpredsedom vlády, že za súčasnej situácie nie je uzatvorenie zmluvy vhodné.⁴⁴

V nepodpísanej správe z Paríža, ktorá bola 9. mája adresovaná medzinárodnému oddeleniu ÚV KSČ, sa píše, že je namieste „aby podpis zmluvy predbežne bol odložený, až do tej doby, keď vo Francúzsku bude vytvorená nová politická situácia, pri ktorej by komunisti, t. j. zložka národa, ktorá jediná nekompromisne stála proti Mnichovu, neboli z vlády vylúčení“.⁴⁵ S rovnakým odporúčaním je napísaná aj správa pre Gottwalda z 23. mája, ktorú vypracovali na ministerstve informácií a ktorej autor odporúčal zmluvu kvôli nedávnomu politickému vývoju neuzatvárať. Podľa správy „každý podobný akt by bol len posilou pre stávajúcu vládu“ v Paríži a podpis zmluvy by „slúžil ako plášťik k prehláseniu, že aktuálna vláda nesleduje len

⁴⁰ Československo-francúzska spojenecká zmluva, NA Praha.

⁴¹ Jacques Duclos (1896 – 1975) bol francúzsky politik. Patril medzi najvýznamnejších predstaviteľov Francúzskej komunistickéj strany, medzi rokmi 1950 až 1953 bol jej úradujúcim generálny tajomníkom. Od roku 1926 zasadal vo francúzskom parlamente ako poslanec, po roku 1959 ako senátor. Francúzskych komunistov reprezentoval na rôznych medzinárodných rokovaníach aj na zakladajúcej schôdzi Informbyra. V roku 1969 bol kandidátom na prezidenta a len tesne sa nedostal do druhého kola, v ktorom zvíťazil Georges Pompidou. Bližšie pozri SALES, Véronique. La vie secrète de Jacques Duclos. In *L'Histoire*, 1993, č. 170, s. 102-109. Dostupné na: <<https://www.lhistoire.fr/la-vie-secr%C3%A8te-de-jacques-duclos>> [2023-06-12]

⁴² Československo-francúzska spojenecká zmluva, NA Praha.

⁴³ Očakávalo sa, že po vytlačení komunistov z vlády Francúzsko zmení svoj dovtedy „krajne rezervovaný postoj ohľadom francúzsko-československej spojeneckej zmluvy“. Správa z 9. mája 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 94, Francúzsko-československá zmluva.

⁴⁴ Opis situácie vo Francúzsku z 9. mája 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – MO 1945 – 1952, k. 37.

⁴⁵ Opis situácie vo Francúzsku..., NA Praha.

západnú politickú líniu, ale že usiluje o spoluprácu tiež s pokrokovými krajinami na druhej strane.“⁴⁶ Bol to teda rovnaký argument, aký uvádzal Duclos. Gottwald bol ďalej informovaný, že by bolo žiadúce, aby sa na podpis zmluvy príliš „netlačilo ba naopak brzdilo“, pretože nová francúzska vláda si vraj uzatvorenie zmluvy priala „čím skôr, tým lepšie“.⁴⁷

Medzi 25. až 29. júnom 1947 sa konal v Štrasburgu XI. zjazd Francúzskej komunistickej strany.⁴⁸ Predsedníctvo ÚV KSČ vyslalo ako svojich zástupcov na zjazd Viléma Nového, šéfredaktora *Rudého práva* a Bedřicha Gemindera,⁴⁹ vedúceho medzinárodného oddelenia ÚV KSČ.⁵⁰ Dňa 26. júna prebehol rozhovor medzi Duclosom a Novým, v ktorom diskutovali o politickom vývoji vo Francúzsku.⁵¹ Československí komunisti, tvrdil poslanec Nový, v tom čase ešte stále úplne nerozumeli okolnostiam vylúčenia komunistov z francúzskej vlády. Duclos mu preto ozrejmil, ako a prečo boli ich ministri zbavení kresiel. „Je to podobná situácia ako v Taliansku,“ vysvetľoval.⁵² Mala to byť súčasť širšej ofenzívy proti komunistom. Na činnosť zahraničnej „reakcie“ sa však neodvolával. „Cieľ našej politiky je vrátiť sa do vlády, k tomu využiť rozporu vo vláde a použiť tlak nás,“ pokračoval Duclos. „Avšak nenáhlime sa, nechceme vzbudiť dojem, že chceme byť za každú cenu vo vláde.“⁵³ Zároveň vyhlásil, že je optimista a verí, že za pár mesiacov sa im do nej podarí vrátiť. Podľa neho mali nastať zmeny vo vláde už v najbližšom čase. Ako

⁴⁶ Prísne dôverná správa o návšteve Huberta Ripku v Paríži z 23. mája 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 94.

⁴⁷ Prísne dôverná správa ..., NA Praha.

⁴⁸ Juhoslovanských komunistov reprezentoval na zjazde popredný funkcionár Milovan Djilas. V tom čase sa stretol s Molotovom v Paríži, kde spoločne kritizovali francúzskych komunistov za ich umiernenosť počas politickej krízy DJILAS, Milovan. *Conversations with Stalin*. New York: Penguin Books, 1967, s. 99. K zjazdu v Štrasburgu pozri ROBRIEUX, Philippe. *Histoire intérieure du Parti Communiste, tome 2. De la libération à l'avènement de Georges Marchais*. Paris: Fayard, 1981; DUCLOS, Jacques a BILLOUX, François, ed. *Dějiny Francouzské komunistické strany*. Praha: Svoboda, 1975, s. 396-398.

⁴⁹ Bedřich Geminder (1901 – 1952) bol vysoký funkcionár KSČ. Od 30. rokov do konca vojny pracoval v štruktúrach Kominterny a bol osobným tajomníkom Georgiho Dimitrova. Po oslobodení Československa prišiel do Prahy a stal sa vedúcim medzinárodného oddelenia ÚV KSČ, čiže zodpovedal za styk strany so zahraničím, predovšetkým so ZSSR. Jeden čas s ním chodila Gottwaldova dcéra Marta, ich sobáš však nebol schválený (zrejme jej matkou), zobrala si preto Alexeja Čepičku. Geminder napokon skončil medzi obžalovanými v procese s Rudolfom Slánským a 3. decembra 1952 ho popravili. Príťažilo mu zrejme aj to, že bol expriateľ Marty, čo mu Alexej Čepička podľa všetkého nemohol zabudnúť. Pozri DOLEŽALOVÁ, Markéta. Bedřich Geminder (1901–1952). In *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948–1989*. Dostupné na:

<<https://web.archive.org/web/20151210022658/http://www.ustrcr.cz/cs/bedrich-geminder-1901-1952>> [2023-07-17]

⁵⁰ Zápis zo schôdze predsedníctva ÚV KSČ zo dňa 16. júna 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – Predsedníctvo ÚV KSČ 1945 – 1954 (ďalej **PŮK 1945 – 1954**), k. 1; Správa KSČ pre Francúzsku komunistickú stranu o československých delegátoch na jej XI. zjazd. NA Praha, f. ÚV KSČ – MO 1945 – 1952, k. 37.

⁵¹ Vilém Nový (1904 – 1987) bol funkcionár KSČ, šéfredaktor *Rudého práva*, od roku 1946 poslancom parlamentu. V roku 1949 ho zatkla Štátna bezpečnosť, bol vyšetrovaný a následne odsúdený vo vykonštruovanom procese. Od 60. rokov sa znova angažoval; neslávne sa preslávil svojimi nepravdivými konšpiračnými teóriami o upálení Jana Palacha, čo preniklo aj do popkultúry – venoval sa tomu napríklad film *Hořící keř* (2013). Vilém Nový – Lidé. In *Česká televize*. [online] Dostupné na: <<https://www.ceskatelevize.cz/lide/vilem-novy/>> [2023-06-22]

⁵² Záznam o rozhovore súdr. Nového so súdr. Jacquesom Duclosom dňa 26. júna 1947 v Štrasburgu, s. 1. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 94.

⁵³ Záznam o rozhovore súdr. Nového..., s. 1, NA Praha.

francúzskeho politika informoval Nový, v KSČ „považujeme situáciu za nevyjasnenú, neradi by sme uzavreli zmluvu s vládou, v ktorej nie sú komunisti zastúpení“.⁵⁴ S tým Duclos súhlasil. „Za týchto okolností by zmluva posilnila francúzsku reakciu,“ prisvedčil. „Je treba čakať, nenáhliť sa. Do dvoch mesiacov sa môže vo Francúzsku veľa zmeniť.“⁵⁵

V podobnom duchu sa nieslo aj ďalšie stretnutie, ktorého sa okrem nich dvoch zúčastnil tiež Maurice Thorez a Bedřich Geminder. Ako uviedli vo svojej správe zo zjazdu zástupcovia KSČ, Duclos a Thorez im počas tohto súkromného rozhovoru potvrdili, že očakávajú svoj návrat do vlády „najneskôr“ do dvoch mesiacov.⁵⁶ Podľa nich Spojené štáty vládu Ramadiera nepodržia, lebo on nie je ich človek. Reč bola aj o spojeneckej zmluve – tú im podpísať neodporúčali, kým sa nevrátia do vlády.⁵⁷ Francúzski komunisti boli podľa týchto a mnohých iných vyjadrení presvedčení o tom, že ich pôsobenie v opozícii je iba dočasné a čoskoro sa opäť dostanú k moci.⁵⁸ Nedá sa nepovšimnúť aj to, že z ich vystupovania je cítiť „zúfalý optimizmus“ – pripomínalo viac pranie ako reálnu politickú stratégiu. Na medzinárodnej scéne sa totiž situácia oproti dvom povojnovým rokom diametrálne zmenila, čo malo vplyv na všetky európske krajiny. Predstavitelia Francúzskej komunistickéj strany si to však zrejme ešte nestihli uvedomiť. Možno aj to bol dôvod, prečo sa počas nasledujúcich troch desaťročí do vlády už nevrátili.

Francúzsky protinávrh

Paríž sa do uzatvorenia zmluvy s Československom ani v priebehu jari neponáhlal, čo rozladilo dokonca aj Dejeana. Francúzsky veľvyslanec vo svojich správach apeloval na ministerstvo zahraničných vecí, aby sa v otázke Československa konečne rozhýbalo. Začiatkom mája zhrnul situáciu nasledovne: „*Ide skrátka o to, či v politickej rovine Francúzsko hodlá v strednej Európe opäť zaujať miesto, alebo či sa zmierilo s tým, že z tejto oblasti politicky odíde tak, ako to od nás Nemecko požadovalo bezprostredne po Mníchove. Vzhľadom na zmeny, ktoré odvtedy nastali, odísť by chtiac-nechtiac znamenalo utiecť pred Ruskom, ktoré sa v strednej Európe stalo jedinou veľmocou. Tento výsledok bezpochyby nie je tým, o čo sa v tomto prípade usilujeme.*“⁵⁹ Dejean ďalej podotkol, že dokonca aj najväčší zástancovia spojeneckej zmluvy

⁵⁴ Záznam o rozhovore súdr. Nového..., s. 1, NA Praha.

⁵⁵ Záznam o rozhovore súdr. Nového..., s. 2, NA Praha.

⁵⁶ Nový s Geminderom sa vo svojej správe venovali aj priebehu zjazdu a hlavným bodom jeho programu. Francúzski komunisti sa uzniesli podľa nich len na jedinej konkrétnej záležitosti, a to, že sa obrátia s ponukou na socialistov s výzvou k spolupráci všetkých robotníckych a demokratických síl. Chceli s nimi zrejme vládnuť. Vo svojej správe si všimajú aj to, že Thorez síce mal k Marshallovmu plánu výhrady, ale celkovo ho neodmietal. Správa o zjazde Francúzskej komunistickéj strany zo 4. júla 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – MO 1945 – 1952, k. 37.

⁵⁷ Správa o zjazde..., NA Praha.

⁵⁸ Rovnaké ilúzie mali v tom čase aj talianski komunisti, ktorí ubezpečovali Sovietov, že nová vláda Alcideho De Gasperiho dlho nevydrží a oni sa čoskoro opäť dostanú k moci. PONS, Stalin, Togliatti, and the Origins of the Cold War in Europe, s. 16.

⁵⁹ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 200, s. 421.

vrátane ministra Masaryka alebo prezidenta Beneša sa „začínajú čudovať tomu, čo zo strany Francúzska pokladajú za nedostatok pozornosti.“ Pomalý postup v rozhovoroch o zmluve kritizoval aj Ivo Ducháček (ČSL), predseda zahraničnopolitického výboru parlamentu.⁶⁰

Európske oddelenie francúzskeho ministerstva zahraničných vecí v dôsledku rokovaní s Československom vypracovalo 26. mája analýzu bilaterálnych zmlúv. Tie na jednej strane podrobilo kritike pre ich neefektívnosť a „regionálnosť“, na druhej strane vyzdvihlo ich potrebu, pretože mohli slúžiť ako protiváha dvojstranným zmluvám, čo uzatváral so slovanskými krajinami Sovietsky zväz. „Medzi Východom a Západom treba budovať mosty,“ konštatujú analytici ministerstva, „aj keď si ešte nemôžeme byť istí pevnosťou pilierov na druhom brehu.“⁶¹

V júni 1947 napokon Francúzsko oficiálne predložilo Československu svoj (proti)návrh spojeneckej zmluvy.⁶² Podľa neho si obe zmluvné strany priali „predovšetkým doplniť v pomere k Nemecku záruky“, ktoré pre nich vyplývali zo zmlúv so ZSSR a Veľkou Britániou.⁶³ Návrh textu vychádzal zo zmluvy uzavretej medzi Francúzskom a Spojeným kráľovstvom v marci 1947. Kým pôvodný československý návrh mal byť platný rovnako v oboch jazykových variáciách, pri tom prichádzajúcom z Paríža malo byť „rozhodujúce“ francúzske znenie.⁶⁴ Text návrhu sa odlišoval od toho československého predovšetkým tým, že bezpečnostné garancie obmedzoval iba na prípad Nemecka (nie na štáty s ním spojené) a navyše nehovoril o automatickej pomoci. Na československé výhrady k týmto dvom bodom upozornil Vladimír Clementis v rozhovore Dejeana už 6. júna; obaja sa však zhodli o na tom, že zmluva by mala byť napriek tomu uzatvorená čo najskôr – možno už v nasledujúcich týždňoch.⁶⁵ Predpokladalo sa, že pri príležitosti jej slávnostného podpisu pricestuje do Prahy francúzsky minister zahraničných vecí Georges Bidault.⁶⁶ A naopak, počas ratifikácie zmluvy mal prísť zase do Paríža prezident Beneš. O príchode francúzskeho ministra sa hovorilo dokonca už v horizonte niekoľkých týždňov.⁶⁷ Bidault údajne vyjadril ochotu pricestovať do Československa medzi 29. júnom a 13. júlom.⁶⁸

⁶⁰ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 201, s. 423.

⁶¹ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 203, s. 429.

⁶² O francúzskom protinávru sa hovorilo už počas májovej návštevy ministra Ripku v Paríži, počas ktorej došlo k jeho stretnutiu s ministrom zahraničných vecí Bidaultom, socialistickým premiérom Léonom Blumom, komunistickým funkcionárom Jacquesom Duclosom, ale aj s prezidentom Vincentom Auriolom. Prísne dôverná správa..., NA Praha.

⁶³ AKPR Praha, f. KPR, sign. T 1666/47.

⁶⁴ AKPR Praha, f. KPR, sign. T 1666/47.

⁶⁵ Záznam o rozhovore dr. Vladimíra Clementisa s francúzskym veľvyslancom Dejeanom zo 6. júna 1947. AMZV Praha, f. GS, 1945 – 1954, k. 65.

⁶⁶ Beneš požadoval, aby prvá iniciatíva o uzatvorenie spojeneckej zmluvy prišli z Francúzska a aby sa podpísala v Prahe, čím mala byť daná definitívna bodka za Mníchovom. Prezident sa mal potom zúčastniť na pozvanie francúzskej vlády ratifikácie zmluvy v Paríži. KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, s. 295.

⁶⁷ Správa pre československého veľvyslanca v Moskve z 20. júna 1947. AMZV Praha, f. GS, 1945 – 1954, Francúzsko.

⁶⁸ Niektoré dokumenty uvádzajú iný dátum (27. jún – 11. júl). Porovnaj KAPLAN, Československo v poválečné Evropě, s. 294.

Francúzskym protinávrrhom zmluvy sa zaoberala československá vláda na zasadaní 17. júna.⁶⁹ Tu vystupoval Clementis v otázke uzatvorenie zmluvy už o poznanie zdržanlivejšie.⁷⁰ Vláda bola informovaná o tom, že ministerstvo zahraničných vecí oznámilo Francúzsku aj veľvyslancovi Dejeanovi, že nebude súhlasiť s takouto „*zmenou konštrukcie*“ zmluvy.⁷¹ Jindřich Nosek, československý veľvyslanec v Paríži, pri tejto príležitosti rokoval priamo s Bidaultom, ktorý mu však neponúkol žiadne významnejšie ústupky.⁷² Minister mu navyše oznámil, že Francúzi sú síce trpezliví, ale dúfajú v skorú, kladnú odpoveď Prahy. Dňa 30. júna poskytol k zmluve Dejean československému ministerstvu zahraničných vecí svoj komentár, aby rozptýlil obavy z jej formulácie. Francúzsky návrh podľa neho „*zodpovedá [...] hlbokému cíteniu našich národov, ako aj trvalým záujmom našich krajín a Európy od pohoria Uralského až k brehom Atlantiku*“.⁷³ Veľvyslanec argumentoval v prospech jej podpísania; odôvodňoval to upevňovaním európskej bezpečnosti aj prekonávaním geopolitickej priepasti, ktorá sa otvárala uprostred starého kontinentu. Zdôraznil, že po uzatvorení zmluvy by sa delenie na západ/východ rozplynulo a súčasne by „*zanikla akákoľvek možnosť západného bloku*“.⁷⁴ Dejean sa 19. júna stretol s prezidentom Benešom, ktorý si podľa neho želel „okamžité“ podpísanie zmluvy a s pani Benešovou sa už veľmi tešili na nadchádzajúcu cestu do Paríža. Prezident mal podľa veľvyslancu dojem, že v otázke zmluvy s ním súhlasí aj predseda vlády.⁷⁵

Pri evaluácii francúzskeho návrhu zmluvy bolo pre československých politikov dôležité stanovisko Moskvy.⁷⁶ Ministerstvo zahraničných vecí sa obrátilo na Sovietov prostredníctvom svojho veľvyslancu Jiřího Horáka.⁷⁷ Dňa 25. júna prišla z Moskvy odpoveď,

⁶⁹ Zápis zo schôdze československej vlády zo 17. júna 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 128.

⁷⁰ Napriek tomu, že postoj komunistov k uzatvoreniu spojeneckej zmluvy bol od mája 1947 a vylúčenia komunistov z vlády v Paríži stále opatrnejší, československá vláda ako celok v tomto období ešte stále predpokladala podpis zmluvy v blízkej budúcnosti. Opakovane bola vyjadrovaná aj náklonnosť k Francúzskej republike. Na zasadaní vlády 13. júna bol napríklad na rad Bieleho leva III. triedy zástupca prednostu politickej sekcie na francúzskom ministerstve zahraničných vecí. Uznesenie schôdze československej vlády z 13. júna 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – KG, k. 128.

⁷¹ Zápis zo schôdze československej vlády..., NA Praha.

⁷² Veľvyslanec sa ešte v marci 1947 stretol s francúzskym prezidentom Auriolom, ktorý hovoril o spojeneckej zmluve a pozícii Francúzska vo svete optimisticky: „*Nové usporiadanie našich politických vzťahov bude pre Československo tým dôležitejšie, že Francúzsko bude medzi hlavnými mocnosťami opäť hrať dôležitú úlohu.*“ Citované podľa MARÈS, Francouzsko-československé vzťahy, s. 200.

⁷³ Dejeanov záznam o právnom a politickom dosahu francúzskeho protinávrrhu z 30. júna 1947. NA Praha, f. Úrad predsedníctva vlády – zápisy ze schůzí vlády (ďalej ÚPV – ZSV), a. j. 309/94.

⁷⁴ Dejeanov záznam..., NA Praha; Niekoľko poznámok veľvyslancu Dejeana k francúzskemu protinávrrhu. NA Praha, f. ÚPV – ZSV, a. j. 309/94.

⁷⁵ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 219, s. 459.

⁷⁶ Vláda sa najskôr obrátila na Zorina, ktorý však v tejto otázke nemal žiadne bližšie inštrukcie. Dňa 13. júna 1946 povedal Clementisovi, že uzavretie zmluvy s Francúzskom je suverénnou vecou ČSR, ale že by sa do nej nemuseli ponáhľať, pretože ju možno chce Bidault len využiť na upevnenie svojej pozície. Rozhovor Clementisa so Zorinom z 13. júna 1946. AMZV, f. GS, 1945 – 1954, k. 187.

⁷⁷ Československá vláda bola kvôli zneniu zmluvy postavená pred niekoľko dilem. Dôležité bolo aj to, ako sa k francúzskej formulácii zmluvy postaví Sovieti. V pokynoch vlády z 20. júna, ktoré dostal československý veľvyslanec v Moskve Jiří Horák, sa spomínajú obavy Prahy z francúzskeho znenia zmluvy, aby to „*nebolo vo svetovej*

v ktorej stálo, že Sovietski považujú „za správne“ námietky československej vlády proti zmenám navrhovaným francúzskou vládou.⁷⁸ Tým podľa Masaryka podpis zmluvy prestal byť záležitosťou jeho rezortu a stal sa otázkou, o ktorej musí rozhodnúť celá vláda. Minister však neskrýval svoje obavy, že Československo predbehnú Poliaci a podpíšu zmluvu s Francúzmi skôr ako oni.⁷⁹ Otázka pripravovanej poľsko-francúzskej zmluvy zohrávala pri rokovaniach samostatný faktor, keďže rozhovory medzi Parížom a Varšavou prebiehali paralelne s tými medzi Parížom a Prahou.⁸⁰ Československo však malo po celý čas náskok.⁸¹

O zmluve s Francúzskom diskutovali československí politici 1. júla na schôdzi vlády, ktorá bola pre citlivosť danej problematiky vyhlásená za tajnú. Počas nej už bolo badateľné, že predchádzajúci entuziazmus komunistov z uzatvorenia zmluvy definitívne vyprchal. Hoci to ešte nemohli povedať otvorene, s jej podpisom už zrejme v blízkej budúcnosti nepočítali. K názorovému obratu ich na jednej strane viedla zmena vo francúzskej vláde, ale aj zamietavá odpoveď Moskvy. Či však boli Sovietski naozaj proti, v tom čase ešte nebolo úplne jednoznačné – aspoň nie podľa nekomunistických členov vlády. Moskva vo svojej odpovedi len súhlasila s obavami, ktoré ako prvá vyjadrila v memorande československá strana. Formuláciu otázok pre Sovietskov z toho dôvodu kritizovali viacerí členovia vlády – boli podľa nich sugestívne.⁸² Podpredseda vlády Petr Zenkl (ČSNS) sa svojich kolegov spýtal,

verejnosti vysvetľované ako prejav zahraničnej orientácie Československa“. Vláda sa obávala aj toho, že neakceptovanie francúzskeho návrhu a trvanie na svojich podmienkach by mohlo „roztvoriť priekopu“ medzi Západom a Východom a zároveň by mohlo byť interpretované ako československý zámer prekaziť spoluprácu. Horák mal o celej problematike informovať Molotova a vyžiadať si v tejto veci stanovisko Moskvy. Správa československej vlády veľvyslancovi v Moskve z 20. júna 1947. AMZV Praha, f. GS, 1945-1954, Francúzsko.

⁷⁸ Memorandum pre Moskvu, ktoré vypracoval Masaryk po dohode s Gottwaldom, bolo však samo o sebe problematické. Otázky pre Sovietskov boli formulované sugestívne: spomínali sa v nich obavy československej vlády, ktorá sa podľa memoranda domnievala, že uzatvorenie zmluvy môže mať negatívny dopad na zahraničnopolitickú orientáciu Československa. Sovietska odpoveď na memorandum ministerstva zahraničných vecí z 25. júna 1947. AMZV, f. TO – Obyčejné, ZSSR, 1945 – 1959, k. 26.

⁷⁹ Zápis o tajnom jednaní československej vlády z 1. júla 1947. NA Praha, f. ÚPV – ZSV, a. j. 309/94.

⁸⁰ Obe východoeurópske krajiny – aj v dôsledku vzájomných územných sporov – sa predbiehali o to, kto uzatvorí spojeneckú zmluvu s Francúzskom skôr. V apríli 1947 odoslal veľvyslanec v Paríži francúzskemu ministerstvu zahraničných vecí správu, že poľská vláda si želá, aby neuzatvorili zmluvu s ČSR predtým, než sa dohodnú na jej texte s Poľskom. PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 199, s. 419.

⁸¹ Poliaci vyjadrili v polovici júna nádej, že uzatvorenie zmluvy medzi Varšavou a Parížom prebehne veľmi krátko po podpise zmluvy s Československom. PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 220, s. 461.

⁸² Minister zahraničného obchodu Hubert Ripka sa domnieval, že na takto položené otázky nemohla Moskva odpovedať inak, ako odpovedala, s čím súhlasil aj podpredseda vlády Ján Ursíny a minister zdravotníctva Adolf Procházka. Vláda navyše žiadne oficiálne obavy nemala – na ničom takom sa aspoň neuzniesla. Otázky na Moskvu tak neodrážali podľa nich realitu. Ripka preto kritizoval ministerstvo zahraničných vecí, podľa neho nezvládlo komunikáciu so Sovietskym zväzom, zle naformulovalo otázky a teraz ich postavilo do zložitej situácie. Mali rokovať so Sovietsmi priamo a hlavne ústne. Ako sa vyjadril, „konzultácia s Moskvou bola našou samozrejmovou spojeneckou povinnosťou. Ak chceme byť vôbec považovaní za lojálneho spojencu, potom sa musíme vo všetkých podstatných otázkach, týkajúcich sa nášho štátu, vždy poradiť so svojim hlavným spojencom, najmä keď ide o dôležité štátne záujmy. Našou snahou musí tu vždy byť, aby o tomto našom lojálnom postupe nikdy nemohla vzniknúť pochybnosť.“ Zápis o tajnom jednaní československej vlády z 1. júla 1947. NA Praha.

o čo im vlastne ide.⁸³ Zmluva s Francúzskom mohla podľa neho preklenúť delenie Európy do dvoch blokov a pre bezpečnostnú politiku republiky bola žiadaným príspevkom. Komunisti naopak argumentovali, že zmluvu chce využiť Západ, aby odtiahol Československo od Sovietskeho zväzu.⁸⁴ Podľa generálneho sekretára ministerstva zahraničných vecí Arnošta Heidricha by k podpisu francúzskeho návrhu mohlo dôjsť, ak by ho Francúzsko predložilo ešte pred moskovskou konferenciou.⁸⁵ Po nej sa však situácia skomplikovala, najmä v dôsledku vývoja rokovaní o britsko-sovietskej zmluve, kde narážala Moskva na podobné problémy ako Praha pri zmluve s Francúzmi. Prijatie francúzskeho návrhu zmluvy by tak mohlo zhoršiť negociačnú pozíciu Sovietskeho zväzu. To bola aj hlavná línia (resp. výhovorka), ktorú razili komunisti: treba ešte počkať a ďalší postup koordinovať so Sovietskym zväzom. Naopak, predstavitelia občianskych strán chceli uzatvoriť zmluvu čo najskôr. Nutnosť koordinácie s Moskvou zároveň nespochybňovali, tiež to považovali za nevyhnutné.⁸⁶

Komunisti spoločne s podpredsedom vlády Zdeňkom Fierlingerom (ČSSD) kritizovali postup francúzskej diplomacie za to, že ich nechali čakať 11 mesiacov a potom od nich zrazu požadovali rýchlu odpoveď.⁸⁷ Paríž podľa Gottwalda údajne zamýšľal využiť zmluvu proti Moskve.⁸⁸ Predseda vlády ďalej vyhlásil, že vnútropolitická situácia vo Francúzsku nie je pri jeho rozhodovaní kľúčová, pretože on by si nevzal na svedomie uzatvorenie zmluvy bez súhlasu Sovietskeho zväzu ani v takom prípade, ak by „vo francúzskej vláde sedelo desať Thorezov“.⁸⁹ Na tom, že uzatvoriť zmluvu nemožno bez bližšej konzultácie s Moskvou, sa zhodli aj občianski politici.⁹⁰ Gottwald ďalej argumentoval, že vzhľadom na prebiehajúce rokovania sovietsko-britské by Československo v prípade

⁸³ Podľa Zenkla bola samozrejme, že Francúzsko nedá v zmluve Československu viac a pevnejšie záruky, než dalo Veľkej Británii alebo Sovietskemu zväzu. Zápis o tajnom jednaní..., NA Praha.

⁸⁴ Na to poznamenal minister Hubert Ripka, že ho odtiahnuť od Moskvy nemôže nikto, od nej sa môže odtiahnuť len sám. Zápis o tajnom jednaní..., s. 17. NA Praha.

⁸⁵ Československá diplomatická misia v Moskve o konferencii štyroch veľmocí podrobne informovala Prahu. Podľa prichádzajúcich správ vystupovali Američania s Britmi jednotne a vyvíjali nátlak na Francúzov, aby podporovali ich návrhy a tí im mali tendenciu ustupovať. Konferencia v Moskve – Snahy o získanie Francúzska. AMZV, f. TO – Obyčajné, ZSSR, 1945 – 1959, k. 8.

⁸⁶ Podpredseda vlády Petr Zenkl zastával názor, že napriek formulácii zmluvy je vhodné ju podpísať, pretože jej uzatvorenie je pokladané v Československu aj vo Francúzsku už za hotovú vec.

⁸⁷ Podľa Fierlingera sa vnútropolitická situácia vo Francúzsku zmenila. Na vláde vyhlásil, že tí, čo spôsobili Mníchov, teraz apelujú na rýchle uzatvorenie zmluvy, zatiaľ čo tí, ktorí ho odmietli, stoja bokom. Proti jeho tvrdeniam protestoval Petr Zenkl aj Hubert Ripka. Fierlinger navrhol počkať – za pár mesiacov sa situácia môže zmeniť. Jeho názor sa neodlišoval od názoru francúzskych komunistov a zastával tiež totožnú líniu ako KSČ. Zápis o tajnom jednaní československej vlády z 1. júla 1947. NA Praha.

⁸⁸ Súviselo to podľa neho najmä s pripravovanými revíziami zmlúv Sovietskeho zväzu s Francúzskom a Veľkou Britániou, s čím súhlasil aj Ripka.

⁸⁹ Zápis o tajnom jednaní..., s. 12. NA Praha.

⁹⁰ Minister zdravotníctva Adolf Procházka súhlasil, že zmluvu už nemôžu uzavrieť bez ďalšieho rokovania s Moskvou. Rovnaký názor zastával aj Zenkl.

uzatvorenia zmluvy s Francúzskom zneužili ako „baranidlo“ proti Sovietskemu zväzu.⁹¹ Minister poľnohospodárstva Július Ďuriš (KSS) hovoril priamo o „protisovietskej intervencii“ Západu.⁹² Podľa ministra informácií Václava Kopeckého (KSČ) by sa uzatvorenie zmluvy interpretovalo, že sa stavajú proti Sovietskemu zväzu. Francúzi premeškali svoju šancu, keď na československú iniciatívu nereagovali v roku 1946, pretože v tom čase bola medzinárodná situácia lepšia. Vo Francúzsku sa podľa Kopeckého teraz odohrával „velký boj“, ktorý ešte nebol ukončený. Hrozilo, že sa krajina stane „predmostím“ Spojených štátov.⁹³ Komunisti preto navrhovali, aby sa s podpisom zmluvy počkalo, kým sa situácia nevyjasní a nedostanú od Francúzov ponuku, v ktorej budú zapracované československé pripomienky. Po dlhej a búrlivej diskusii sa vláda uzniesla na pokračovaní rokovania s Francúzskom, ale aj na tom, že sa zistí názor Sovietskeho zväzu na predkladanú zmluvu. Ako informoval Dejean 1. júla Paríž, zahraničné súvislosti zmenili dovtedy jednomyselný postoj československej vlády k zmluve: „Francúzsky návrh sa tak ocitol vo víre medzinárodnej politiky a vo vnútropolitickom vrení, čo pred niekoľkými mesiacmi neexistovalo.“⁹⁴

Na ďalšom, mimoriadnom zasadaní vlády 4. júla dospeli politici k rovnakému záveru. Keďže minister zahraničného obchodu Hubert Ripka (ČSNS) mal o štyri dni naplánovanú cestu do Moskvy, Masaryk navrhol, aby spoločne s ním vycestovala širšia delegácia (on aj predseda vlády), ktorá by rokovala o aktuálnych zahraničnopolitických záležitostiach, teda o francúzskej spojeneckej zmluve a tiež – čo sa ukázalo ako nepomerne dôležitejšie – o Marshallovom pláne.⁹⁵ Dňa 7. júla oznámil Dejean Masarykovi odpoveď francúzskej vlády na stanovisko československej ohľadom dvoch sporných bodov textu zmluvy. Paríž navrhované úpravy odmietol, podľa neho žiadala Praha viac než dostal samotný Sovietsky zväz. Navrhli len malý ústupok, aby sa dohodli, že v prípade rozšírenia zmluvy medzi ZSSR a Francúzskom bude rozšírená aj zmluva československo-francúzska.⁹⁶

Prezident Beneš ešte pred odchodom delegácie do Moskvy vypracoval pre Sovietov vlastné memorandum k problematike zmluvy s Francúzskom. V ňom sa zasadzoval za jej prijatie a argumentoval, že by mohla pripútať Paríž bližšie k „východnému bloku“ a znemožniť tak vytvorenie „výlučného bloku západného“.⁹⁷ Ak by však podpis zmluvy mal

⁹¹ Predseda vlády doplnil, že „ak sa nechceme vystaviť nebezpečenstvu, že zmeníme celú svoju zahranično-politickú koncepciu, dnes proste nemôžeme uzatvoriť zmluvu s Francúzskom bez súhlasu Sovietskeho zväzu“. Zápis o tajnom jednaní..., s. 11-12. NA Praha.

⁹² Zápis o tajnom jednaní..., s. 24. NA Praha.

⁹³ Zápis o tajnom jednaní..., s. 24. NA Praha.

⁹⁴ Dejean sa však domnieval, že v kabinete „majú naďalej väčšinu rozhodní a vplyvní stúpenca zmluvy s Francúzskom. Avšak zatiaľ čo vzťah k nej bol veľmi dlho jednomyselný, teraz vzniká riziko, že sa stane popudom pre vnútrostranícky boj.“ PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 223, s. 464.

⁹⁵ Mimoriadna schôdza československej vlády 4. júla 1947, s. 16. NA Praha, f. ÚPV – ZSV, a. j. 310/95.

⁹⁶ KAPLAN, Československo v poválečné Evropě, s. 258-259.

⁹⁷ Bola to argumentácia, akú ponúkol československej vláde aj Dejean. SUM, Antonín a SLÁDEK, Oldřich, ed. *Osudové kroky Jana Masaryka: výběr dokumentů ke 110. výročí narození Jana Masaryka*. Praha: Sekce archivní správy MV, 1996, s. 104; Niekoľko poznámok veľvyslanca Dejeana..., NA Praha.

poškodiť vzťahy medzi Prahou a Moskvou, a vec by bola postavená tak, že si budú musieť vybrať medzi Francúzskom a Sovietskym zväzom, prezident uvádza, že „*v tom prípade žiadneho váhania alebo uvažovania u nás nie je ani nebude*“.⁹⁸ Beneš patril medzi hlavných podporovateľov spojeneckej zmluvy s Francúzskom, už vo februári 1947 sa pred Dejeanom vyjadril, že by mohla vyvážiť zmluvu so Sovietskym zväzom a umožnila by „*uskutočňovať medzi Moskvou a Parížom rovnovážnu politiku založenú na lojalite voči spojencom z východu i zo západu*“. Francúzsko podľa prezidenta mohlo „*v Prahe opäť získať miesto porovnateľné s miestom ZSSR*“.⁹⁹ Hoci navonok československí demokrati hovorili len o „doplnení“ bezpečnostných záruk, ktoré Československu poskytoval Sovietsky zväz, podtón „vyvažovania“ sovietskeho vplyvu západnou veľmocou bol zrejmý. To – z pochopiteľných príčin – nemohlo Sovietom vyhovovať. Najmä v kontexte nedávneho ochladenia vzťahov medzi Moskvou a Parížom.

Moskovské rokovania

Stalinov názor na francúzsky návrh zmluvy si vypočula československá delegácia počas neslávne známej moskovskej „diskusie“ v noci z 9. na 10. júla, hneď po tom, ako im sovietsky líder zakázal účasť na rokovaníach o Marshallovom pláne. Stalin podrobil text zmluvy kritike (treba však dodať, že bola miernejšia ako v prípade československého prijatia pozvania na parížsku konferenciu).¹⁰⁰ Podľa vládcu Kremľa síce Sovietsky zväz podporoval uzatvorenie spojenectva medzi Prahou a Parížom, ale francúzsky návrh textu bol horší ako československo-sovietska zmluva, pretože nezaručoval okamžitú, automatickú pomoc zo strany Francúzska a nevzťahoval sa ani na prípadných spojencov Nemecka. Vyjadril tak v podstate rovnaké námietky, aké opakovali aj československí komunisti. Stalin navyše usúdil, že podpis takto „nekvalitnej“ zmluvy by mal negatívne dôsledky aj na rokovania o zmluve medzi ZSSR a Veľkou Britániou, ktoré formálne uviazli na rovnako problematickej formulácii. „*Vláda ZSSR,*“ povedal Stalin zástupcom ČSR, „*nemá v úmysle radíť Vám, aby ste neuzatvárali zmluvu s Francúzskom, ale neradí Vám uzatvárať zmluvu horšiu, než sú zmluvy s Juhosláviou a Poľskom.*“¹⁰¹

Pokým sa nachádzali vo francúzskej vláde zástupcovia komunistickej strany, Moskva k Parížu prejavovala priateľské, hoci opatrné vzťahy, pretože sovietske vedenie očakávalo (či skôr dúfalo), že zlá ekonomická situácia – a z toho plynúce sociálne nepokoje – umožnia Thorezovi sústrediť vo svojich rukách stále väčšiu moc. To sa však po máji 1947

⁹⁸ SUM a SLÁDEK, *Osudové kroky Jana Masaryka*, s. 105.

⁹⁹ PETRUF, *Politické vzťahy*, d. č. 194, s. 407.

¹⁰⁰ JIČÍN, Rudolf; KAPLAN, Karel a KRÁTKÝ, Karel, ed. *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů*. Praha: Stát. ústf. archiv, 1992, d. č. 43, s. 62.

¹⁰¹ JIČÍN; KAPLAN a KRÁTKÝ, *Československo a Marshallův plán*, s. 63.

zmenilo – spoločne so zmenou francúzskej vlády. Sovieti začali Francúzsko považovať za súčasť Západu. Na prelome júna a júla poslal Molotov z konferencie troch ministrov zahraničných vecí v Paríži telegram Stalinovi, v ktorom skonštatoval: „Podľa priebehu tejto porady sa dá považovať za isté, že Francúzsko už plnou parou pláva anglofrancúzskym smerom a prestalo si robiť nárok aj na nepatrnú samostatnosť v jednotlivých otázkach, ako tomu bolo na predošlej porade.“¹⁰²

Po návrate do Prahy sa Gottwald s predsedníctvom KSČ dohodli, že budú trvať na predchádzajúcom československom návrhu zmluvy, ako im to odporúča sovietsky líder.¹⁰³ Zástupcovia československej vlády priniesli z Moskvy aj Stalinovu odpoveď na Benešove memorandum. Sovietsky líder v liste prezidentovi vysvetlil, že Sovietsky zväz podporuje uzatvorenie zmluvy s Francúzskom, pretože takáto zmluva by bola vhodná pre Československo a „čo je vhodné pre Československo, treba pokladať za vhodné aj pre Sovietsky zväz“.¹⁰⁴ Nepovažoval však za fér znenie zmluvy, aké navrhovali Francúzi. V závere Stalinovej odpovedi nájdeme aj implicitnú hrozbu a varovanie, že „ak bude československá vláda súhlasiť so zhoršením svojich pozícií v zmluve s Francúzskom, môžu sa spojenci Československa – ZSSR, Juhoslávia, Poľsko – ocitnúť v nevýhodnom postavení v zrovnaní s Francúzskom a nie je vylúčené, že budú nasledovať precedens s Francúzskom.“¹⁰⁵ Zamietavé stanovisko Stalina znamenalo koniec akýchkoľvek šancí na uzatvorenie spojenectva medzi Československom a Francúzskom. Európa sa mala definitívne rozdeliť na dva bloky.

Na svojej schôdzi 15. júla sa československá vláda uzniesla, že rokovania s Francúzmi zatiaľ odložia. Ako tvrdili ministri, bolo leto a „politické prázdniny“, počas ktorých vláda fungovala aj tak len v obmedzenom režime, nemalo to cenu vôbec riešiť.¹⁰⁶ V septembri 1947, keď sa ministri vrátili späť do ľavic, predložil Maurice Dejean československej vláde mierne modifikovaný návrh zmluvy, ktorý čiastočne zohľadňoval požiadavku Prahy na obranné záruky proti spojencom Nemecka.¹⁰⁷ Už však bolo neskoro. Rokovania definitívne uviazli na mŕtvom bode. V októbri informoval Dejean Paríž o „pevnom zámere“ Gottwalda neuzatvárať dohodu.¹⁰⁸ Československí komunisti sa po odstránení svojich kolegov z francúzskej vlády začali správať k Parížu podozrievavo, ak nie rovno nepriateľsky, a medzinárodná situácia sa vyvinula v neprospech uzatvorenia

¹⁰²NARINSKIJ, Michail M. Sovětský svaz a Marshallův plán. In *Soudobé dějiny*, 1997, roč. 4, č. 3-4, s. 486.

¹⁰³Zápis zo schôdze predsedníctva ÚV KSČ z 15. júla 1947. NA Praha, f. ÚV KSČ – PÚK 1945 – 1954, k. 1.

¹⁰⁴Poznámky predsedu ministerskej rady ZSSR J. V. Stalina k listu prezidenta Československej republiky Dr. E. Beneša o zahraničnej politike Československa z 11. júla 1947, s. 1-2. NA Praha, f. ÚPV – ZSV, a. j. 312/97.

¹⁰⁵Poznámky predsedu ministerskej rady ZSSR..., s. 2, NA Praha.

¹⁰⁶Zápis tajnej časti schôdze československej vlády z 15. júla 1947. NA Praha, f. ÚPV – ZSV, a. j. 312/97.

¹⁰⁷PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 238, s. 497.

¹⁰⁸PETRUF, Politické vzťahy, d. č. 241, s. 503.

zmluvy.¹⁰⁹ Predstavitelia KSČ oficiálne ďalej trvali na československom návrhu zmluvy, neoficiálne jej uzatvorenie už nepovažovali za aktuálne. Nepomohlo ani to, že Beneš bol s novou formuláciou textu spokojný a osobne sa zasadzoval za jej podpísanie.

Ešte niekoľko mesiacov predtým, keď Československo prijalo pozvanie na konferenciu o Marshallovom pláne, sa mohlo zdať, že dobré vzťahy medzi Parížom a Prahou bude možné udržať aj v čase začínajúcej studenej vojny. Francúzske médiá aj politici z rozhodnutia československej vlády vtedy neskrývali svoje nadšenie. Kresťanskodemokratický poslanec Maurice Schumann (z vládnej strany MRP) napísal 9. júla komentár, v ktorom zdôrazňoval historický význam účasti Československa na parížskej konferencii. Malo to podľa neho symbolický rozmer kvôli Mníchovu. Prijatie pozvania zároveň obsahovalo nádej – a snáď aj predpoveď – budúcej užšej spolupráce medzi oboma krajinami. Hoci bolo Československo podľa Schumanna so ZSSR spojené tradíciou a nutnosťou, nebolo jeho satelitom – ani svojím vnútorným režimom, ani diplomatickým postojom. Keďže sa dokázalo brániť komunizmu, môže poslúžiť „ako prostredník medzi dvoma Európami a dvoma svetmi“.¹¹⁰ Niektorí francúzski komentátori sa však po československom prijatí pozvania (správne) domnievali, že Sovieti chcú na konferenciu poslať spriatelene krajiny len preto, aby ju narušili.¹¹¹ O pár dní na to sa situácia celkom zmenila. Revidovanie potvrdenia účasti zapôsobilo v Paríži, pochopiteľne, veľmi negatívne.¹¹² Veľvyslanec Nosek koncom júla informoval, že „sa názory niektorých miestnych politických kruhov na Československo pomerne zmenili v zmysle nám nepriaznivom“.¹¹³ Vo Francúzsku zaznamenali značný ohlas aj jesenné udalosti na Slovensku, kde sa po odhalení údajných „sprisahancov“ rozhorela politická kríza, ktorú sa pokúsili slovenskí komunisti využiť na likvidáciu Demokratickej strany. Veľvyslanec v Paríži informoval ministerstvo zahraničných vecí, že ohlas vo francúzskych médiách a verejnom priestore bol na slovenskú politickú krízu neočakávane veľký. Mnoho novín,

¹⁰⁹LACAZE, Yvon. Francúzsko-československé vzťahy od osvobození do únorového převratu 1945-1948. In *Mezinárodní vztahy*, 1997, roč. 32, č. 1, s. 69.

¹¹⁰Správa čs. veľvyslanca v Paríži z 10. júla 1947. AMZV, f. TO – Obyčejné, USA, 1945 – 1959, k. 22.

¹¹¹Správa o francúzskej tlači k účasti Československa z 9. júla 1947. AMZV, f. TO – Obyčejné, USA, 1945 – 1959, k. 22.

¹¹²Otázka Československa sa dostala aj do diskusie vo francúzskom parlamente, keď poslanci schvaľovali rezolúciu na podporu postupu Ramadierovej vlády pri rokovaníach s Američanmi. Jacques Duclos a jeho komunistická frakcia tvrdili, že spolupráca so Západom by nemala zájsť príďaleko, pretože Francúzskom môže prísť o svoju nezávislosť. Na to zareagoval už spomínaný poslanec Maurice Schumann: „Hovorí sa tu o Mníchove a my ako rozhodní protimníchovania si na to nesťažujeme. Ale nehovorí sa tu dostatočne o Československu. Nikto nepopiera, že pražská vláda prijala pozvanie zúčastniť sa parížskej konferencie a že 72 hodín neskôr bolo treba dvoch po sebe idúcich schôdzí vlády, aby toto rozhodnutie bolo zmenené. V ktorej chvíli bolo ČSR nezávislé? Keď vláda bez nátlaku, so súhlasom Beneša a Masaryka rozhodla sa ísť do Paríža – čo sa nedá zrovnávať s cestou do Mníchova –, alebo keď telefonické zavolanie, ktoré pochádzalo zo zahraničia, jej určilo povinnosť vrátiť sa späť? Čo je nezávislosť? Keď robíme, čo chceme, alebo keď robíme niečo iné, čo chceme?“ Zahranično-politická debata v Národnom zhromaždení. AMZV, f. TO – Obyčejné, USA, 1945 – 1959, k. 22.

¹¹³Zahranično-politická debata..., AMZV.

najmä tých pravicovo orientovaných, písalo o stupňujúcom sa tlaku komunistov v strednej Európe, niekedy už dokonca aj o predzvesti „*bolševizácie*“ Československa.¹¹⁴

Záver

Komunistický prevrat vo februári 1948 pochoval aj všetky zvyšné nádeje na spojenectvo medzi Parížom a Prahou, hoci v tom čase už jeho realizácia ani prakticky nebola možná. Zatiaľ čo československá vláda prejavovala ohľadom spojeneckej zmluvy iniciatívu a snahu o jej uzatvorenie do jari 1947, v Paríži sa k jej podpisu stavali zdržanlivo. Od májovej zmeny vo francúzskej vláde sa situácia otočila. Už to boli Francúzi, kto prevzal do rúk iniciatívu, a československá vláda tá, ktorá celý proces brzdila.

Po roku 1948 sa Francúzsko integrovalo stále hlbšie na Západ a Československo na Východ. Na Nový rok 1948 vyhlásil Dejean, že podpísanie spojeneckej zmluvy je už nereálne, „*pretože rozdelenie sveta do dvoch súperiacich blokov je už hotovou vecou... Je jasné, že dohoda, ktorá by mala byť predovšetkým prejavom dôvery v budúcnosť zjednotenej Európy, môže niečo priniesť len v takej medzinárodnej atmosfére, ktorá teraz už neexistuje.*“¹¹⁵ Československo a Francúzsko stáli na opačných stranách barikád rozbiehajúcej sa studenej vojny. Nový komunistický režim v Československu začal prezentovať predchádzajúce rokovania o spojeneckej zmluve s Francúzskom ako neúspešnú snahu Západu naštrbiť jednotu socialistických krajín. Rokovania medzi veľvyslancom Dejeanom a Clementisom sa stali dokonca predmetom neslávne známeho procesu so „*sprisahaneckým centrom*“ Rudolfa Slánskeho.¹¹⁶ Február 1948 zároveň urýchlil vytvorenie *Západnej únie*, aliancie, ktorá združovala Francúzsko, Veľkú Britániu, Belgicko, Holandsko a Luxembursko.¹¹⁷ Paríž dal súhlas so zjednotením svojej okupačnej zóny Nemecka do *Trizónie* a následne s vytvorením Nemeckej spolkovej republiky. V apríli 1949 sa Francúzsko stalo zakladajúcim členom NATO. Československo sa naopak stalo zakladajúcim členom RVHP – a v roku 1955 aj Varšavskej zmluvy. Naplniť víziu povojnovej spolupráce medzi Francúzskom

¹¹⁴KAPLAN, Československo v poválečné Evropě, s. 261.

¹¹⁵Citované podľa MAREŠ, Francouzsko-československé vztahy, s. 203.

¹¹⁶Clementisa obviňovali zo „*špionážneho spojenia*“ s Dejeanom; mal byť agentom Francúzska, ktorý oslabuje v Československu vplyv Sovietskeho zväzu. Bývalý minister zahraničných vecí sa podľa obžaloby snažil spojenectvom s Francúzskom uskutočňovať ideu Československa ako mosta medzi Západom a Východom, čo znamenalo, že sa stane len „*hračkou v rukách imperialistických dobrodruhov*“. „*Dejean hovoril o koncepcii ‚tretej sily‘,“* vypovedal Clementis vo svojom vynútenom priznaní, „*na ktorú sa pozeral ako na most, cez ktorý by bolo Československo a ostatné ľudovodemokratické krajiny prevedené do tábora imperialistov. Dejean neustále zdôrazňoval, aby som využíval svoj vplyv k prehĺbovaniu vzťahov medzi ČSR a Francúzskom a staral sa o zvýšenie vplyvu Západu a zníženie vplyvu Sovietskeho zväzu.*“ *Proces s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánským*. Praha: Orbis, 1953, s. 24, 146, 151.

¹¹⁷Februárový prevrat urýchlil západoeurópsku integráciu a zhoršil vzťahy medzi Západom a Východom. Pozri SVIK, Peter. The Czechoslovak Factor in Western Alliance Building, 1945–1948. In *Journal of Cold War Studies*. 2016, roč. 18, č. 1, s. 133-160; VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 645.

a Československom sa tak nepodarilo a obe krajiny stáli počas ďalších rokov na protiláhlej strane znepriatelenej Európy.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Prahe (AMZV)

fond Generální sekretariát 1945 – 1954

fond Teritoriální odbory – Obyčejné 1945 – 1959

fond Zastupitelský úřad USA 1921 – 1950

Národní archiv v Prahe (NA)

fond Úřad předsednictva vlády – zápisy ze schůzí vlády

fond ÚV KSČ – Klement Gottwald

fond ÚV KSČ – Mezinárodní oddělení 1945 – 1952

fond ÚV KSČ – Předsednictvo ÚV KSČ 1945 – 1954

Publikované pramene

Manifestace našeho přátelství k Francii. In *Rudé právo*, 1946, roč. 26, č. 159, s. 1.

Státní svátek svobodné Francie. In *Rudé právo*, 1946, roč. 26, č. 160, s. 1.

Literatúra

BŘACH, Radko. Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna 1924 a garanční dohoda čs.-francouzská z 16. října 1925. In *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 6, s. 3-21.

DJILAS, Milovan. *Conversations with Stalin*. New York: Penguin Books, 1967, 211 s.

DOLEŽALOVÁ, Markéta. Bedřich Geminder (1901–1952). In *Dokumentace popravených z politických důvodů 1948–1989*. Dostupné na:

<<https://web.archive.org/web/20151210022658/http://www.uustrcr.cz/cs/bedrich-geminder-1901-1952>>

[2023-07-17]

DUCLOS, Jacques a BILLOUX, François, ed. *Dějiny Francouzské komunistické strany*. Praha: Svoboda, 1975, 608 s.

FERIANCOVÁ, Alena. Československo-francouzská zmluva z januára 1924 a "odhalenie" jej tajného dodatku v nemeckých novinách. In *Studia historica Nitriensia*, 2005, roč. 12, s. 85-107.

HITCHCOCK, William I. *France Restored: Cold War Diplomacy and the Quest for Leadership in Europe, 1944-1954*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000, 308 s. ISBN 080724283

JIČÍN, Rudolf; KAPLAN, Karel a KRÁTKÝ, Karel, ed. *Československo a Marshallův plán: Sborník dokumentů*. Praha: Stát. ústř. archiv, 1992, 131 s. ISBN 8085270021.

KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha: Karolinum, 2004, 407 s. ISBN 8024606550.

KAPLAN, Karel a ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *ČSR a SSSR 1945 – 1948. Dokumenty mezivládních jednání*. Brno: Doplněk, 1997, 504 s. ISBN 8085765926.

KISATSKY, Deborah. The United States, the French Right, and American Power in Europe, 1946–1958. In *The Historian*, 2003, roč. 65, č. 3, s. 615-641.

LACAZE, Yvon. Francouzsko-československé vztahy od osvobození do únorového převratu 1945-1948. In *Mezinárodní vztahy*, 1997, roč. 32, č. 1, s. 59-75.

LEFFLER, Melvyn P. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Redwood City: Stanford University Press, 1992, 689 s. ISBN 0804722188.

- MARÈS, Antoine. Francouzsko-československé vztahy v letech 1944–1948 neboli mnichovský syndrom. In *Soudobé dějiny*, 1990, roč. 6, č. 2-3, s. 187-207.
- NARINSKIJ, Michail M. Sovětský svaz a Marshallův plán. In *Soudobé dějiny*, 1997, roč. 4, č. 3-4, s. 479-491.
- NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠŤOVÍČEK, Ivan, ed. *Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940-1945*. Praha: Karolinum, 2005, 647 s. ISBN 802460941X.
- PETRUF, Pavol, ed. *Politické vztahy medzi Francúzskom a Československom a Francúzskom a Slovenskom (1939 – 1948). Výber z dokumentov*. Martin: Matica slovenská, 2003, 818 s. ISBN 8070906979.
- PETRUF, Pavol. *Vzťahy medzi Československom a Francúzskom 1918 – 1948*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, 237 s. ISBN 9788056800522.
- PONS, Silvio. Stalin, Togliatti, and the Origins of the Cold War in Europe. In *Journal of Cold War Studies*, 2001, roč. 3, č. 2, 3-27.
- Proces s vedením protištátného sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánským*. Praha: Orbis, 1953, 583 s.
- ROBRIEUX, Philippe. *Histoire intérieure du Parti Communiste, tome 2. De la libération à l'avènement de Georges Marchais*. Paris: Fayard, 1981, 736 s. ISBN 2213009392
- SALES, Véronique. La vie secrète de Jacques Duclos. In *L'Histoire*, 1993, č. 170, s. 102-109.
- SUM, Antonín a SLÁDEK, Oldřich, ed. *Osudové kroky Jana Masaryka: výběr dokumentů ke 110. výročí narození Jana Masaryka*. Praha: Sekce archivní správy MV, 1996, 191 s. ISBN 809013582X
- SVIK, Peter. The Czechoslovak Factor in Western Alliance Building, 1945–1948. In *Journal of Cold War Studies*. 2016, roč. 18, č. 1, s. 133-160.
- TRAN, Tuong-Vi. The Failure of the French Tripartite Experiment in May 1947. In *European History Quarterly*, 2012, roč. 42, č. 2, s. 261-285.
- VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 832 s. ISBN 9788074221835
- Vilém Nový – Lidé. In *Česká televize*. [online] Dostupné na: <<https://www.ceskatelevize.cz/lide/vilem-novy/>> [2023-06-22]
- WEST, Nigel. *Historical Dictionary of Sexspionage*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc., 2009 400 s. ISBN 9780810862876

The Treaty That Wasn't. Unsuccessful Negotiations of an Alliance Between Czechoslovakia and France (1946–1947)

This study examines the failed negotiations for a mutual assistance treaty between Czechoslovakia and France during 1946–1947. Following World War II, both nations expressed interest in deepening their cooperation, motivated by shared wartime experiences and the need to stabilize Central Europe. At first, the Czechoslovak government strongly supported the proposal for a new treaty. France, however, approached the proposal with caution. The evolving international context, marked by increasing tensions between the East and West, further hindered bilateral negotiations. France's decision in May 1947 to expel Communists from its government significantly strained its relations with Prague. The Soviet leadership viewed the proposed treaty as a threat to the socialist bloc, prompting Czechoslovak Communists to delay the process. The coup d'état in Prague ultimately ended any prospect of a Franco-Czechoslovak alliance. This study highlights the significance of these developments within the broader context of postwar Europe's geopolitical

division, offering insight into the complexities of political negotiations during this transformative period.

Keywords: Czechoslovakia, France, mutual assistance treaty, Jacques Duclos, Maurice Dejeane, French Communist Party, Vladimír Clementis, Jan Masaryk, Tripartisme, French Fourth Republic, Maurice Thorez, 20th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[1,95 AH]

HORIČKA, Martin. Zmluva, ktorá nebola. Neúspešné rokovania o spojení medzi Československom a Francúzskom (1946 – 1947). In *Opus latericium*. Historia nova 25. [online] Bratislava: Stimul, 2024, s. 48-68. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino25.pdf>

dokumenty

Korešpondencia Františka Vítazoslava Sasinka a Pavla Mudroňa

Peter Kašiak

Publikovanie korešpondencie Františka Vítazoslava Sasinka sa začalo už po roku 1918¹ v rámci budovania jeho obrazu už nie (len) ako popredného historika, ale obetavého literáta, národovca a príklad vytrvavej práce národného buditeľa, „vzorného kňaza, horlivého kazateľa a neúnavného spisovateľa, ktorý od rána do noci stojac pri svojom písacom stolíku, písal dejiny slovenského národa,“ a za túto činnosť „nakoniec sa na večnosť odobral v úplne cudzom svete, kde posledné roky svojho vyhnanstva strávil.“² Týmito slovami uviedol prvú „edíciu“ dvoch Sasinkových listov (22. 10. 1875; 20. 12. 1875) v časopise *Sloboda* dr. Ľudovít Okánik v roku 1920.

V prvej knižnej práci venovanej Sasinkovi od A. Kolíska, ktorá vyšla v súvislosti vyzdvihnutím, prevezením a uložením Sasinkových pozostatkov v Skalici v júni 1930³ bol publikovaný Sasinkov list spišskému biskupovi Jurajovi Čáskovi.⁴ Nasledujúce aktivity v tejto oblasti pokračovali v roku 1934. Zverejnenie listov v časopise *Slovák* už napovedalo novej línii aktívneho využitia Sasinkovho odkazu v propagandistickej koncepcii HSL'S, ktorá vyvrcholila v roku 1941 v súvislosti s nadviazaním kontaktov s Nezávislým Štátom Chorvátsko.⁵ V článkoch oslavujúcich rozširovanie slovensko-chorvátskych vzťahov⁶ sa

* Text je výstupom projektu „František V. Sasinek v polemikách stredoeurópskej historiografie“ – Grant Univerzity Komenského č. 1115/2024 spracovávaného na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

¹ Prvý Sasinkov list bol zverejnený už v roku 1910 v *Slovenských pohľadoch*. List Sasinkov. In *Slovenské pohľady*, 1910, roč. 30, č. 7, s. 443.

² OKÁNIK, Ľudovít (ed.). Dva listy Fr. V. Sasinka. In *Sloboda*, 1920, roč. 3, č. 36, s. 1-2. Okánik tieto listy získal náhodou, pri nákupe v Skalici mu do nich zabalili mliečne výrobky. Stav ich zachovania resp. ich súčasné umiestnenie nie je známe.

³ Velké slávnosti Sasinkove v Skalici. In *Slovenský denník*, roč. 13, 1930, č. 138, s. 2.

⁴ KOLÍSEK, Alojz. *František Vítazoslav Sasinek*. Skalica: Nákladom mesta Skalica, 1930, s. 20. List bol už predtým zverejnený T. Šmýdom. ŠMÝD, Tóma. Matica slovenská po smrti slavného biskupa Moyzesa (dokončenie). In *Vlast'*, 1890-1891, roč. 7, č. 8, s. 634.

⁵ Nezávislý štát Chorvátsko vznikol 10. 4. 1941, vláda Slovenskej republiky ho uznala 15. 4., už koncom mája boli nadviazané diplomatické styky (oficiálne od 1. 7.). Intenzita slovensko-chorvátskych vzťahov dosiahla vrchol v roku 1942, kedy, najmä v súvislosti s návštevami A. Macha a F. Čatloša v Chorvátsku bol citovaný Sasinkov výrok. TKÁČ, Ján. Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941 – 1945. In *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 4, s. 669-673; JEŽ, Peter. Tradícia spolupatričnosti. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 144, s. 1.

⁶ BOKES, František. Z minulosti slovensko-chorvátskych stykov. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 81, s. 7; Už v ďalekej minulosti prekvitalo vzájomné bratstvo chorvátsko-slovenské. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 259, s. 6.

často vyskytovala citácia Sasinkovho výroku „*Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae exstinguuntur* (Mat. 25, 8).“⁷ V časopise *Slovák* v roč. 16 (1934) boli zverejnené dva Sasinkove listy, prvý zo 17. 7. 1886 Spolku sv. Vojtecha⁸ a druhý z 9. 6. 1900 Martinovi Kollárovi.⁹

Systematická pozornosť začala byť venovaná Sasinkovi koncom 50. rokov 20. storočia najmä zásluhou Matúša Kučeru,¹⁰ keď sa Sasinkovo historické dielo presunulo z pozície sekundárnej literatúry na miesto historického prameňa.¹¹ Doteraz najrozsiahlejšia edícia Sasinkových listov vyšla v rokoch 1980 až 1987 v *Literárnom archíve* zásluhou Vojtecha Šarluška.¹² Publikoval celkom 156 listov celkom 43 adresátom. Listy pochádzajú prevažne z Literárneho archívu SNK (vtedy Literárny archív Matice slovenskej) (108 listov), ďalej z Archívu Slovenského Národného múzea v Martine (16 listov), Slovenského Národného Archívu v Bratislave (vtedy Štátny ústredný archív Slovenskej Socialistickej Republiky v Bratislave) (18 listov), Literárneho Archívu Památníku Národného Písemníctví v Prahe (10 listov), Archívu Spolku sv. Vojtecha (3 listy), Rakúskej Národnej knižnice (Österreichische Nationalbibliothek in Wien) (1 list). Nejde samozrejme o všetky Sasinkove listy ale o výber zameraný na prínos k literárnym dejinám a dejinám Matice slovenskej. Šarluška zámerne vynechal množstvo listov, ktoré obsahujú bežné oznámenia, rodinné správy a iné informácie, ktoré sú literárne bezcenné. Šarluška deklaroval, že

⁷ „Dajte nám oleja vášho, pretože lampy naše hasnú.“ Sasinek túto vetu vyslovil 19. 10. 1874 na záver svojho prejavu pri príležitosti založenia súčasnej Univerzity v Záhrebe (Sveučilište u Zagrebu). Hoci Sasinek sa k tomu nikdy neprihlásil, veta bola už medzi prítomnými interpretovaná ako sťažnosť na zrušenie slovenských gymnázií a výzva na oživenie slovanskej vzájomnosti. OSVALD, František Richard (Zadumený). *Pamiatka na štyridsaťročie literárnej činnosti Franka Vítazoslava Sasinka*. Ružomberok: Tlačiarňou Karla Salvu, 1892, s. 36.

⁸ SASINEK Spolku sv. Vojtecha (17. 3. 1886). In *Slovák*, 1934, roč. 16, č. 219, s. 7. List bol tiež edovaný v roku 1984 v rámci edície ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka IV. In *Literárny archív* 20/83, 1984, list č. 135, s. 101. Originál je uložený v Archíve Spolku sv. Vojtecha (ďalej Archív SSV), F. V. Sasinek (osobný fond); fascikel 105, č. 3.

⁹ SASINEK, Martinovi Kollárovi (9. 6. 1900). In *Slovák*, 1934, roč. 16, č. 219, s. 7. List (v *Slováku* nezverejnený celý, viaceré časti sú vynechané) bol tiež edovaný v rámci edície ŠARLUŠKA, *Výber z listov IV.*, č. 143, s. 108 – 109. Originál sa nachádza v Archíve SSV; F. V. Sasinek (osobný fond); fascikel 105, č. 4.

¹⁰ Jednou z prvých vedeckých prác zameraných na historiografické dielo F. V. Sasinka bola diplomová práca HVIZDOŠOVÁ, Olga. *Edičná činnosť Františka Vítazoslava Sasinka*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra dejín ČSR, ZSSR a ľudových demokracií, diplomová práca, 1956. Práca bola publikovaná: PEKARÍKOVÁ, Hvizdošová Olga. *Edičná činnosť Františka Vítazoslava Sasinka*. In *Historické štúdie SAV*, 1958, roč. 4, s. 257-292.

¹¹ KUČERA, Matúš. Profil historického diela Františka Vítazoslava Sasinka. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 2, s. 195-207.

¹² ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka I. In *Literárny archív* 16/79, 1980, s. 9-53; Tenže, Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka II. In *Literárny archív* 17/80, 1981, s. 11-61; Tenže, Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka III. In *Literárny archív* 18/81, 1982, s. 9-29; Tenže, Výber z listov IV, s. 93-119; Tenže, Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka V. In *Literárny archív* 23/86, 1987, s. 90-106.

prešiel všetky Sasinkove listy v LA SNK a ANM, pokiaľ boli k dispozícii, zároveň však upozornil na značné medzery v poznaní a archívnom spracovaní Sasinkovej korešpondencie.¹³

V tomto období sa uskutočnili ešte dva menšie ale významné počiny vo vydávaní Sasinkových listov. V roku 1983 vydal Pavol Horváth vzájomnú korešpondenciu Sasinka s Františkom Palackým v množstve 8 listov (5 Sasinkových),¹⁴ a v druhom diele korešpondencie Svetozára Hurbana Vajanského publikoval dva Sasinkove listy Vajanskému Pavol Petrus.¹⁵

V rámci tejto edície sa nachádza celkom 17 listov, z toho 14 Sasinkových a 3, ktorých autorom je Pavol Mudroň¹⁶ a sú adresované Sasinkovi. Všetky pochádzajú z osobného fondu Pavla Mudroňa v Archíve SSV, fascikel 77. Ide o ich vzájomnú korešpondenciu z rokov 1893 až 1907, pričom najviac listov je práve z posledného spomenutého roku a súvisia so Sasinkovou snahou urovnať svoje majetkové pomery voči slovenským inštitúciám a v Uhorsku vo všeobecnosti, v čom spolupracoval s Mudroňom jednak ako predsedom Konzorcia Národných Novín, a súčasne ako s právnikom. Nejde o kompletnú korešpondenciu Sasinka a Mudroňa. Súčasťou ich korešpondencie zo začiatku 90. rokov 19. storočia je list č. 72 publikovaný u Šarlušku¹⁷ a súčasťou riešenia majetkových otázok v roku 1907, ktoré zároveň obsahujú informácie k Sasinkovmu životu a zdravotnému stavu, sú listy č. 112 – 114 publikované v tretej časti Šarluškovej edície.¹⁸

¹³ Napr. fond František Richard Osvald v Archíve SSV, ako aj ďalšie fondy v tomto archíve. ŠARLUŠKA, *Výber z listov I*, s. 9. Perspektívy ďalšieho výskumu Sasinkovej korešpondencie tak v slovenských ako aj zahraničných archívoch stále nie sú vyčerpané. Viaceré edície uverejnili listy adresované Sasinkovi, tu ich spomeniem len okrajovo. Boli to napr. listy K. Čulena Sasinkovi, *Slovák*, 1930, č. 43; P. Petrus, *Korešpondencia Vajanského*, 1972, listy č. 255-256; s. 256-258 (Archív SSV); M. Kocák, *Listy Antona Bieleka, Literárny Archív (LA)*, 16/79, 1980, listy č. 44, s. 89-90 a č. 82, s. 116-117; tenže *Listy Jozefa Škultétyho I.*, 1982, listy č. 359, s. 202; č. 365, s. 205; č. 407, s. 221-222; č. 425, s. 231 a č. 427, s. 232; H. Saktorová, *list M. Godru Sasinkovi (Z korešpondencie Michala Godru)*, LA 20/83, 1984, č. 42, s. 54-55; V. Šarluška, *Výber z listov Františka Richarda Osvalda I.*, LA 24/87, 1988, č. 3-5, s. 66-70, č. 8, s. 72-73 a č. 12-13, s. 76-78; Katona Csaba a Demmel József, *Listy a denník Ludovíta Haana*. Békešská Čaba 2016, listy č. 9, s. 38-39 a č. 14, s. 45-46.

¹⁴ HORVÁTH, Pavel (ed.). Zo vzájomnej korešpondencie Františka Vítazoslava Sasinka s Františkom Palackým. In *Literárny archív* 19/82, 1983, s. 145-151.

¹⁵ PETRUS, Pavol. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského 2. Výber listov z rokov 1890-1916*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1972, listy č. 108, s. 123-133; č. 254, s. s. 255-256.

¹⁶ JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Predvojnový predseda Slovenskej národnej strany Pavel Mudroň. In *Dejiny*, roč. 9, 2014, č. 1, s. 75-96.

¹⁷ ŠARLUŠKA, *Výber z listov II*, č. 72, s. 27. V tej istej časti edície sa nachádza aj Mudroňove blahoželanie Sasinkovi (č. 88, s. 41)

¹⁸ ŠARLUŠKA, *Výber z listov III*, č. 112 – 114, s. 21-23.

Edičná poznámka

Všetkých 17 rukopisných listov je napísaných celkom na 14 papieroch (Mudroň svoje odpovede pripisoval na margo pôvodných Sasinkových listov), v jednom prípade ide o korešpondenčnú kartu. Podľa archívnej evidencie je adresátom všetkých Sasinkových listov P. Mudroň, v prípade listu fasc. 77 č. 53 (tu č. 7) to však jeho obsah nepripúšťa. Možným adresátom je Andrej Halaša, s ktorým si Sasinek v tejto dobe taktiež dopisoval vo veci vysporiadania svojich majetkových pomerov v rokoch 1906 – 1907.

Listy prepisujem v pôvodnom znení v záujme zachovania autentickej podoby jazyka a Sasinkovho vyjadrovania. Upravujem len prípady, keď Sasinek píše rozkolísane (napr. písanie „l“, inak sú diakritické a interpunkčné znamienka prepísané v pôvodnej podobe aj v prípadoch, keď nie sú v súlade s pravidlami súčasného pravopisu), alebo kde ide o evidentnú chybu v zápise, nie však v prípadoch, keď ide o štylistické otázky. V prípadoch keď je dobový zápis zrozumiteľný ho ponechávam v pôvodnom znení, pokiaľ je zrozumiteľnosť narušená, pridávam vysvetlenie v poznámke pod čiarou. Publikované listy tak môžu slúžiť aj ako prameň k vývoju Sasinkovho písomného prejavu v slovenskom jazyku, ktorý sa v priebehu 64 rokov jeho činnosti menil a modernizoval, hoci v porovnaní s o generáciu či dve mladšími súčasníkmi sa stával najmä po roku 1900 archaický. Výrazne sa vyvíjal aj Sasinkov rukopis, v mladších rokoch písal skôr krasopisne, neskoršie viac účelne a jednoduchšie, najzásadnejšie sa však jeho rukopis zmenil po 22. februári 1907, keď bol ako sám neskôr píše „šlakom porazený.“

Poznámkový aparát obsahuje biografické údaje o osobnostiach, ktoré Sasinek spomínal, v niektorých prípadoch, keď to bolo možné, aj identifikáciu spomínaných diel, spravidla historických prameňov. Ak spomínal konkrétne publikácie alebo články, uvádzam ich bibliografické odkazy, rovnako ako vysvetlivky a doplňujúce informácie zo Sasinkovho života v rámci kontextu konkrétnych listov.

1. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 1. 5. 1893

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; fascikel 77, č. 47.

1 list, papier, A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

List Váš od 28. apr., jako i „dúšku“ dr. Zocha¹⁹ som prijal, a ponáhľam sa naň odpovedať.

Dľa môjho náhľadu bylyby potrebné dva spisy, a síce jeden diplomatický, druhý populárny; lebo tento bez tamtoho nemal ceny politickej.

Najprv by sa mal vypracovať vedecký historický spis „Dejepis Slovenska“ s dokumentami (citátami), aby na populárny spis nemohli povedať protivníci, že sa nezakladá na historickej pravde, ale že je zo vzduchu vzatý. Aj inteligencia, pomýlená „úradným dejepisom“, musí byť získana. Taký, asi trojhárkový dejepis bych zostavil.

Na základe vedecky vypracovaného dejepisu buď skrze mňa alebo skrze iného vypracovalby sa populárny dejepis pre ľud. Lepšieby bolo, keby tento spis zostavil niekto iný, ktorý má pero populárnejšie než já, a vedel by viac do srdca ľudu hovoriť.

Vydal som ovšem „Dejiny“, ale tieto potrebujú opravu, lebo tiež v mnohom založené sú na obyčajný ľžidejepis, menovite na to, že s Arpádom prišli Maďari do Uhorska, kdežto oni sú potomkami Kumánov (u cis. Konštantína Porph. Mazarmi u Arabských spisovateľov Madzgarmi zvaných). Od tej doby, čo som vydal „Dejiny“, pokročil som k lepším náhľadom.

Oba horespomenuté spisy vyšlyby súčasne, aby hned' oba i diplomaticky i politicky účinkovaly.

Poradte sa o tom pospolu a dajte mi brzkú odpoveď, abych sa chytil do dielka.

S úprimnou láskou a úctou som v Radošovciach (Radosóc, Nyitra m., via Holič), dňa 1. mája 1893.

K službám hotový

Fr. V. Sasinek

¹⁹ Pravdepodobne Ivan Branislav Zoch (* 24. 6. 1843 – Jasenová; †27. 1. 1921 – Modra). Najstarší syn Ctiboha Zocha, doktor prírodných vied (doktorát získal na univerzite v Erlangene), profesor na gymnáziu v Revúcej, neskôr v Osijeku. Fyzik, publicista, jazykovedec. *Slovenský biografický slovník*, diel VI.

2. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 10. 2. 1894

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 48.

1 list, papier, A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

Drahý priateľu!

Už pominul rok, čo ste ma na slovo p. dr. Zocha vyzvať ráčili, abych vypracoval Krátky Dejepis Slovenska. Učinil som to; ale „Spolok vydavateľský“,²⁰ jako bolo povedano, nevydal ho, ani v poslednom zasadnutí jeho nebol pripomenutý. Z tej príčiny prosím Vás, byste mi rukopis navrátili, keď nenie hoden svetla. Já už 30 rokov študujem Dejepis a uverejňujem sem i tam moje výskumy, a činil som to menovite vo Viedeňskom „Parlamentäri“²¹ ale našinci ešte dosavád' stojá na stanovisku školského, politikou maďarskou padelaného Dejepisu Uhorska. Svedkom toho je nedávny článok úvodní (!) v „Národných Novinách“ o tom „Milleniume“, ktoré čo „Millenium príchodu Madarov (?) do Uhorska“ je opravdivý humbug na potupu Slovákov a pravdy historickej. Jestli my Slováci odvrhneme cisára Konstantína z 10. stoletia, a prijmemo bájký Šimona Kezanského a Anonyma Belovho notára z 13. stoletia, ako aj tlachaniny Turotziho z 15. stoletia, musíme prijať i tú potupu, ktorú činia Slovákom.

Opätujúc svoju prosbu, porúčam sa Vám do ďalšieho priateľstva v Radošovciach (Radosócz, Nyitra m. Holicsi járás), 10. febr. 1894.

Vám oddaný,

Fr. V. Sasinek

Kňaz na odpočinku

²⁰ Sasinek dejepis Slovákov napísal už krátko po svojom návrate z Prahy, a najskôr ho ponúkol na publikovanie do *Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku*, kde nebol prijatý. V roku 1895 ho publikoval Karol Salva. HALAŠA, Pavol – ŠPETKA, Jozef. *Kníhtlačiarcky účastinársky spolok v Martine 1869 - 1949*. Martin: Matica slovenská, 1958, 296 s. 11 a n.; HOLLÝ, Karol. Vydávanie, hodnotenie a popularita historických prác Franka Vítazoslava Sasinka na prelome 19. a 20. storočia. Náčrt problematiky a jej (možná) interpretácia. In PORIEZOVÁ, Miriam (ed.). *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2010, s. 140-142.

²¹ Viedeňský časopis *Parlamentär* vychádzal od 30. 5. 1880 vo Viedni pod vedením Jána Stanislava Skrejšovského. Po Skrejšovského smrti v 14. 10. 1883 prevzal týždenník jeho zať Karl Zivny. Sasinek do časopisu prispieval od ročníku 1887 až do zániku časopisu v roku 1890. TICHÝ, František Rut. Kniha o A. Dobrjanskom. In *Slovenská literatúra*, 1957, roč. 4, č. 1, s. 108-109.

3. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 11. 1. 1895

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 49.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

Váš mne milý a vzácny list od 29. jan. r. t. som náležite uvažoval a s časovými okoličnosťami porovnával, abych sa pri odpovedi naň neprenáhlil. Bohu žiaľ! s bolestným srdcom soznal som, že je mi, jako katolíckemu kňazovi, nemožno vstúpiť do zamýšľaného Výboru založiť sa majúceho interkonfessionálneho slovenského gymnasia, a radil bych čakať až sa politický vzduch vyčistí a vyjasní. I v tomto prípade za príhodnejšie pokladám buď žiadať nazpät' predošlé gymnasia alebo nové konfessionálne. Nespomenúc iné, nachádzam, že terajší politický prúd „ľudovej strany“ je taký, že moje vstúpenie do tohože výboru uškodilo by národnej strane katolíckej.²²

Čo keď s úprimným žiaľom vyslovujem, značím sa s výrazom úcty a oddanosti.

V Kútoch, 11. jan. 1895.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

²² Slovenský katolícky politický prúd pôsobil od roku 1894 v rámci Katolíckej ľudovej strany (Katolikus Néppart). V roku 1905 sa skupina slovenských politikov pod vedením F. Skyčáka a A. Hlinku oddelila od tejto prevažne maďarskej strany a založila Slovenskú ľudovú stranu (od 29. 7. 1913 ako samostatná strana, 1925 HSLS). LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena. Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945. Martin: Matica slovenská, 2006, 389 s.

4. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 3. 2. 1897

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 50.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

Veľmi milý mi bol Váš dopis od 25. januára 1897, v ktorom mi sdelujete, že sa činia prípravy k vydaniu pamätného spisu o nebohom biskupovi Štefanovi Mojžišovi (tak sa písal otec jeho) a vyzývate i mňa k spoluúčinkovaniu. Čo budem môcť, urobím. Škoda, že niektoré jeho rukopisy s mnohými inými zničila povodeň 5. aug. 1896 v Radošovciach.²³ Zostaly mi len dva jeho nemecké listy na Jos. Kozáčka,²⁴ ktoré tu pripojujem. Niečo o ňom sdelím pozdejšie.

Vloženú sem slovenskú listinu prosím dať do Musea.²⁵

Srdečne prajúc zdaru každému národnému podniku a pohybu som s úctou

V Kútoch, 3. febr. 1897.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

²³ Povodeň v lete 1896 nepatrila medzi najväčšie udalosti svojho druhu, na Dunaji patrí do kategórie menších povodní. Bola spôsobená vlnou intenzívnych zrážok, ktoré zasiahli najmä územie Českých krajín. Tlakové pomery v strednej Európe sa podobali tým v septembri 2024. V rámci súčasného Slovenska okrem severného Záhoria boli väčšie škody v následku povodne zaznamenané na strednom Považí (súč. okres Žilina). BRÁZDIL, Rufolf et al. *Historical and recent floods in the Czech Republic*. Brno – Praha: Masarykova Univerzita – Český hydrometeorologický institut v Praze, 2005, s. 70-71.

²⁴ Jozef Kozáček (* 2. 6. 1907 Zvolen; †26. 3. 1877 Velký Varadín (Oradea)), profesor na Bansko-bystrickom seminári, 1856 kanonik vo Veľkom Varadíne. 1870 – 1875 druhý predseda Matice slovenskej, zakladajúci člen SSV. *Slovenský biografický slovník*, diel III. s. 218-219.

²⁵ Slovenské národné museum vzniklo v nadväznosti na vznik Museálnej slovenskej spoločnosti pod vedením A. Kmeťa v r. 1893 v Martine. Zbierky boli pôvodne uložené v priestoroch Národného domu, od r. 1906 v novej budove SNM.

5. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 8. 5. 1904

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 51.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný jednostranne

Algersdorf 8. V. 04

Veľactený pane!

Vo svojom liste od 29. apr. ráčili ste mi sdeliť žiadosť p. dr. Branislava Zocha, abych vypracoval populárnu „Slovenskú Kroniku“ pre ľud. Já si vysoko cením a odobrujem tú dobrú vôľu; je mi však ľúto, že niesom v stave tej žiadosti zadost' učiť; lebo:

- a.) Taká veľká práca už nenie pre mňa 74 ročného človeka; oči mi slábnu, a duch tiež už nenie tak bystrý, aby splnil toľkú úlohu.
- b.) Pri tom sem i ta sťahovaní nemohol som si podržať mnoho pomocných kníh, bez ktorých nedá sa veru písať Kronika; bolo by to možné len tomu, ktorý má prístup do veľkej biblioteko.
- c.) Kebych sa aj dal do takej práce, písal bych dľa svojho historického bádania a presvedčenia o praobývaní a trvaní Slovákov tam, kde sú dosavád; nenašiel bych však súhlasu, by našiel bych ešte i protivníkov tam, kdeby sa mali tešiť, že som vniesol svetlo do histórie. Svedkom toho sú naše časopisy, ktoré neprestávajú ohrievať také bludy, ktoré som bol už dávno podvrátil. Značím sa s výrazom úcty a priateľstva.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

6. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 23. 12. 1906

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 52.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

Drahý priateľu!

Predovšetkým ráčte odpustiť, že už tak nemotorne píšem. Oči sú mi slabé, dni pochmúrne, ruka ťažká a trasavá. No zdraví chvála Bohu nechýba.

Váš list od 19. dec. som prijal s radosťou. Ponevác v sebe obsahuje temer to, čo mi bol písal p. Andrej Halaša²⁶, ráčte to tiež vziať na známosť. Predpokladám, že to, čo písal, písal vo smysle Kuratoriuma, na čele ktorého byť ráčite.

Čo sa týče redakcie „N. N.“ ťažko je mi vysloviť mienku, ponevadž som už dávno vzdialený a neznám pomery. Len to bych radil: nemôže-li byť redaktorom katolík (k. p. Čajda?),²⁷ nech je aspoň spoluredaktorom katolík. Nemusím Vám udať príčinu; sú také pomery, že je zbytočné to Vám objasňovať.

Prajúc Vám radostné Sviatky a šťastný Nový rok, značím sa s výrazom úcty
V Algesdorfe, 23, XII, 06

Vám oddaný
Fr. V. Sasinek.

²⁶ Andrej Halaša (*17. 9. 1852 Dolný Kubín – †4. 4. 1913 Martin) Právnik, zberateľ ľudových piesní, redaktor Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku, pokladník SSV a Museálnej slovenskej spoločnosti, redaktor *Národného Hlásnika*. *Slovenský biografický slovník*, diel II. s. 270-271.

²⁷ Juraj Čajda (*23. 12. 1844 Veľké Rovné – †18. 2. 1913 Martin), publicista, dlhoročný redaktor *Národných Novín*, *Černokňazníka*. *Slovenský biografický slovník*, diel I. s. 395.

7. List Františka Vítazoslava Sasinka neznámému (Andrej Halaša?) z 9. 1. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77; obojstranne

Veľactený pane!

Drahý priateľu!

Ráďte – prosím Vás – sdeliť cten. Redakciam „Národných Novin, Hlásnika, Slovenských Pohľadov a Černokňažníka“, by mi nepretržite posielaly svoje časopisy. Predplatky obdržia od Curatoriuma „Základiny Sasinkovskej“, menovite zo sporiteľnej knižky, ktorú tiež k tomuto cieľu nebohý Ambro Pietor²⁸ opatroval.

So dňa na deň očakávam od Vás, čo člena Curatoriuma, zpravu, že p. Miloš Pietor²⁹ oddal moje účastiny a sporiteľničnú knižku tomu Curatoriumu.

Písal som v tej záležitosti i p. Pavlovi Mudroňovi i p. Milošovi Pietorovi, od ktorých som obdržal bol listy, temer s Vaším listom súčasne.

P. Miloš Pietor podrobne popísal tie veci, ktoré nebohý jeho otec mal v opatere. Sú tam také mňa sa týkajúce veci, ktoré bud' náležia do Consortiuma „Národných Novin“, alebo do Curatoriuma „Základiny Sasinkovskej“: 7 účastín t. s. martinskej sporiteľni, 18 účastín prievádzkových, 10 účastín žilinských a 10 účastín turč. sv. martinskej tlačiarne.

Pri 7. účastinách t. s. martinských poznamenal, že sú prepísané na meno jeho otca. Ohľadom na toto písal som mu doslovne: „I ako to? Já som mu daroval dve účastiny krupinské ad personam³⁰ a tak tieto mohol dať prepísať na seba: ale jakým úmyslom, k jakému cieľu, bez môjho vedomia a povolenia dal tých 7 účastín prepísať na seba? To mi hádkou nerozlúčiteľnou! Já som tie účastiny určil a daroval národu, inému nikomu.“ Že nebohý tieto účastiny nepokladal za svoje, dôkazom je, že aj tieto účastiny s ostatnými mal v osobitnom zviazanom balíku.

Škoda, že som starý k tomu, abych osobne prišiel do Martina, by sa tá záležitosť uviedla do poriadku. No mám dôveru ku Curatoriumu, že to i bez mojej osobnej prítomnosti v láske a svornosti pokoná. Nejedná sa tu o moje, ale o majetok národa.

Nech nám Pán Boha v týchto ustavične trvácich „psích dňoch“!

Ostatne značím sa s výrazom úcty v Algersdorfe, 9. I. 07.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek.

²⁸ Ambro Pietor (*15. 1. 1843 Bobrovec – †3. 12. 1906 Martin) Novinár, publicista, redaktor *Pešťbudínskych Vedomostí*, neskôr *Národných Novín* v Martine, 1874-1898 hlavný redaktor, 1881-1906 redaktor *Národného Hlásnika*. Funkcionár banky Tatra a Martinskej sporiteľne, člen výboru MS. *Slovenský biografický slovník*, diel IV. s. 459-460.

²⁹ Miloš Pietor (*19. 12. 1876 Martin – †19. 7. 1914 Budapešť) Editor, vydavateľ, pokladník Martinskej sporiteľne, 1906 prevzal redakciu *Národného Hlásnika*. Najstarší syn Ambra Pietra. Člen výboru SSV. *Slovenský biografický slovník*, diel IV. s. 460-461.

³⁰ Lat. osobne; jemu osobne.

8. List Františka Vítězoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 11. 1. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 54.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný obojstranne

Veľactený pane!

Pán Miloš Pietor mi sdělil, že odovzdal Vám ty veci, ktoré jeho nebohý otec mal pod svojou ochranou; spolu objasnil mu tú záhadu: prečo tenže dal prepísať 7 účastín t. s. martinskej sporiteľni na seba?

Vy ráčite byť predsedom i Curatoria základin národných i predsedom Consortia „Národných Novin“: teda čo predseda Curatoria prevzali ste moje účastiny, spolu tiež sporiteľničnú knižku pod mojím menom, do ktorej nebohý Ambro Pietor ukladal dividendy tých 7 účastín, a vynakladal tiež dl'a mojej dispozície. Úctive Vás prosím, by ste podobne ráčili z tejže knižky dať predplatky na „Národné Noviny, Hlásnika, Slovenské Pohľady a Černokňažníka“ i teraz a budúcné; ostatok dividendy ale ukladať do sporiteľni na moju dispozíciu. Jestli by Vám to bolo obtížne, ráčte ma láskave uvedomiť o tom, komu to sveríte a s ktorým s času na čas mám si dopisovať.

Čo sa týka tých druhých vecí, ktoré sa poťahujú na kauciu „Nár. Novín“, alebo ináč dotýkajú sa mojej osoby, som hotový všetkého toho sa zrieknuť. Prosím Vás teda, byste mi ráčili podať nejaký formulár, dl'a ktorého bych to zrieknutie napísal. Všetko to, čo nebohý mal pod opaterou, nepokladal som za moje, ale za majetok národu darovaný. Já som perom pracoval, od úst si utríhal, pohodlie a pôžitky sebe odopieral len preto, abych nielen svoju chudobnú rodinu podporoval, ale i pre milý môj národ niečo uhošpodáril a ušetril.

Som s výrazom úcty a priateľstva v Algersdorfe, 11. 1. 07.

Vám úprimne oddaný,
Fr. V. Sasinek

9. List Františka Vítězoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 19. 1. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 55.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný obojstranne

Veľactený pane!

Dnes svieta jasné slnko a uľahčuje mi písanie.

Srdečne Vám ďakujem za Vaše ustávanie, že ste mi so svojím vzácnym listom (16. 1. 08) poslať ráčili i tie žiadane formuláre. Viem, že ste to radi učinili z lásky k národu.

Prv, než bych tie dva formuláre i tú napísanú základnú listinu prepísal, respektíve podpísal a na Vás zaslal, mám niektoré poznamenania:

- a.) Ráčite mi písať, že tá základná listina má byť podpísaná i dvoma svedkami. Já tu nemám takých dôverných ľudí, ktorých bych o to požiadal, a bolo by mi to nemilé, kedy to, čo podpísali prišlo do verejnosti. Tým menej mohol bych o to požiadať Milosrdných Bratov. Homines sumus.³¹ Bolo by im to odporné, že tolku obeť prinášam národu, nie ale ich nemocnici... Či nepostačí tiež len podpis celého môjho mena „Franko Victor Sasinek“? Mám aj veľkú (korune rovnú) pečiatku s literami „F. V. S.“ Snád' – je – li treba – potvrdila by môj podpis.
- b.) Ráčili ste prevziať i sporiteľnú knižku pod mojím menom, do ktorej má sa zapisovať dividenda tých 7. účastín, a z ktorej má sa dať predplatok na menované časopisy (Nár. Noviny, Hlásnik, Slovenské Pohľady a Černokňažník), alebo dľa mojej dispozície na národné potreby. Či ráčite i to obstarávať?
- c.) Do tej sporiteľnej knižky má sa zapisovať i to, čo kníhtlačiareň utržila za odpredaj mojich spisov (Slováci v Uhorsku, Arpád a Uhorsko, sv. Method a Uhorsko), ktoré sa u nej na sklade.
- d.) K tým účastinám sú pripojené i písma, v ktorých si nebohý Ambro Pietor poznamenal: Komu tie účastiny sú venované. Tie písma ráčte zničiť; lebo všetky účastiny bez rozdielu náležia k „Základine Sasinkovskej“.
Spolok sv. Vojtecha má dosť fondu, je i tak za terajšieho prúdu v nebezpečenstve. Pre Mus. slov. spoločnosť mám odložených 5 účastín „Tatry“.³² Nepochybujem, že sa „Tatra“ zotaví a bude dávať dividendy.
- e.) Nerád bych bol, aby tu po mne zostaly strážky (kupony) účastín, ale chcel bych ich ešte zavčasu pred smrťou svojou oddať „Curatorium Základín národných“, tak však, aby mi ono posielalo dividendu prievidzkú. Jako bych to učinil?

³¹ Lat. Sme (len) ľudia.

³² Hornouhorská banka Tatra bola založená v roku 1885 z iniciatívy Rudolfa Krupca. Išlo o kapitálovo najsilnejší podnik prepojený na slovenské národné hnutie (hoci stále len provinčný), na ktorý bola napojená väčšina ďalších slovenských podnikov a účastinných spoločností.

f.) P. Miloš Pietor listovne objasnil mi to: prečo jeho nebohý otec dal tých 7 sporiteľničných účastín zapísať na svoje meno? Ubezpečil ma, že jeho synom – dedičom nikde neprijde na myseľ tých 7 účastín pre seba reklamovať. Nebolo by dobre ten jeho list vložiť medzi tie účastiny?

Ráďte prosím uvážiť tieto veci a nesťažovať si ma o svojej mienke uvedomiť a prijmite odo mňa výraz úcty, s ktorou sa značím v Algersdorfe 19. 1. 07

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

10. List Pavla Mudroňa Františkovi Vítazoslavovi Sasinkovi z 25. 1. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 55.

Pripísaný na záver Sasinkovho listu (č. 9)

25. Jan. 1907 odpovedané.

Že základnú listinu, jednu možno, aby vlastnoručne odpísal a podpísal. Ináč nech podpíše osnovu zaslanú vlastnoručne a svojou pečiatkou opatrí a dopošle.

Sporiteľničnú knižku už som od Miloša Pietra odobral a budem s ňou nakladať dľa jeho rozumu. Písma ku 7 účastinám sporiteľničným priložené, že zničím len daného naloženia, lebo budú patriť ku základine Sasinkovskej.

Jestli knižky účastín odošle, že jich bude curatorium národných základín opatrovať a na prievádzské účastiny prichodiace dividendy každoročne jemu zaplatiť.

Sedem účastín sporiteľne martinskej, že navádzam prepísať na „základinu Sasinkovskú“ a curatorium že bude dividendy dľa jeho nastavenia upotrebovať, a len po jeho smrti pripadne Sasinkovskej základine.

Päť účastín Tatry aby poslal museálnej spoločnosti.

M [podpis]

11. List Františka Vítězoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 6. 2. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 56.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný obojstranne

Veľactený pane!

Je mi veľmi ľúto, že Vám zapríčiňujem toľké písacky, no mám nádej, že týmto listom budú tie veci u konca.

Vo svojom liste od 25. jan. 07 ráčili ste navrhnúť, aby tých sedem účastín t. sv. Martinskej sporiteľne prepísané boli na „Základinu Sasinkovskú“: ja nielen súhlasím s tým, ale i prosím Vás, by ste to aj uskutočnili.

S listom od 2. II. 07 ráčili ste mi poslať tri formuláre darovacích listín, za čo Vám vyslovujem vďaky, a poznamenávam toto:

1. Listinu o darovaní spor. Knižky „Útočište“ prepíšem od slova do slova.
2. Čo sa týka darovacej listiny tých cesí na pozostalý shabaný majetok (vlastne gymnasiálnu budovu v Kláštore), radšie bych sa pridržal tej mojej mienky, aby sa tie cesie oddaly už jestvujúcemu Curatoriumu národných základín, nie ale, aby utvorilo druhé Curatorium, sem tam rozptýlené. Kto vie, či Juriga³³ nepôjde za oceán...
3. V tej tretej listine je háčik. Ponevác tá listina dotýka sa tam nebohého Josefa Kozáčka, iných ale nie: to mi viaže ruky, tak, že vo svedomí nútený som vysloviť: Akby „Nár. Noviny prestaly, alebo ich kaucia stala by sa nepotrebnou, tie Kozáčkovské hodnoty oddajú sa Curatoriumu národných základín, a toto vynakladať ich bude k [vsuvka na margu] národním [pokračovanie textu] cieľom rim. Katolíckym, čo „Základinu Kozáčkovskú“.

Že Kozáček i já máme na zreteli národný cieľ rim. katolícky, príčinou je organismus bratov evanjelikov, ktorý je prajný národnému životu, kdežto organismus hierarchický [vsuvka na margu] a patronátsky [pokračovanie textu] katolíkov nenie prajný národnému slovenskému životu. Treba nám teda podporovať mládež školskú rim. katolícku abysme ju, nakoľko možno, získali národu. Sapienti pauca!³⁴

Úctive Vás prosím, byste sa ráčili vysloviť o bode 2. a 3. Bude to iste už posledný list v tejto dlhej našej písacke.

³³ Ferdinand Juriga (*12. 10. 1874 Gbely; †23. 11. 1950 Bratislava), katolícky kňaz, politik, poslanec uhorského snemu, signatár Martinskej deklarácie. *Slovenský biografický slovník*, diel II. s. 578-579.

³⁴ Lat. múdrosti málo resp. múdrych málo. V širšej podobe: *Avaro omnia desunt, inopi pauca, sapienti nihil* – Chamtivému chýba všetko, chudobnému málo, múdremu nič.

Čo sa týka doručenia Vám, čo predsedovi Consorciuma, a predsedovi Curatoriuma, tých listín darovacích strižkov účastinných, najmilšie by mi bolo, keby ma niektorý spoľahlivý národovec navštívil osobne a tie všetky veci odo mňa prijal a Vám odovzdal.

Ponevác p. Miloš Pietor mi slúbil, že ma navštívi, aby ma i osobne videl a poznal, snád' by bol k tomu príhodný.

Pri tej príležitosti oddal bych aj pre Mus. slov. spoločnosť tie obmýšľané účastiny „Tatry“ a niektoré amerikánske mne venované drahoceniny.

Bud' pán Pietor, alebo p. Halaša³⁵ by tú návštevu učinili, stať by sa to muselo v ktoromkoľvek mesiaci, vynímajúc mesiac máj; lebo v tomto odbavúvam tak rečenú májovú pobožnosť každodenne s (nemeckou) kázňou.

Zatváram list s úprimným vyslovením úcty a priateľstva.

V Algersdorfe 6. febr. 1907.

Vám oddaný,
Fr. V. Sasinek

³⁵ Andrej Halaša, ref. 26.

12. List Pavla Mudroňa Františkovi Vítazoslavovi Sasinkovi z 7. 2. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 56.

Pripísaný na koniec Sasinkovho listu (č. 11)

Dôstojný pane!

Na veľmi ctený Váš dopis od 6. február. mám česť odpovedať, že nemám žiadnej námietky proti vašim poznámkam.

Čo sa shabaného majetku gymnásia Kláštorského týka, tam hore neplatí len preto osobitné Kuratorium menovať; pretože je to čisto katolícka otázka, aby tedy aj v Kuratoriume len katolíci boli. Z druhej strany hore neplatí, že bude dobre tam mladších mužov pomenovať, lebo, pravdepodobne táto otázka len po viacej rokoch sa [môže (prečiarknuté)], bude môcť do pohybu doniesť, keď už teraz starší ľudia potom budú na žive.

Čo sa ale Kozáčkovskej kaucie Národných Novín týka, tam som len to odpísal, čo ste mi ráčili sami v liste od 27. januára t. r.³⁶ na konci listu doručiť, a čo nasledovne znie: „Postscriptum. Keby Nár. N. prestaly, jedna polovica pozostalých kaucionálnych hodnôt odovzdaná bude Kuratoriumu ku katolíckym; druhá k evanjelickým cieľom.“ Ráďte to tedy, dľa tej mienky v liste od 6. febr. 1907³⁷ osnovanej zmeniť.

Budeme tam, aby Miloš Pietor mohol dôstojnosť Vašu osobne navštíviť dľa žiadosti Vašej.

Ráďte prijať výraz mojej zvláštnej úcty s ktorou som v Turč. Sv. Martine 7/2/1907.

Vám úprimne oddaný,
Pavol Mudroň

³⁶ List č. 13.

³⁷ List č. 11.

13. List Františka Vítězoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 27. 1. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 57.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný obojstranne

Veľactený pane!

Darovaciu listinu v mojej knižnici a základnú listinu Sasinkovskú som vlastnoručne prepísal a podpísal. Sme v tom teda na čistom. Nieje tak s prepisom Darovacej listiny, ktorá sa týka kaucie „Národných Novín“.

Nakoľko mi p. Miloš Pietor v liste (18. XII. 06) sdělil Soznam vecí mňa sa týkajúcich, nebohý jeho otec kommassoval i také veci, ktoré sa nepoťahujú na kauciu „Nár. Novín“.

Škoda, že nemôžeme s osobnou prítomnosťou uvažovať ty veci a ich náležite roztriediť. No možno, že sme v stave i písomne to urobiť a síce:

- a.) Sporiteľničná knižka „Útočište“ chybné oddaná bola Konsorciumu; lebo patrí Kuatoriumu národných základín. Jej pôvod je tento: Ačkoľvek už Damoklesov meč visel nad Kláštorským gymnasiumom, nebohý prepoš Tomáš Červen,³⁸ dal p. Čulenovi³⁹ tisícku ale tento oddal mi ju s tým poznamenaním, bych ju čo pokladník nevzal medzi príjmy, ale odložil pre budúcnosť k podporovaniu študujúcich katolíckych; keby sa nepriaznivé pomery polepšili a slovenské katolícke gymnasium z hrobu povstalo, aby tá tisícka pripadla jemu. Já som tú tisícku dal do sporiteľne pod menom „Útočište“. Mala by sa teda oddať Kuratoriumu buď čo základina Červenovská, alebo základina Čulenovská.
- b.) Tie Cessie zakladateľov Kláštorského gymnasiuma, znejúce na mňa a Tagányiho⁴⁰ tiež by sa mali oddať kuratoriumu. Sú ony síce na teraz bezcenné, ale kto vie, či sa nezmenia okolnosti, tak, že kuratorium sa základe tých Cessií by mohlo majetok kláštorského gymnasiuma reklamovať.
- c.) Medzi tými katolíckymi kňazmi, ktorí prispeli na kauciu „Nár. Novín“ hlavné a výdatné miesto zaujíma Jos. Kozáček, ktorého žiadosť musí byť povšimnutá.

³⁸ Tomáš Červen (*20. 1. 1793 Chyžné (Oravská župa, dnes Poľsko) – †27. 4. 1876 Banská Bystrica). Biskupský tajomník a notár, kanonik, titulárny opát, 1865 veľprepoš banskobystrickej kapituly. Člen spolku milovníkov reči a literatúry, profesor na banskobystrickom gymnáziu, zakladajúci člen SSV, mecén Matice slovenskej. *Slovenský biografický slovník*, diel I. s. 423.

³⁹ Martin Čulen (*31. 5. 1823 Brodské – †24. 1. 1894 Čaka) pedagóg, matematik, zakladajúci člen Matice slovenskej, člen konzorcia Národných Novín. Pôsobil na viacerých gymnáziách ako profesor a riaditeľ, od roku 1869 riaditeľ gymnázia v Kláštore pod Znievom. *Slovenský biografický slovník*, diel I. s. 435.

⁴⁰ František Tagányi (*3. 10. 1816 Oslany – †1. 2. 1894 Nitra) farár v Turzovke, zakladajúci člen Matice slovenskej, tiež zakladajúci člen gymnázia v Kláštore pod Znievom, po jeho zrušení bol zástupcom správy jeho majetku. Tagányi František. Dostupné na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=taganifrantisek [2024-11-23].

Zaviazal moje svedomie, bych pri „Nár. Novinách“ bdel nad tým, by judicium. Jeho žiadosť bola, aby redaktor bol katolíkom, a „Nár. Noviny“ aby šetrili katolícku cirkev. K tomuto teda mám poznamenanie, aby sa v „Darovacej listine“ asi podotklo:

- 1.) Nenájde-li sa schopný katolík za redaktora, môže byť i nekatolík, však muž ducha kresťanského, nie ale nevereckého, alebo frajmaurerského.⁴¹
- 2.) „Národné Noviny“ niesú partikulárne cirkevnými, ale národnými, katolíkom i evanjelikom spoločnými; vyhýbať majú cirkevným kontroverziám, a záležitosti cirkevné majú len natolko pojednávať, nakoľko ony dotýkajú sa práv národných, života národného; ku pr. boj proti nekofesionálnosti, proti maďarčeniu školy, proti civilnému sňatku (?), proti vykadrovaniu žiakov z theologov pre slovenčinu a podobné veci, ktoré sú katolíkom a evanjelikom spoločné.

Úctive Vás prosím, byste tento môj list vziať ráčili do objektívnej úvahy a dľa toho tú „Darovaciú listinu“ zdokonalili a potom sem ku mne k prepisu a podpisu doposlali.

Ostatne s vyslovením úcty a priateľstva značím sa

V Algersdorfe 27. II. 07.

Vám úprimne oddaný

Fr. V. Sasinek.

Postscriptum. Keby „Nár. Noviny“ prestaly, jedna polovica [vsuvka] pozostalých [pokračovanie textu] kaucionálnych hodnôt oddaná bude Kuratoriumu ku katolíckým - ; druhá k evanjelickým cieľom.

⁴¹ Nem. Freimaurer – slobodomurár.

14. List Pavla Mudroňa Františkovi Vítazoslavovi Sasinkovi 2. 2. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 57.

Pripísaný na koniec listu Sasinkovho listu (č. 13)

Dôstojný pane!

Na Váš ctený dopis od 27. januára teraz mám česť odpovedať: že aj ja som tej mienky, že aj písomne si porozumieme, keďže rovnosť zmýšľania nás vždy spojovala.

Myslím, že žiadosti dôstojnosti vašej vyhoviem osnova[ním?]⁴² troch darovacích listín, tu priložených. Usiloval som sa tieto listiny verne osnovať dľa Vašej vyslovenej vôle. Odchylka by bola jedine, myslím, ohľadom vkladnej knižky účastinnej. V tomto ohľade sa avšak mýliť ráčite. V pozostalosti Ambra Pietra sa našiel list Dôstojnosti Vašej, ktorý od slova do slova nasledovne znie: „ – „ Dľa tohto listu ste taky ráčili túto vkladnú knižku na kauciu Národných Novín ponechať, jestli avšak s týmto vkladom ináč ráčite na budúce žiadať naložiť a nesúhlasíte s darovacou listinou skrze mňa osnovanou; ráčte osnovať darovaciu listinu dľa Vášho dobrozdania. Já môžem mať len návrh, rozhodnutie, je Vaše.

Ráčte prijať výraz hľbokej úcty, ktorou zostávam dôstojnosti vašej.

V Turč. Sv. Martine 2. febr. 1907.

Oddaný priateľ,

Pavol Mudroň

⁴² Koniec slova chýba v dôsledku poškodenia papiera.

15. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 29. 5. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 58.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný obojstranne

Veľactený pane!

Drahý priateľu!

Ešte dňa 6. marca 1907 požiadali ste pátra Fortunáta, aby vypytoval sa ma na niektoré otázky týkajúce sa môjho životopisu. Ačkoľvek ešte nie som v dobrej koži, predsa na tolko už som zotavený, že môžem – jaktak – písať niečo o tom.

Keď sa blížil jubilárny rok môjho spisovateľstva, požiadal ma p. Rich. Osvald⁴³ o autobiografiu. Napísal som ju obširne a spolu poslal som i listy, ktoré som bol obdržal od rozličných osôb. Na základe tej autobiografie vypracoval môj životopis a vydal r. 1892.⁴⁴ Máte ho v V. zväzku diela „Poklad Kazateľský“,⁴⁵ obsahujúci moje kázne. Niečo snád nepoužil, čo som bol mu podal v tej autobiografii, a on dosiaľ má to u seba. Poznámam len to, že moje spisovateľstvo začína r. 1850. Lebo už v tom toku čo klerik pre „Katolícke Noviny“ písal som obširny článok o miešanom manželstve, a to poučno – zábavný pod menom Vojtech Sirotčin.⁴⁶ Prvé litery V. S. znamenali moje kláštorské meno Viktor Sasinek.

Ten Osvaldom vydaný životopis končí s mojou nemocou r. 1888. Zotavil som sa a písal som historické články pre „Parlamentär“ 1887 – 1892 bez honoráru. Ponevác som klesal na sile a lekári mi radili opustiť nemocnicu, staral som sa o to, abych v páde smrti zabezpečil matke živobytie. Zavolať som k sebe bratranca Franka Veselého, učiteľa v Rovenskom,⁴⁷ ktorého som v B. Bystrici vychoval za učiteľa, a v ktorého som až príliš dôveroval, abych s ním učinil poriadok ohľadom matky. Chcel som i s matkou zostať v Prahe. Ponevác matka nerozumela sa do cenných papierov, tieto v cene 11 000 zl. odovzdal som jemu, aby matke každoročne platil 600 zl. na živobytie. Medzitým kúpil majetok v Radošovciach za 16 000 zl., prešiel ta na stanicu učiteľskú a počal stavať pre nás a pre seba dom. Následkom toho zmenená bola svrchu menovaná smluva a uzatvorená

⁴³ František Richard Osvald (*3. 10. 1845 Banská Hodruša – 14. 4. 1926 Trnava), vydavateľ, redaktor, farár, kanonik. Redaktor *Kazatela*, neskôr *Kazateľne* (1881-1908), organizátor, vydavateľ, zakladajúci člen SSV a Museálnej slovenskej spoločnosti. 1918-1926 predseda SSV, 1919-1926 predseda Museálnej slovenskej spoločnosti a spolupredseda Matice slovenskej. *Slovenský biografický slovník*, diel IV. s. 357-358.

⁴⁴ Osvald, *Štyridsaťročie*.

⁴⁵ SASINEK, František Vítazoslav. *Poklad kazateľský; diel 4, kázne príležitostné*. Ružomberok: Karol Salva, 1892, 311 s.

⁴⁶ Tento článok sa v Katolíckych novinách roč. 1850 nenachádza, neuvádza ho ani Rizner. Všetky články s tematikou manželstva sú podpísané iným menom alebo iniciálou ako V. S.

⁴⁷ Rovensko, obec na Slovensku, okr. Senica.

nová ústna (!) smluva, dlá ktorej mal som napomôcť stavbu domu, v ktorom by sme (matka a ja) mali doživotné zaopatrenie. [vsuvka na margu] Na stavbu som dal 5000 zl. [pokračovanie textu] Toto zaopatrenie bolo tak jalové, že som po smrti matky (24. mája 1894) odišiel do Kútov k p. farárovi, Št. Pukančíkovi,⁴⁸ a bol som mu na pomoc v pastorácii za byt a stôl. [preškrtnutý text - nečitateľný]

Bola nádej, že obec kútska navyknutá na dvoch kňazov aspoň 100 – 200 zl. Obetuje p. farárovi na živobytie moje. Nádej nás sklamala. V tom vyzvaný som bol od Školských Bratov vo Strebersdorfu⁴⁹ (pri Viedni); abych prijal u nich duchovnú správu; keď však od podmienky, abych mal vlastnú kuchyňu, neodstúpili, neprijal som to miesto.

Mohol som síce zakročiť právne proti Veselému, aby mi každoročne platil tých 600 zl., ale som to neučinil, abych ho, majúceho početných dietok a ešte k tomu zadlženého, nezničil. Tak ma tá prílišná dôvera v neho pripravila o 16 000 zl.

Nasledujúceho roku (1895) stala sa značná zmena so mnou. P. Method Macánek, benediktín, rodák zo Gbelov, kde mi čo výpomocnému kňazovi u p. [vsuvka na margu] farára [pokračovanie textu] Jozefa Matejku,⁵⁰ kedysi ministrand, prišiel navštíviť ta svoju rodinu. S tým započala známosť a dopisovačka s ním. V jednom liste spomenul som mu, že som hotový prísť do Mariecelly,⁵¹ kde bol kaplanom, za spovedníka. To mu bola voda na mlyn. On mal práve odísť za farára do Mareinu,⁵² a já som ho nahradil vo spovednici mariecellskej. Už nastávajúceho roku odišiel som do Mariecelly a bol som tam do 14. októbra 1901. Ponevác som jakosi soslábnul na sluch, opustil som Mariecellu a prišiel som do Algersdorfu⁵³ k Milosrdným Bratom čo súkromník, s počiatkom v r. 1903 prevzal som

⁴⁸ Štefan Pukančík (*20. 8. 1851 Mokrý Háj (okr. Skalica) – † po roku 1920) Krstený Stephanus Pukancsik, teológiu absolvoval v r. 1877 v Ostrihome. 1. júla toho roka bol vysvätený za kňaza. Bol kaplánom v Petrovej Vsi, od r. 1878 v Marianke, od r. 1880 v Uníne, 1882 Gbely, 20. decembra 1886 sa stal dočasným správcom vo farnosti Kovalov. V r. 1887 sa tam stal farárom. V r. 1892 odtiaľ prešiel do Kútov, odkiaľ sa v r. 1914 odsťahoval Brodského, kde pôsobil do roku 1933 a pravdepodobne zomrel. Pukančík, Štefan. Dostupné na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=pukancikstefan1851 [2024-05-29].

⁴⁹ Pôv. samostatná obec na sever od centra Viedne, od 1. 1. 1911 súčasť okresu (Gemeindebezirk) Wien-Floridsdorf. Kláštor so školou dodnes funguje pod vedením Školských bratov na Anton Böck Gasse.

⁵⁰ Jozef Matejka, pseud. Jozef Gbelský. (*3. 3. 1804 Kubrá (dnes časť Trenčína) – †27. 10. 1881 Gbely) Farár v Kútoch, od r. 1856 v Gbeloch. Autor buditelských, náboženských a historických prác. *Slovenský biografický slovník*, diel IV. s. 108.

⁵¹ Mariazell, mesto v Štajersku v okrese Bruck-Mürzzuschlag. Sasinek tu pôsobil od roku 1896.

⁵² Dnes *Sankt Marein im Mürztal* v Štajersku v okrese Bruck-Mürzzuschlag. Lokalizačný dodatok k názvu „im Mürztal“ bol pridaný k názvu až v 20. storočí.

⁵³ Algersdorf v Štajersku pri Štajerskom Hradci (Graz) na západ od mesta. Pôvodná obec Algersdorf bola v roku 1906 zlúčená s obcou Baiersdorf v rámci mestečka (Markthebung) Eggenberg. Na mieste pôv. nemocnice bola postavená nová budova Nemocnice Milosrdných Bratov (Krankenhaus der Barmherzigen Brüder) na Bergstraße č. 27 – 31. Fotografia pôv. objektu bola publikovaná v KOLÍSEK. *František Vítázoslav Sasinek*, s. 65.

i duchovnú správu v ich tunajšej zotavovnici (Reconvalescentenhaus)⁵⁴. Duchovnú správu som konal do 22. febr. 1907., keď som bol šľakom porazený. Zastupuje ma výpomocný kňaz, kým (dá li Pán Boh) nepriđdem k úplnému vyzdraveniu alebo k umretiu.

Nepochybujem, že máte v Martine „Katolícke Noviny“ Jurigové.⁵⁵ V prvých číslach v r. 1907 nájdete tiež nejaké dodatky k môjmu životopisu, jako i to, že Milosrdní Bratia, susednej zakúpenej vilke dali 2. júna 1906 meno Sasinkov (Sasinekheim).

Ešte „jednu na rozchodnú“ pripomeniem. Keď ste v „Národných Novinách“ písali o tom, čo som daroval slov. mus. spoločnosti, neudali ste i moju palicu, ktorú som dostal od † Františka Šujanského,⁵⁶ ktorou ma poctil, keď som vkročil do 60 r. veku môjho. Snáď ste ju na ceste ztratili?

Čo sa týka môjho zdravia, som síce so dňa na deň lepšie, ale nie úplne zdravý. Možno že sa v letnom vzduchu viac a viac zotavím, ale bojím sa zimy! Slabý som v rukách a nohách hlavne ale na žalúdok, ktorý netroví.

Pán Vozárik⁵⁷ ma viackrát navštívil a dal mi i dobré rady lekárske. Jeho návšteva je mi veľmi príjemná. Od veľkej noci však vystala dosavád'.

Srdečne pozdravujem našich Martinčanov a prajem, aby tie psie a janičiarske dni už raz prestaly. S Bohom!

Eggenberg, 29. V. 1907.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

P. S. Algersdorf prestal byť. Ponevác Eggenberg povýšený je predešlého roku na mestečko, Algersdorf splynul s ním v jedno.

⁵⁴ Kláštor a ozdravovňa u Milosrdných bratov v Kainbachu stále stojí vo výrazne zmenenej podobe na adrese Johannes von Gott Strasse 12 a stále slúži svojmu účelu. Fotografia pôv. objektu bola publikovaná v KOLÍSEK, *František Vítězoslav Sasinek*, s. 71.

⁵⁵ Ferdinand Juriga prevzal vedenie *Katolíckych novín* od Martina Kollára v roku 1905, 15. 12. 1905 boli noviny vyhlásené za úradný orgán Ludovej strany (SLS), v roku 1906 zmenili názov na *Ludové noviny*, v roku 1910 boli transformované na *Slovenské ľudové noviny*. PEKNÍK, Miroslav. Ferdinand Juriga. In *Studia politica Slovaca*, 2009, roč. 2, č. 2, s. 82-83.

⁵⁶ František Šujanský (*1. 4. 1832 – Rajec – †20. 5. 1907 Tešín) Kňaz, zakladajúci člen SNS, MS a SSV zemianskeho pôvodu. Pôsobil v Radvani. Počas Sasinkovho pôsobenia v Banskej Bystrici aj v neskorších rokoch najbližší spolupracovník Sasinka, editor listín vydávaných v Sasinkovom *Slovenskom letopise*. *Slovenský biografický slovník*, diel V. s. 541-542.

⁵⁷ Amadeus Teofil Vozárik (*8. 8. 1859 Jelšava – †19. 8. 1929 Rimavská Sobota), študoval v Heidelbergu, neskôr praktický chemik a profesor na technike v Štajerskom Hradci. Člen Matice slovenskej aj Matice srbskej, publikoval v slovenských aj zahraničných časopisoch. 1906 doktor medicíny. Po vzniku ČSR sa vrátil na Slovensko. SABOVÁ, Anna. Doktor filozofie a medicíny. In *Prievidzský občasník*, 2014, č. 4, s. 12-15.

16. List Františka Vítězoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z 20. 6. 1907

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 59.

1 list, zložený papier, formát A4; písaný jednostranne

Veľactený pane!

Drahý priateľu!

Dostal som tu priložené pripomenutie. Ráčte urobiť poriadok!

Jako vidno z môjho tohto písma, som so zdravím lepšie síce, ale ešte nedobre. Oči slabé, ruka ťažká.

Pozdravujem Našich!

Eggenberg, 20 júna 1907.

Vám oddaný

Fr. V. Sasinek

17. List Františka Vítazoslava Sasinka Pavlovi Mudroňovi z apríla 1894?

Dátum neuvedený, rukou dopísané (A. A. Baník) IV. 1894

Archív SSV; fond. Pavol Mudroň; Fascikel 77, č. 60.

1 list, papier, formát A5; písaný jednostranne

Pánu P. Mudroňovi

Z Kútov študujú:

1. Franko Rudolf Jehlička,⁵⁸ čo klerik, v Prešporoku na gymnasiame. Chodí do 6. triedy.
2. Štefan Balga, syn krčmára, chodí do prvej gymnásialnej triedy v Skalici.

Fr. V. Sasinek

⁵⁸ František Jehlička (*24. 1. 1879 Kúty – †3. 1. 1939 Viedeň), slovenský politik, vysokoškolský profesor, publicista. Aktívny v SLS, spolupracovník F. Jurigu a A. Hlinku, po vzniku ČSR spoluiniciátor parížskeho memoranda, neskôr iredentistický politik v exile. Zakladateľ Magyarbarát Tót Párt. *Slovenský biografický slovník*, diel II., s. 546.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Archív Spolku sv. Vojtecha v Trnave; Dr. Pavol Mudroň – osobný fond; fascikel 77; č. 47 – 60.

Doterajšie edície Sasinkových listov

HORVÁTH, Pavel (ed.). Zo vzájomnej korešpondencie Františka Vítazoslava Sasinka s Františkom Palackým.

In *Literárny archív* 19/82, 1983, s. 145-151.

List Sasinkov. In *Slovenské pohľady*, 1910, roč. 30, č. 7, s. 443.

OKÁNIK, Ludovít (ed.). Dva listy Fr. V. Sasinka. In *Sloboda*, 1920, roč. 3, č. 36, s. 1-2.

PETRUS, Pavol. *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského 2. Výber listov z rokov 1890-1916*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1972, 613 s.

SASINEK Spolku sv. Vojtecha (17. 3. 1886). In *Slovák*, 1934, roč. 16., č. 219, s. 7.

SASINEK, Martinovi Kollárovi (9. 6. 1900). In *Slovák*, 1934, roč. 16, č. 219, s. 7.

ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslav. Sasinka I. In *Literárny archív* 16/79, 1980, s. 9-53.

ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka II. In *Literárny archív* 17/80, 1981, s. 11-61.

ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka III. In *Literárny archív* 18/81, 1982, s. 9-29.

ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka IV. In *Literárny archív* 20/83, 1984, s. 93-119.

ŠARLUŠKA, Vojtech. Výber z listov Františka Vítazoslava Sasinka V. In *Literárny archív* 23/86, 1987, s. 90-106.

Literatúra

BRÁZDIL, Rudolf et al. *Historical and recent floods in the Czech Republic*. Brno – Praha: Masarykova Univerzita – Český hydrometeorologický institut v Praze, 2005, 369 s.

BOKES, František. Z minulosti slovensko-chorvátskych stykov. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 81, s. 7.

HALAŠA, Pavol – ŠPETKA, Jozef. *Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Martine 1869 - 1949*. Martin: Matica slovenská, 1958, 296 s.

HOLLÝ, Karol. Vydávanie, hodnotenie a popularita historických prác Franka Vítazoslava Sasinka na prelome 19. a 20. storočia. Náčrt problematiky a jej (možná) interpretácia. In PORIEZOVÁ, Miriam (ed.). *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2010, s. 137-148.

HVIZDOŠOVÁ, Olga. *Edičná činnosť Františka Vítazoslava Sasinka*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra dejín ČSR, ZSSR a ľudových demokracií, diplomová práca, 1956.

JEŽ, Peter. Tradícia spolupatričnosti. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 144, s. 1.

JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Predvojnový predseda Slovenskej národnej strany Pavel Mudroň. In *Dejiny*, 2014, roč. 9, č. 1, s. 75-96.

KOLÍSEK, Alojz. *František Vítazoslav Sasinek*. Skalica: Nákladom mesta Skalica, 1930, 108 s.

KUČERA, Matúš. Profil historického diela Františka Vítazoslava Sasinka. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 2, s. 195-207.

LETZ, Róbert – MULÍK, Peter – BARTLOVÁ, Alena. *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945*. Martin: Matica slovenská, 2006, 389 s.

OSVALD, František Richard (Zadumený). *Pamiatka na štyridsatročie literárnej činnosti Franka Vítazoslava Sasinka*. Ružomberok: Tlačiarňou Karla Salvu, 1892, 53 s.

PEKARIKOVÁ, Hvizdošová Olga. Edičná činnosť Františka Vítazoslava Sasinka. In *Historické štúdie SAV*, 1958, roč. 4, s. 257-292.

PEKNÍK, Miroslav. Ferdinand Juriga. In *Studia politica Slovaca*, 2009, roč. 2, č. 2, s. 81-94.

POTEMRA, Michal. *Slovenská historiografia v rokoch 1901 – 1918*. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1980, 670 s.

SABOVÁ, Anna. Doktor filozofie a medicíny. In *Prievidzský občasník*, 2014, č. 4, s. 12-15.

Slovenský biografický slovník, diely I. – VI. Martin: Matica slovenská, 1986-1994.

ŠMÝD, Tóma. Matica slovenská po smrti slavného biskupa Moyzesa (dokončenie). In *Vlast*, 1890-1891, roč. 7, č. 8, s. 634.

TICHÝ, František Rut. Kniha o A. Dobrjanskom. In *Slovenská literatúra*, 1957, roč. 4, č. 1, s. 106-109.

TKÁČ, Ján. Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941 – 1945. In *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 4, s. 659-683.

Už v ďalekej minulosti prekvitalo vzájomné bratstvo chorvátsko-slovenské. In *Slovák*, 1942, roč. 24, č. 259, s. 6.

Internetové zdroje

Pukančík, Štefan. Dostupné na:

https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=pukancikstefan1851 [2024-05-24].

Tagányi František. Dostupné na:

https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=taganifrantisek [2024-11-23]

Correspondence between František Vítězoslav Sasinek and Pavel Mudroň

A Catholic priest, a founding member of the *St. Adalbert Association* and the *Matica slovenská* and the most productive Slovak historian of the 19th century, František Vítězoslav Sasinek is one of the personalities who still provide a large space for research in the field of historiography, biography, and Slovak society (specifically its nationalistic streams). Extensive Sasinek's correspondence found across numerous archives in Slovakia and abroad is also a source for this research. The correspondence edition by V. Šarluška published in the 1980s presenting the period after 1918 onwards, turned out to be the most successful edition. The paper aims to contribute to the knowledge of the personality of F. V. Sasinek by publishing his correspondence with Pavel Mudroň, consisting of 17 letters from 1893 to 1907, which are stored in the Archive of the *St. Adalbert Association* in Trnava.

Keywords: František Vítězoslav Sasinek, Pavol Mudroň, correspondence, historiography of 19. century, Kingdom of Hungary, 19th and 20th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[1,55 AH]

KAŠIAK, Peter. Korešpondencia Františka Vítězoslava Sasinka a Pavla Mudroňa. In *Opus latericium*. Historia nova 25. [online] Bratislava: Stimul, 2024, s. 69-96. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino25.pdf>

spomíname

PhDr. Alžbeta Sopusšková (1954 – 2024)

Dňa 13. mája 2024 nás navždy opustila naša bývalá kolegyňa a dobrá kamarátka PhDr. Alžbeta Sopusšková. Narodila sa 2. mája 1954 a žila v Bratislave. Bola absolventkou Gymnázia Vazovova, kde zmaturovala v triede s humanitným zameraním. V rokoch 1973 – 1978 študovala odbor filozofia – história na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V roku 1980 úspešne obhájila rigoróznú prácu *Cesta k československej federácii* a získala titul PhDr.

Dlhodobu sa venovala obdobiu prvej polovice 20. storočia a bola priekopníčkou spracovania a prezentovania dejín Bratislavy. Špecificky sa venovala osobnosti Roberta Williama Setona-Watsona a materiály k jeho životu študovala aj vo Veľkej Británii. Tomuto zameraniu zodpovedala jej publikačná a pedagogická činnosť. K najznámejším prácam patrí jej prehľad dejín Filozofickej fakulty, ktorý spracovala s prof. Jozefom Novákom.

Od roku 1979 pôsobila ako asistentka na vtedajšej Katedre československých dejín a archívniectva, v roku 1980 bola aj jej tajomníčkou. Z neskoršieho obdobia si ju mnohí budú pamätať ako dlhoročnú študijnú poradkyňu odboru história. Katedru slovenských dejín opustila v roku 2010. Vykonal veľké množstvo nie veľmi docenenej práce pre Filozofickú fakultu Univerzity Komenského – pestovanie medzinárodných kontaktov, organizovanie mobilit, preklady a šírenie dobrého mena univerzity. Dlhodobu prednášala na Univerzite tretieho veku Univerzity Komenského a pre poslucháčov organizovala odborné exkurzie.

Svoj organizačný i rečnícky talent využila pri organizovaní exkurzií na katedre, neskôr aj v línii výkladu profesionálneho sprievodcu (v angličtine, nemčine a ruštine) nielen v Bratislave, ale aj v širokom, hlavne európskom rámci. Podieľala sa na publikovaní propagačných materiálov i vzdelávaní profesionálnych sprievodcov. V roku 2011 ju Bratislavské kultúrne a informačné stredisko ocenilo za jej takmer 40-ročnú sprievodcovskú činnosť a vytváranie pozitívneho obrazu o hlavnom meste Bratislava. Od konca 90. rokov pôsobila v cestovnej kancelárii Mistrál.

Pamätať si ju budeme ako všestranne rozhladenú a aktívnu osobnosť s veľmi priateľským vystupovaním, nabitú pozitívnym prístupom a uvažovaním. Hoci jej život nebol jednoduchý, vždy viac dávala ako dostávala.

Peter Podolan

Text autobiografického románu Miloslava Švandrlíka vo forme krátkeho citátu, ktorý tvorí súčasť kritického hodnotenia vedeckého prístupu, prepisujeme podľa ŠVANDRLÍK, Miloslav. *Černí baroni aneb Válčili jsme za Čepičky*. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 10-12.

o autoroch

Mgr. Martin Horička, PhD.

sa zaoberá politickými dejinami Československa po druhej svetovej vojne. Je autorom monografie *Gottwaldov demokrat* (2021), ale aj mnohých ďalších odborných a populárno-vedných prác.

Mgr. Peter Kašiak

je interným doktorandom na Katedre slovenských dejín FiF UK. Témou jeho dizertačnej práce je historiografická spisba Františka Vítazoslava Sasinka.

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

pôsobí na Katedre slovenských dejín FiF UK v Bratislave. Zaoberá sa obdobím prvej polovice 19. storočia s dôrazom na problematiku formovania moderných národov a historiografiu.

doc. PhDr. Tomáš Tandlich, PhD., PhD.

pôsobí na Katedre historických vied a stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave vo funkcii docenta. Zameriava sa vo svojej vedeckej a pedagogickej činnosti na dejiny cechov a miest na území dnešného Slovenska ako súčasti bývalého Uhorska v období 16. a 17. storočia, ďalej na dejiny archívov, archívniectvo a pomocné vedy historické a na digitalizáciu vedeckého a kultúrneho dedičstva. Je autorom a spoluautorom 4 monografií, 2 učebných textov a viacerých štúdií a článkov.

Opus latericium

HISTORIA NOVA 25

Editor: Peter Podolan

Autori: Martin Horička, Peter Kašiak, Peter Podolan, Tomáš Tandlich

Korektúry: Peter Kašiak, Andrej Vašíček, Ján Vilhan

Jazyková úprava anglických textov: Zuzana Smolinská

Vydavateľstvo: STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2024

Bratislava 2024

Vydanie prvé; 100 s.

ISBN 978-80-8127-429-9

EAN 9788081274299